

2020-07

jaargang 51
nummer 07
september 2020

Maandblad van
Vrijdenkersvereniging
De Vrije Gedachte

De Vrijdenker

Sinds 1856

**Zaterdagmiddag
12 september 2020
DIGITALE
LEDENVERGADERING
Zie pag. 1 en 2.**

IN DIT NUMMER ONDER MEER

Het godsbeeld der atheïsten
Slavernij zit in ons DNA

Gelovigen zijn niet gek, maar atheïsme is redelijker

Over mondkapjes

Astro TV moet verboden worden

De islam verliest terrein in het Midden-Oosten

De Haagse Verlichtingsborrel

is een maandelijks feestje over helder denken, de moraal en het goede leven. Voor vrijdenkers, atheïsten, humanisten, sceptici en andere belangstellenden.

Café Van Beek, Turfmarkt 6, 2511 CA Den Haag
elke tweede maandag van de maand
20:00-22:00 u., inloop vanaf 19:30 u.
kosten € 3,00
drankjes voor eigen rekening

Kijk altijd op de website
<http://verlichtingsborrel.org>
voor de actuele informatie

Contact: redactie@verlichtingsborrel.org

Bezoek onze
website
devrijegedachte.nl

Bezoek onze
Facebook-pagina
De Vrije Gedachte

COVER

Voor: Retha Ferguson (Pexels)
Achter: Marius Venter (Pexels)

**Uitnodiging voor de Algemene Vergadering
van vrijdenkersvereniging
DE VRIJE GEDACHTE,
digitaal te houden op zaterdag 12 september 2020, aanvang 14:00 uur**

In verband met de bijzondere omstandigheden heeft het Bestuur besloten de Algemene Vergadering dit jaar digitaal te laten plaatsvinden in de vorm van een videovergadering met ZOOM. De Algemene Vergadering is niet openbaar en alleen toegankelijk voor leden van de vereniging en genodigden met goedkeuring van het bestuur.

Agenda

Opening door de voorzitter

1. Ingekomen stukken en mededelingen
2. Goedkeuren notulen jaarvergadering 11 mei 2019 bijlage 1
3. Jaarverslag 2019 bijlage 2
4. Financieel verslag van de penningmeester over 2019 bijlage 3
5. Verslag van de kascontrolecommissie
6. Benoeming nieuwe kascontrolecommissie
7. Verslag overige permanente en tijdelijke commissies
8. Begroting 2020 bijlage 3
9. Vaststellen contributie en abonnementsgeld voor 2021,
Automatische afschrijving
10. Bestuursverkiezing
11. Beleidsplan bijlage 4
12. Ontwikkelingen en internetzaken
13. Rondvraag.

De jaarstukken en bijlagen staan op onze website www.devrijegedachte.nl , met uitzondering van het verslag van de vorige AV en de toelichting op de financiën; leden kunnen die laatstgenoemde stukken aanvragen bij de secretaris, dkruithof@xs4all.nl of via info@devrijegedachte.nl .

Toelichting op de agenda

Agendapunt 5:

De kascommissie bestaat uit Hans de Vries, Bert Gasenbeek en Inge van der Stadt (reserve).

Agendapunt 7:

Naast de kascontrolecommissie kent de vereniging nog de redactiecommissie van De Vrijdenker en een lobbycommissie (die in 2019 niet actief is geweest). Tevens heeft de vereniging vertegenwoordigers in de Stichting Leerstoel Leo Polak aan de Universiteit van Groningen.

Agendapunt 9:

Het lidmaatschap van de vereniging bedraagt thans (2020) € 30,00 en het abonnement op ons tijdschrift De Vrijdenker € 36,00 per jaar. Een lid-abonnee is € 62,00 verschuldigd. Het bestuur stelt voor de bedragen voor 2021 niet te verhogen. Met het verzenden van herinneringen is veel tijd en geld gemoeid. Het bestuur stelt daarom voor dat de ALV besluit dat lid- en abonnementsgeld uitsluitend per automatische incasso kan worden voldaan. Voor nieuwe leden die zich via de website aanmelden geldt dit al.

Agendapunt 10:

Periodiek aftredend en herkiesbaar voor twee jaar is Stanley Bakker.

Periodiek aftredend en niet herkiesbaar is Dik Kruithof.

Tussentijds aftredend en niet herkiesbaar is Leon Korteweg.

Kandidaten voor het bestuur zijn Violette Rondeel, Jaap van Dijk en Léon Houtzager.

Kandidaten voor het bestuur kunnen zich tot 8 september 2020 aanmelden.

De kandidatuur dient door ten minste vijf leden te worden gesteund.

Kandidaatstelling is mogelijk via het e-mailadres: info@devrijegedachte.nl.

Toelichting deelneming via ZOOM

Leden en lid-abonnees ontvangen de aanwijzingen voor het deelnemen aan de digitale vergadering op een los vel bij deze Vrijdenker.

Bent u lid of lid-abonnee en ontbreekt onverhoopt dat papier in uw zending, dan kunt u de informatie per e-mail ontvangen; bel daarvoor tijdig 085 401 6874 of 06 518 70 218 of mail naar penningmeester@devrijegedachte.nl of elstvanr@planet.nl.

De Vrijdenker

jaargang 51 • nummer 07 • september 2020

INHOUD

Titel	Auteur(s)	Pag.
Colofon De Vrijdenker/Informatie De Vrije Gedachte	<i>Redactie/Bestuur</i>	4
Voorwoord	<i>Sicco Polders</i>	5
Gelovigen zijn niet gek, maar atheïsme is redelijker	<i>Leon Korteweg</i>	6
Het godsbeeld der atheïsten	<i>René van Elst</i>	8
Slavernij zit in ons DNA	<i>Enno Nuy</i>	12
Het mondkapje	<i>Sicco Polders</i>	16
Met de zweeftrein door hippieland. Over <i>Ecotopia</i> van Ernest Callenbach	<i>René van Elst</i>	18
AstroTV moet verboden worden	<i>Maarten Gorter</i>	22
De islam verliest terrein in het Midden-Oosten	<i>Anton van Hooff</i>	23
Over mondkapjes	<i>Thomas Spickmann</i>	25
Het geloof der pseudo's	<i>Anton van Hooff</i>	26
The Flat Earth Society	<i>Maarten Gorter</i>	28
Religieus Trauma Syndroom	<i>Inge Bosscha</i>	30
De eerste vergadering van de 'Kerk der Toekomst'	<i>René van Elst</i>	32
Aanval met verweer, de pastoor en de ketter (5)	<i>P. van Dorp / H. Schutjes</i>	37
Terzijde: De flip-flop samenleving	<i>Sicco Polders</i>	39
De auteurs van dit nummer/Aanwijzingen voor auteurs	<i>Redactie</i>	40

COLOFON De Vrijdenker

De Vrijdenker is een tien maal per jaar
verschijnend tijdschrift, uitgegeven door de
vrijdenkersvereniging De Vrije Gedachte.

Redactie:

René van Elst – eindredacteur
Raymond van Es
Maarten Gorter – coördinator
Anton van Hooff
Sicco Polders – hoofdredacteur
Thomas Spickmann

Opmaak:

Jaap van Dijk

Adres:

Postadres: De Vrije Gedachte,
Heetakker 59, 3762 AZ Soest
tel. 085 401 6874

E-mail: redactie@devrijegedachte.nl

Website: devrijegedachte.nl

IBAN: NL15INGB0000274551

(Leden- en) abonnementsadministratie:

ledenadministratie@devrijegedachte.nl

Postadres: Heetakker 59, 3762 AZ Soest
tel. 085 401 6874

Kosten (ingegaan 2018):

- Lidmaatschap met abonnement € 62,— p.j.
- Lidmaatschap zonder abonnement € 30,— p.j.
- Abonnement € 36,— p.j.
- Student-lidmaatschap (t/m 25 jaar)
met abonnement € 30,— p.j.
Zie ook de aanbieding onderaan!
- Prijs losse nummers € 3,50

Kopij:

Reacties en nieuwe bijdragen, die betrekking hebben op
het vrijdenken, worden zeer op prijs gesteld. A.u.b.
digitaal aanleveren.

Druk:

Drukkerij Image Team Eemnes
ISSN: 1872-1478

Disclaimer:

*De Redactie van De Vrijdenker wijst erop dat door
auteurs verkondigde meningen niet per se geheel of
gedeeltelijk de mening van de Vrijdenkersvereniging
De Vrije Gedachte en/of de Redactie weergeven.
De inhoud van het geschrevene blijft te allen tijde de
verantwoordelijkheid van de desbetreffende auteur.*

INFORMATIE De Vrije Gedachte

**De vrijdenkersvereniging
De Vrije Gedachte**
is opgericht in 1856
onder de naam **De Dageraad.**

Bestuur:

Stanley Bakker – voorzitter
Jacques Honkoop – penningmeester / vice-voorzitter
Leon Korteweg
Dik Kruithof – secretaris
Fabian van Langevelde

Kruithof - Honkoop - Korteweg - Van Langevelde - Bakker

Adres:

Postadres: De Vrije Gedachte,
Groningerstraatweg 72, 8921 TS Leeuwarden
tel. 06-46035615

E-mail: info@devrijegedachte.nl

IBAN: NL15INGB0000274551

Leden- en abonnementsadministratie:

ledenadministratie@devrijegedachte.nl

Lidmaatschap / abonnement De Vrijdenker:

Zie het nevenstaand Colofon van dit blad.

Internet:

- *Website:*
devrijegedachte.nl
- *YouTube-kanaal:* www.youtube.com/channel/UCGBnWeBAI4MF2n9OnyQqzLw
- *Facebook-pagina:*
<https://www.facebook.com/DeVrijeGedachte>

VOORDEELAANBIEDING VOOR JONGEREN

Ben je atheïst (of denk je erover om het te worden) en jonger dan 25 jaar, profiteer dan van ons aanbod.
Als je je aanmeldt als nieuw lid dan krijg je een heel jaar lang 50% korting op De Vrijdenker. Je betaalt dan dus geen
€ 30,- maar slechts € 15,- voor 10 nummers!
Meld je aan op de site www.devrijegedachte.nl of via info@devrijegedachte.nl en vergeet niet je geboortedatum te
vermelden.

Voorwoord

De menselijke domheid kent geen grenzen. Redacteur Anton van Hooff maakt dat weer duidelijk in zijn artikel over bijgeloof en complottheorieën. Volgens het dagblad Trouw gelooft rond de tien procent van de bevolking in een ‘coronacomplot’. Daarvan vindt een deel het aannemelijk dat met een “toekomstig vaccin een chip wordt geïnjecteerd om mensen permanent te blijven volgen”. Zorgwekkend. Redacteur Maarten Gorter pleit voor een onderzoek naar Astro TV. Voorheen een televisieprogramma waarbij naïeve zielen om de tuin werden geleid met allerlei kletspraat over contact met de doden: tegen aanzienlijke betaling natuurlijk. Zij zijn nog steeds actief op internet. Deze domheid is minder onschuldig dan het lijkt want gevoelig zijn voor wichelarij en nonsens maakt ook de kans groter dat iemand denkt dat Covid-19 een hoax of een complot is. En daar kunnen gezonde mensen die wel rationeel denken, de dupe van worden.

Verder in dit nummer aandacht voor het veelbesproken mondkapje. En Enno Nuy schrijft over slavernij en vraagt zich af wat we bereiken met het verwijderen van standbeelden. Verder is er een lezenswaardig artikel van bestuurslid Leon Korteweg over atheïsme, is er een boekrecensie van René van Elst over *Ecotopia* van Ernest Callenbach, en worden sommige uitspraken uit het boek *Mag God nog God zijn* van de theoloog Ignace Demaerel van kritisch commentaar voorzien. Demaerel weet bijvoorbeeld hoe u in de hemel kunt komen en hoe het er in de hel aan toe gaat. Ik ben benieuwd...

Sicco Polders - hoofdredacteur

Oproep (herhaling): herinneringen aan Anton Constandse

In 1999 stelde ik met Rudolf de Jong en Pieter Edelman de bundel *Anton Constandse. Leven tegen de stroom in* samen. Aanleiding was de 100ste geboortedag van Constandse. De bundel kwam tot stand door samenwerking tussen Papieren Tijger en Het Humanistisch Archief.

Hoewel de bundel veel positieve recensies opleverde was een algemeen geluid dat het boek interessante bijdragen kende, maar dat het helaas geen biografie was van deze belangrijke ‘journalist, hervormer, anarchist, humanist en vrijdenker’.

Welnu, als zojuist gepensioneerd heb ik besloten om een wetenschappelijke biografie van Anton Constandse bij de Universiteit voor Humanistiek te gaan schrijven. Dat wordt een pittige klus als men weet dat Constandse vele boeken, brochures en duizenden artikelen schreef en dat zijn archief 6.5 m lang is.

De informatie die ik nu zoek zijn persoonlijke herinneringen van mensen aan hem. Dat kan op papier, telefonisch of middels een interview.

Bert Gasenbeek, historicus van vrijdenken en humanisme.

bg@uvh.nl
06-22759878

Prijs voor beste artikel 2020

Vrijdenken doen we niet alleen. Zonder structurele dialoog geen kritisch denken, geen structureel denken zonder kritische dialoog. Wij roepen u op mee te praten en te denken door middel van het geschreven woord. Heeft u zich geërgerd aan of verwonderd over iets; of zit u iets dwars en wilt u er vanaf: klim in de ‘pen’.

Schrijf een artikel dat des vrijdenkers is en verbaas ons met uw inzichten. Het beste artikel van 2020 wordt beloond met een eervolle vermelding, eeuwige roem en een waardebon van € 100,-. Voor de goede orde: de redacteurs komen niet voor de prijs in aanmerking.

Stuur uw bijdrage naar de redactie via het e-mailadres: redactie@devrijegedachte.nl

Gelovigen zijn niet gek, maar atheïsme is redelijker

Leon Korteweg

Dr. Rik Peels (Zoetermeer 1983) is filosoof, theoloog en schrijver. Sinds 1 september 2016 is hij universitair docent en onderzoeker aan de VU, binnen de Faculteit Wijsbegeerte.

Op de webpagina <https://degrotevragen.nl/zingeving/atheïsme-geloof-redelijk/> staat van hem een artikel, gedateerd 20 november 2018 en getiteld *Waarom je niets opschiet met de vraag: Ben je gek als je in God gelooft?*

Zoals die titel al aangeeft, betoogt Peels daarin dat de vraag 'Ben je gek als je in God gelooft?' een verkeerde vraag is. Wijzend op het grote aantal religieuze mensen in de wereld en de vele gelovige grote denkers en andere beroemdheden, zegt hij dat alleen iemand met een diep religieus trauma of een totaal verwrongen wereldbeeld deze vraag serieus kan nemen. De vraag 'Ben je gek als je niet in God gelooft?' vindt hij eveneens behoorlijk onzinnig. Hij stelt liever twee andere vragen, namelijk 'Is het atheïsme redelijk?' en 'Is niet zozeer geloof in God, maar het christelijk geloof in het bijzonder, niet ten minste een beetje gek of dwaas?' M.b.t. de eerste vraag stelt hij dat het afhangt van de kracht van de argumenten vóór atheïsme; dat zijn er volgens hem niet veel en gelovigen hebben er een rijke variatie aan antwoorden op. In ieder geval is het bespreekbaar en daarmee een zinnige vraag. Wat de tweede vraag betreft, aldus Peels, gaat het om dingen die ik geloof en waar ik zelfs hoop uit put en waar ik graag over in gesprek ga. Hij ziet dus ook dit als een reële vraag, een vraag die men aan een christen mag stellen.

Bestuurslid Leon Korteweg reageerde op 25 december (dit verklaart de slotzin) 2018 op de DVG-website met het artikel dat wij hier met genoeg afdrukken.

De Redactie

Beste Rik Peels, Je stuk *Waarom je niets opschiet met de vraag: Ben je gek als je in God gelooft?* is interessant en een repliek waard. Aangezien het stuk geadresseerd is aan een 'jij', ga ik ervan uit dat ik je mag tutoyeren. Voorts zal ik in mijn stuk rekening houden met de mogelijkheid van het bestaan van één of meerdere goden; als atheïsme onjuist is, wil dat immers niet zeggen dat monothéïsme by default juist is.

Niet over de hele linie...

Om te beginnen ben ik het volkomen met je eens dat niet alle gelovigen, noch alle ongelovigen 'gek' zijn, dat wil zeggen, over de gehele linie. Wat natuurlijk wel zo is, is dat iedereen zich wel eens ergens in vergist, iets mis heeft, iets fout denkt, ergens naast zit, omdat je niet beter weet. Dat is niks om je voor te schamen, dat overkomt de besten; de mens is nu eenmaal een feilbaar wezen. Volgens atheïsten is het bestaan van God(en) zo'n misvatting (en daarom een zeer geschikte titel van Dawkins' beroemde boek).

Geloven in die misvatting op zich maakt een mens nog niet meteen krankzinnig of gevaarlijk, net zomin als geloven dat 'de Maan is gemaakt van groene kaas' een ramp is; dat heeft geen enkel praktisch gevolg – positief

dan wel negatief – in ons dagelijks leven. Ook zijn er veel religieuze opvattingen die wel praktische gevolgen hebben, maar die niet echt schadelijk zijn. Gelovigen die bijvoorbeeld bidden voor hun eten, verspillen hooguit tijd; daar ga ik niet moeilijk over doen.

Maar we zouden er goed aan doen om te ontdekken welke van onze opvattingen onjuist zijn voor het geval dat een vergissing wél praktisch negatieve gevolgen heeft in ons dagelijks leven. Je zou toch niet willen dat iemand door onjuiste informatie fysiek, mentaal of economisch geschaad wordt? Dat is wat vrijdenkers, sceptici en humanisten zoals mij drijft om actief te bestuderen hoe de wereld echt in elkaar zit, om dubieuze beweringen kritisch te onderzoeken en in discussie te gaan met degenen die de dubieuze beweringen aanhangen en vooral als ze ernaar handelen in de praktijk. Aangezien religies een overvloed aan dubieuze beweringen doen, met tal van aantoonbaar negatieve praktijken als gevolg, is het volkomen logisch om het bestaan van goden – dat centraal staat in de meeste religies – rigoureus te betwijfelen en indien nodig te verwerpen.

(A)gnostisch atheïsme

Het zal je zijn opgevallen dat ik mij hierboven 'vrijdenker, scepticus en humanist' heb genoemd en niet 'atheïst'; dat laatste label is voor mij veel minder belangrijk en is slechts mijn conclusie naar aanleiding van één vraag. De andere drie zeggen veel meer over mijn algemene houding ten aanzien van allerlei dubieuze beweringen zoals ik in de vorige paragraaf heb uitgelegd. Maar als we het specifiek over het goddelijke hebben, noem ik mijzelf agnostisch atheïst. Dat wil zeggen: als we de gangbare theïstische definitie van 'God' volgen (de schepper van de wereld, die overal perfect in is, interageert met mensen en bepaalde handelingen van hen verlangt), dan weet

Rik Peels

ik niet (zeker) of die wel of niet bestaat (agnosticisme), maar ik ben er niet van overtuigd (atheïsme).

Overigens, met betrekking tot de jongeardecreationistische Bijbelse god zou ik een 'agnostisch atheïst' genoemd kunnen worden, omdat we wetenschappelijk kunnen aantonen dat de Aarde niet circa 6000 jaar in 6 dagen van 24 uur is geschapen en alle diersoorten niet in hun huidige vorm onafhan-

kelijk van elkaar zijn geschapen; we wéten dat die god niet kán bestaan. Maar in die god gelooft heden ten dage gelukkig maar een minderheid van de theïsten (alleen in de VS hebben ze een kleine meerderheid onder de christenen).

Ik heb nog nooit het bestaan van goden ervaren, maar dat zou nog wel kunnen komen. Absence of evidence is not evidence of absence. Voor verrassingen die je standpunt doen wankelen, en wellicht dwingen te herzien, moet je open kunnen staan; ik ben blij te lezen dat jij dat ook doet. Daarom zou ik nog steeds een scepticus zijn als ik overtuigd zou worden van het bestaan van (een) god(en). Ik denk wel dat de klasieke christelijke god die alwetend, algoed en almachtig is niet kan bestaan als hij het belangrijk vindt dat ik in hem geloof, want dan zou hij vanuit zijn algoedheid willen dat ik geloofde, vanuit zijn alwetendheid weten hoe hij mij zou kunnen overtuigen om in hem te geloven en vanuit zijn almacht de kracht hebben om mij te overtuigen (een antigodsbevijs dat je terecht noemt).

Gods wijsheid

Als het niet belangrijk is dat ik in hem geloof, dan verspillen christenen (of anderen die geloven in een perfecte god) hun tijd om te proberen mij te bekeren en is die god niet goed naar hen en mij toe; als hij niet weet hoe hij mij kan overtuigen of daartoe niet de macht heeft, dan is hij nogal onvolmaakt. Gek genoeg bewijst het feit dat ik niet in een dergelijke god geloof, dat hij niet bestaat. Een wat grappiger formulering van ongeveer dezelfde weerlegging is 'God heeft mij een atheïst gemaakt; wie ben jij om zijn wijsheid te betwijfelen?' Het idee dat ik 'nog niet op de juiste plekken heb gezocht' zou kunnen kloppen, maar dat 'God redenen heeft om zich nog niet aan mij te openbaren' vind ik – het spijt me om het te moeten zeggen – ronduit arrogant. Wat maakt sommige mensen nou zo belangrijk en speciaal dat zij 'de waarheid' wel mogen weten en mensen zoals ik niet? Waarom wordt deze kennis over het goddelijke, die 80-85% van de mensheid naar verluidt zou hebben ontvangen (hoewel in allerlei verschillende en tegenstrijdige versies waar ze al millennia ruzie over maken), mij en mijn ongelofsge-noten ontzegd?

Zijn wij soms willekeurig vervloekt met een gebrek aan kennis of is het onderdeel van een soort wreed spel dat er van boven met ons wordt gespeeld (en zo ja, wat voor 'goede' god is dat dan)? En wat zegt dit idee over de gelovige? Is het niet wat egocentrisch om te denken dat jij zo bijzonder bent dat God hoogstpersoonlijk heeft bepaald dat jij (al) wél kennis hebt kunnen nemen van de waarheid van zijn bestaan en een ander (nog) niet? Hoe zit het met atheïsten die tot hun dood toe ieder godsge-loof hebben verworpen? Is het eerlijk naar hen toe dat God zich nooit heeft geopenbaard aan hen? Als het inderdaad zo is dat ongelovigen naar de hel gaan – hetgeen gelukkig niet alle gelovigen (meer) geloven – dan is het ronduit wreed om de kennis van Gods bestaan aan hen te

Leon Korteweg (foto R. van Elst)

onthouden. En zelfs als de hel niet bestaat, is de vrees voor de hel al vreselijk voor miljarden mensen op onze planeet; sommigen blijven angstvallig gelovig of bekeren zich nog kort voor de dood tot deze of gene religie om maar niet eeuwig gestraft te worden voor goddeloosheid. Het zou gemeen zijn van God om ons zo in het onzekere te laten en onze eeuwige verdoemenis te riskeren; dat is niet verenigbaar met zijn zogenaamd algoede karakter. Een rechtvaardige god zou makkelijk kenbaar moeten zijn.

Argumenten en claims

Het is alvast niet omdat we het nooit geprobeerd hebben. Alle godsargumenten die aangevoerd zijn in de loop der geschiedenis, hebben ik en miljoenen andere skeptische atheïsten zorgvuldig bestudeerd en niet overtuigend gevonden. (Dat doen wij trouwens ook al eeu-

wenlang, denk bijvoorbeeld aan de paradox van Epicurus (eeuwen vóór Christus); je opmerking dat gelovige denkers al eeuwenlang naar een theodicee hebben gezocht is dus irrelevant, een argumentum ad antiquitatem). Drogredenen en zwakke bewijzen gaan er bij ons niet in. Waarom niet? Omdat onze gehele samenleving is ingericht op het goed begrijpen van de relatie tussen oorzaak en gevolg, op het trekken van de juiste conclusie naar aanleiding van een aantal premissen. Als dat niet zo was, dan stierven we binnen de kortste keren in het verkeer, door het eten van ongezonde dingen en noem maar op. We zouden geen uitzondering moeten maken op het terrein van religie en spiritualiteit. Er is geen reden om braaf de meest dubieuze en absurde religieuze beweringen voor zoete koek te slikken onder het zeggen van 'ja en amen' omdat het zo belangrijk zou zijn om te geloven, zelfs op grond van slechte argumenten en onvoldoende bewijzen.

Religieuze claims moeten op gelijke voet behandeld worden met ufo's, de werkzaamheid van alternatieve geneeswijzen, spoken, elektrohypergevoeligheid, Bigfoot, wilde complottheorieën, het paranormale en het monster van Loch Ness: als er geen goede reden is om erin te geloven, omdat alle argumenten ervoor zijn weerlegd, dan zouden we dat dus ook niet moeten doen. Vooral niet wanneer dit tot schadelijk handelen leidt. Dat is het belangrijkste argument vóór atheïsme, of beter gezegd, om anderen te overtuigen van atheïsme. Naast het feit dat, zoals je zelf ruitertijk toegeeft 'het goed mogelijk is dat heel wat, of zelfs alle, argumenten voor Gods bestaan niet overtuigend zijn', leidt theïsme tot zo ontzettend veel schadelijk handelen en ellende in de wereld, dat vaak allemaal vermeden zou kunnen worden als men simpelweg niet in goden zou geloven. Iedereen kent de voorbeelden: onderdrukking/haat/discriminatie/intimidatie/geweld tegen vrouwen (misogynie), kinderen (denk hierbij in het bijzonder aan genitale verminking, seksueel misbruik, hersenspoeling met religieuze dogma's, het aanpraten van schuldgevoelens en angst voor branden in de hel), LHBT+ mensen (homofobie), 'godslasteraars' (zou je 'blasfemofobie' kunnen noemen), 'kettters' (bij-

voorbeeld de inquisitie), afvalligen (tegenwoordig vooral ex-moslims), andersgelovigen (maar al te vaak in de vorm van godsdienstoorlogen), ongelovigen (atheofobie), gehandicapten (validisme), vreemdelingen (xenofobie), dieren (denk aan onverdoofde slacht en andere dier-onvriendelijke rituelen) etc., religieuze kwakzalverij zoals gebedsgenezing, exorcisme of heilig water als ‘medicijn’ of het proberen te ‘genezen’ van mensen die helemaal niet ‘ziek’ zijn zoals LHBT+ mensen, het onwetend houden van mensen door het vrije debat en wetenschappelijke, filosofische en artistieke vooruitgang te hinderen of feiten te ontkennen die kunnen leiden naar beter welzijn voor mens, dier en milieu etc. etc. etc.

Atheïsme is redelijker

Dat is allemaal niet bepaald zo onschuldig als geloven dat de Maan is gemaakt van groene kaas. Als religies zo onschuldig waren, dan zou ik mij niet zo geroepen voelen om ze te bekritisieren. Maar omdat ik graag anderen wil beschermen tegen vermijdbare ellende, voel ik een morele plicht om religiekritiek te leveren en te proberen mensen op andere gedachten te brengen. Het moet erkend worden dat godsgeloof vaak niet het monopolie

heeft op het leveren van motieven voor de hierboven genoemde schadelijke handelingen. Ook is het zeker niet zo dat alle gelovigen zich hieraan schuldig maken, maar het feit dat deze schadelijke handelingen door religies regelmatig worden gemotiveerd en/of gerechtvaardigd, is genoeg om ze ervoor verantwoordelijk te houden. Je ziet dat waar ook maar in de wereld het godsgeloof verdwijnt, dergelijke ellende ook enorm afneemt. Atheïsme is echt redelijker. Kijk naar de meest seculiere regio's van Europa, Noord-Amerika en Australië, waar dergelijke gruwelen het minst voorkomen, mensenrechten het hoogst in het vaandel staan (dierenrechten helaas niet, dat doen bijv. hindoes, boeddhisten en jainisten gemiddeld beter, maar er is vooruitgang onder westerse ongelovigen) en we elkaar met het meeste respect behandelen.

Zou dat iets te maken kunnen hebben met het feit dat wij ons hier het minste aantrekken van een vermeende hemelse tiran die ons via heilige teksten, geestelijken of persoonlijke ervaringen dicteert om te handelen zoals beschreven in genoemde voorbeelden? Dat is een conclusie die iedere gelovige zou moet overwegen. Vrede op Aarde door godsgeloof af te zweren, dat lijkt mij een prachtige (kerst)gedachte.

Het godsbeeld der atheïsten

René van Elst

Zoo staan dus twee wereldbeschouwingen tegenover elkander in dezen onzen tijd als scherpe tegenstellingen elkander uitsluitende: de oude die buiten de zichtbare wereld nog een onzichtbare wereld elders kent en de nieuwe, die dat geloof aan eene andere wereld verwerpt en alleen de zichtbare wereld maakt tot voorwerp van haar onderzoek.
Ferdinand Domela Nieuwenhuis
(1879)

Onlangs kreeg de redactie ter bespreking aangeboden het boek *Mag God nog God zijn?* van de Vlaamse theoloog Ignace Demaerel. Dit boek is geschreven vanuit een gelovige kijk op de wereld. Het vertolkt – om met Domela Nieuwenhuis te spreken – de oude wereldbeschouwing die buiten de zichtbare wereld nog een onzichtbare wereld elders kent. Voor de auteur staat het als een paal boven water dat God bestaat en almachtig, volmaakt, rechtvaardig, een moreel voorbeeld en alwetend is, dat hij wonderen doet (p. 114), dat hij aan één woord genoeg heeft om 100 miljard sterrenstelsels te scheppen (p. 264) en dat hij passioneel hunkert naar de liefde van de

mens (p. 277) en zijn eniggeboren zoon heeft geofferd (p. 313); Demaerel weet ook hoe je in de hemel kunt komen (p. 130) en hoe het in de hel toegaat (p. 267, maar let op... dat weet hij ‘niet precies’ (p. 282)). Hij snapt hoe het zit met de drieën-

heid en de zondeval en met het reddingsplan en de kruisdood van Jezus. Demaerel spreekt zich uit tegen relativisme, maar voor hem is alles relatief behalve de Bijbel.

Het is verbluffend hoe iemand met zoveel zekerheid uitspraken kan doen over ‘spirituele realiteiten’, dingen die duidelijk alleen maar in en uit overgeleverde fantasieën bestaan, zoals de hierboven genoemde. Maar voorzover ik het kan overzien, presenteert dit boek geen bijzondere religieuze inzichten, bijvoorbeeld nieuwe (vermeende) godsbewijzen, die mij ertoe zouden kunnen brengen om er aandacht aan te besteden. Het zijn speciaal de uitspraken die ik er in vind over atheïsme en atheïsten, die mijn belangstelling hebben getrokken; daarom wil ik hier enige passages van commentaar voorzien.

Godsbeelden

Ignace Demaerel (Ukkel, 1961) studeerde filosofie en protestantse theologie en presenteert zich op zijn makkelijk te vinden website als den-

ker, schrijver, godsdienstleraar, columnist en pastor in een Brusselse kerk. Hij schreef eerder boeken over onder meer gebed en over Jezus. In zijn werk *95 Stellingen over het humanisme* geeft hij een kritische beschouwing van het humanisme, vanuit vraagstellingen die bij ons nooit op zouden komen, zoals 'kun je net zo sterk in de mens geloven als je in God kunt geloven?' Het boek *Mag God nog God zijn?* is een vervolg, waarin nader op de achterliggende filosofische visies wordt ingegaan en waarin ook andere levensbeschouwingen dan het humanisme in de beschouwing worden betrokken. Het is geschreven "vanuit een op-

rechte bezorgdheid om het voortbestaan van de Westerse cultuur, om de (door velen reeds voorspelde) ondergang van de christelijke beschaving." (p. 11) Demaerel ziet verband tussen "de diepgaande cultuurcrisis waarin de westerse wereld zich bevindt" en "de erosie van de onderliggende mens- en godsbeelden." Daarom wil hij traditionele en – wat hij noemt – alternatieve godsbeelden onderzoeken, de samenhang daarvan met mensbeelden en de consequenties van dat alles voor het reële leven. Een ambitieus project, waarvan ik hier niet met een paar zinnen een goed beeld kan schetsen. Dat wil ik ook niet. Dit stuk is niet bedoeld als een boekbespreking, noch als een korte samenvatting. Demaerel heeft trouwens zelf gezorgd voor een samenvatting van drie pagina's^[1] op zijn website. Laat ik over het boek alleen zeggen dat ik het geen strandstoel-lectuur zou noemen, maar dat het helder geschreven is. Het gaat mij hier, zoals in mijn inleiding al aangeduid, primair om het beeld dat Demaerel heeft van ongelof.

Atheïsme en atheïsten

Een pluspunt van het beschikken over een boek als pdf-bestand in plaats van op papier is dat je makkelijk woorden en passages kunt opzoeken. Zo vind ik met de Adobe Reader via 'geavanceerd zoeken' 150 plaatsen in dit boek met de woorden 'atheïst(en)', 'atheïsme', 'atheïstisch(e)' en 'apatheïsme' (apatheïsme is onverschilligheid m.b.t. religie).^[2] Dat is opmerkelijk in een boek dat aan godsbeelden is gewijd. Uiteraard heb ik verder ook gezocht naar 'ongeloof' en 'ongelovig(e)(n)'. Bij het bekijken van de desbetreffende passages wordt duidelijk dat Demaerel een aantal ongerijmd-

heden en vooroordelen over atheïsten bij elkaar heeft gezet. Enige van deze punten – plus enkele andere vondsten – zal ik hier de revue laten passeren, in het besef dat reacties op zulke ideeën reeds door anderen in overvloed zijn gegeven. Op het internet hoeft u daar niet lang naar te zoeken. Ik leg dus bij dezen mijn eigen overwegingen – *my two cents worth* zeggen ze in het Engels – op een huizenhoge stapel...

Op pag. 10 zien wij dat Demaerel niet-gelovigen en atheïsten als onderscheiden categorieën noemt. Voorzover daar verschil tussen is, zal het er wel om gaan dat Demaerel met atheïsten speciaal degenen op het oog heeft die het geloof ooit achter zich hebben gelaten en/of zich concreet tegen het geloof uitspreken.

Laten we een citaat onder de loupe nemen.

"Alle mensen hebben een godsbeeld (...) Het is naïef om te denken dat een atheïst dat niet heeft. Hij heeft

al tenminste een beeld in zijn hoofd waarvan hij zegt: "In zo 'n God kan ik niet geloven." (p. 15)

Een atheïst heeft echter niet een bepaald godsbeeld dat hij afwijst; hij hoeft dus ook niet te onderzoeken of het een karikatuur is die hij afwijst (waar Demaerel toe aanspoort op p. 23), de atheïst wijst alle goden en godsbeelden af die hem door gelovigen worden voorgespiegeld en dat doet hij met des te meer recht en reden naarmate het er méér zijn. Volgens Demaerel (p. 20) mogen we uit de veelheid van godsbeelden niet afleiden dat ze allemaal verkeerd zijn. Als er tien verschillende theorieën zijn over zwarte gaten, zegt hij, betekent dat niet dat er geen zwarte gaten bestaan. Inderdaad is de veelheid aan godsbeelden geen bewijs dat er geen god bestaat. Maar het simpele feit dat *al* die godsbeelden op niets concreets berusten, is voor de atheïst een goede reden om ze allemaal af te wijzen. De kans dat ze allemaal onwaar zijn, is in ieder geval veel groter dan de kans dat uitgerekend het godsbeeld van Demaerel het enige ware is. Over zwarte gaten gesproken: theorieën daarover berusten op natuurkundige feitenkennis en zijn in principe toetsbaar. En met die toetsing zijn al goede voderingen gemaakt. Van goden en godsbeelden kan dat niet gezegd worden.

Onstoffelijke intelligenties

Voor wie alles overziet wat er aan religie is in de wereld en weet hoe religies (zijn) ontstaan - Demaerel noemt daar zelf ook voorbeelden van - is het evident dat alle geesten en goden en godsbeelden voortbrengselen zijn van de menselijke verbeelding. Net zo evident als dat er een evolutie heeft plaatsgevonden, als je de schat aan paleontologische vondsten overziet. De goden

zijn de hoofdpersonen in tot heilighed opgeklopte verhalen waarin zij fungeren als naïeve verklaring voor de wereld en wat daarin gebeurt. De atheïst gaat er niet zomaar van uit dat er onstoffelijke intelligenties bestaan voor wie de natuurwetten niet gelden en voor wie wij een soort Playmobil-poppetjes zijn. Zo gaat hij er ook niet van uit dat wij in een simulatie à la *The Matrix* leven. Zo iets is denkbaar, het is logisch mogelijk, maar aanwijzingen ervoor ontbreken en – belangrijker nog – het is onwaarschijnlijk. En hoe onwaarschijnlijker een uitspraak, des te overtuigender moet enig bewijs ervoor zijn. Overtuigende waarnemingen van goden zijn er niet. Godsbeelden hebben geen hoger realiteitsgehalte dan sprookjesfiguren als Tolkien's Sauron of de fee van *Pinocchio* (filmfoto op p. 9 van dit blad).

Demaerel suggereert in de tweede zin van het citaat dat er ook een god zou kunnen zijn waarin de atheïst wel zou kunnen geloven. Dat is logisch onmogelijk. Als atheïst ben je bereid het bestaan van een god te erkennen, als die god zich

god bestaat, net zoals je nu weet dat de zon bestaat.

Demaerel noemt enkele typen goden, die door gelovigen als voorbeeld voor eigen gedrag worden genomen:

“Wie een god aanbidt die alle morele normen aan zijn laars lapt (zoals de Griekse oppergod Zeus), zal er geen probleem in zien om dit gedrag te kopiëren. (...) En niet-gelovigen die geen enkele God aanbidden, hebben andere waarden, idealen of idolen die ze bewonderen, kopiëren en volgen.” (p. 16)

Het is toch niet moeilijk te zien dat het gedrag en de waarden en idealen en idolen van allerlei soorten gelovigen en ongelovigen over het geheel genomen weinig van elkaar verschillen.

Seculier mensbeeld

Van de ‘andere waarden en idealen’ van niet-gelovigen heeft Demaerel echter bij nader inzien geen hoge dunk:

“(...)wie een puur materialistisch mensbeeld aanhangt, zal de mens bekijken als (...) een product van blind toeval en evolutie, (...) maar

die de mens daarentegen ziet als beeld van God, uniek en onvervangbaar, gewild en bedoeld, zal aan elk menselijk leven, ook gehandicapt, een oneindig hoge waarde toekennen.” (p. 18)

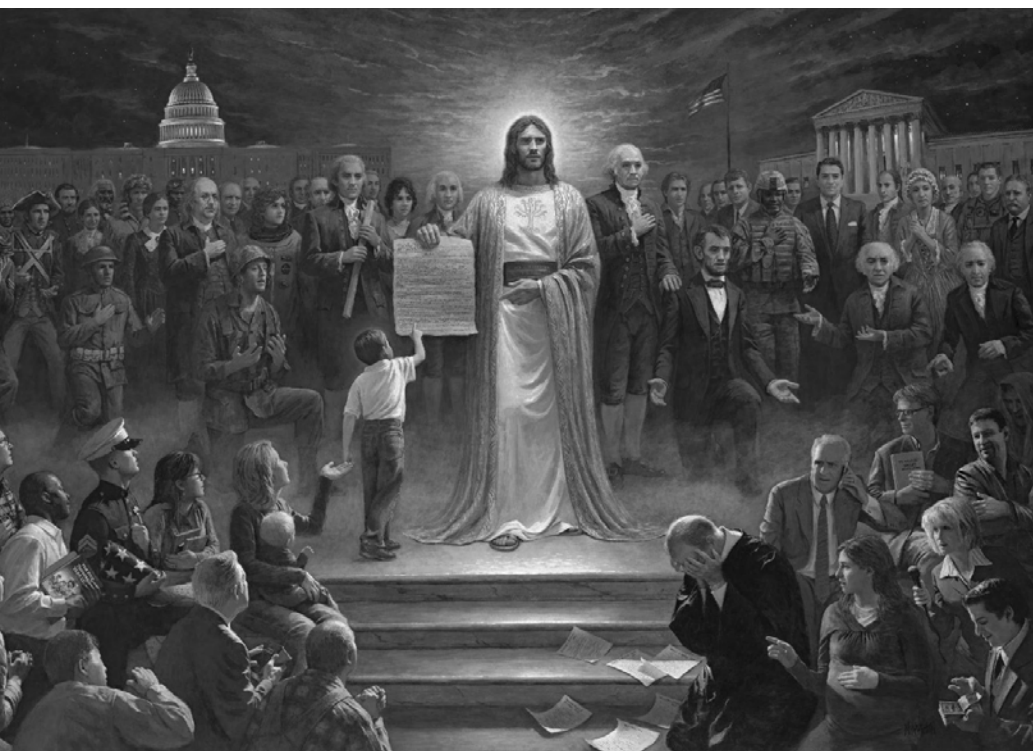
We zijn amper begonnen in het boek en hier wordt de seculier al afgeschreven: voor de christen is elk mensenleven heilig, maar degene die een seculier mensbeeld aanhangt, ruimt probleemloos een rivaal uit de weg. Dat suggereert Demaerel althans. Moet ik hier criminaliteitscijfers bij slepen? Over humanistische waarden beginnen? Uitleggen hoe moraal zich ontwikkelt in de evolutie van sociaal levende wezens? Moet ik hier überhaupt nog woorden aan vuil maken? Eerlijkheidshalve zij vermeld dat Demaerel er in de volgende hoofdstukken wel degelijk oog voor heeft dat de christenen (vooral katholieke christenen!) in de loop van de geschiedenis niet steeds heilige boontjes waren en dat het christendom niet vrijgesproken kan worden van allerlei fouten en perversies. Dat bekijkt hij echter wel steeds vanuit een idealistisch gelovig standpunt, waarin de navolging van Jezus, het levenslang zoeken naar God, de Heilige Schrift en de hemelse roeping van de kerk het hoogste goed zijn.

◀Theocratie als Amerikaans ideaalbeeld; schilderij *One Nation under God* van Jon McNaughton, dat de zonderlinge gedachte uitbeeldt dat de *Constitution* door Jezus gegeven zou zijn aan de *Founding Fathers*. Volgens de website van McNaughton stelt de (vertwijfeld uitziende) heer op de voorgrond een (willekeurige) rechter van het Hoogerechtshof voor, die spijt heeft over de schade die hij het land heeft toegebracht. Reproducties van dit schilderij zijn via de bedoelde website verkrijgbaar.

Zo zegt hij op p. 87 *“‘Theocratie’ is in theorie de mooiste staatsvorm.”* De Verlichting en de wetenschap zijn, ondanks de materiële en technische vooruitgang, voor hem zaken van een lagere orde (o.a. p. 109). Dat hij de wetenschap aanwrijft dat zij geen spirituele, morele of religieuze vooruitgang heeft gebracht, geeft geen pas, want daar is de wetenschap helemaal niet op gericht.

Rabiaat atheïsme

“De afkeer van religie bij atheïsten komt voort uit bepaalde ‘vreselijke,

overtuigend manifesteert. Bijvoorbeeld als je Apollo op zijn zonnwagen voorbij ziet denderen. Of als Zeus een halfgod bij je verwekt. Van geloven is dan geen sprake meer, immers dan weet je dat zo'n

als de ‘survival of the fittest’ de hoogste wet is, wat is er dan moreel fout aan om een rivaal uit de weg te ruimen? Ook dit seculiere – zogenaamd ‘wetenschappelijke’ – mensbeeld heeft grote gevolgen voor gedrag en leven!” (p. 17) Een christen

onnenselijke of immorele' zaken die ze bij een bepaalde godsdienst observeren." (p. 18)

Dit verdient relativisering. Atheïsten hebben niet per definitie een afkeer van religie; zij wijzen religie af omdat die ongeloofwaardig is, d.w.z. niet voldoet aan waarheidscriteria. Afkeer is er – inderdaad – vooral met betrekking tot immorele voorschriften in godsdiensten, op bepaalde praktijken van gelovigen en/of hun organisaties en op onterechte invloed van religie op samenleving en politiek.

Sprekend over de Verlichting: "(...) dat de strikte eis van rationaliteit tot niets leidde: je kan er zowel het traditionele christendom mee verdedigen als de 'beste van allemaal', alsook uitkomen bij een rabiaat atheïsme." (p. 113)

Een effectieve verdediging van het christendom vanuit een strikte rationaliteit kan ik mij moeilijk voorstellen, maar het gaat mij hier om het "rabiaat atheïsme". Iemand die voor zijn ongeloof uitkomt heeft volgens gelovigen al gauw last van gekte of onbedwingbaarheid... Maar geloof afwijzen is niet doller dan geloof verkondigen. Ik stel daarom voor dat wij voortaan, als het over gelovigen gaat, vooral over priesters, predikers en apologeten, die ons dag in dag uit via alle media met hetzelfde oude verhaal bestoken, spreken over "rabiante theïsten".

Natuurwetten

"Hoe kan een immaterieel Wezen [bedoeld is God] gebonden zijn door materiële krachten als tijd en ruimte? Zelfs onze eigen geest, denken of fantasie zijn niet onderhevig aan de zwaartekracht!" (p. 114)

Dit citaat gaat niet over atheïsme, maar is een aardig voorbeeld van ongefundeerd "redeneren". Bij "geest", denken en fantasie gaat het

om informatie en informatieverwerking, die niets met de zwaartekracht te maken hebben. Je kunt dat niet als argument gebruiken om te beweren dat een geestelijk wezen – als dat al zou bestaan – niet gebonden is aan de natuurwetten.

Demaerel laat zien dat zijn fantasie in ieder geval nergens door geremd wordt: "De [natuurwet] is niet machtiger dan God, maar door Hem zelf bedacht! Wanneer God zogenaamd de natuurwetten 'overtreedt' door een wonder te doen of een gebed te verhoren, is dat dus helemaal geen wetsovertreding: natuurwetten kunnen 'overklast' worden door geestelijke wetten, die hoger en krachtiger zijn. God kan perfect, zoals via een vierde of vijfde dimensie, in de schepping ingrijpen zonder haar wetten te verstoren." (p. 114) "(...) in de geestelijke wereld gelden spirituele wetten." (p. 116)

Iets anders: Demaerel schrijft dat de Kerk van het Vliegend Spaghettimonster werd gesticht...

"Als een parodie op andere religies, om a.h.w. aan te klagen dat andere ook 'nep' en belachelijk zijn." (p. 120/121)

Het is wel mogelijk dat dit in de overwegingen een rol heeft gespeeld, maar het doel was het aan de kaak stellen van het onderwijs in *intelligent design* en creationisme op openbare scholen, door te eisen dat dan ook het verhaal van het Pastafarianisme zou worden onderwezen.

Argumenten

Op p. 138 e.v. besteedt Demaerel – naar eigen zeggen zonder op de apologetische toer te willen gaan – aandacht aan een zevental atheïstische argumenten. Hij noemt het een goede zaak als gelovigen op zulke argumenten een eerlijk antwoord geven; dat kan helpen om zwakheden en inconsistenties uit het eigen godsbeeld te halen, zegt hij. Zo'n advies ondersteunen wij natuurlijk van harte, maar dan in de hoop dat men gaat inzien dat het godsbeeld enkel uit zwakheden en inconsistenties bestaat.

Het eerste argument "De natuur wordt geregeerd door fysische wetten, dus kan

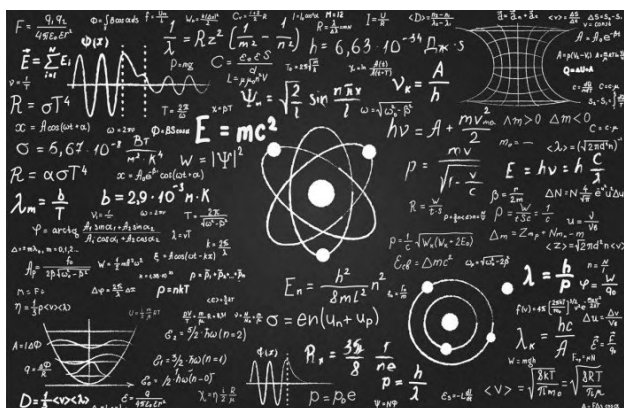
God daar niet tussen komen." zou ik nooit aanvoeren, omdat ik mij niet kan uitspreken over wat een niet bestaande god wel of niet kan; ook zou ik niet zeggen dat de natuur geregeerd wordt. Demaerels antwoord is dat God "vooral een geestelijk wezen is en in een gans andere dimensie thuisheeft (...) hij heeft alle vrijheid en recht om direct in de natuurwetten in te grijpen. (...) Hoe kun je het bestaan van de natuurwetten verklaren zonder het veronderstellen van geestelijke realiteiten en intelligentie?"

Duidelijk is dat Demaerel puur vanuit geloof reageert en dat hij geen goed idee heeft van wat natuurwetten zijn.

Het zou te ver voeren om de zeven argumenten hier allemaal te behandelen. Demaerel concludeert – niet verrassend – dat ze geen doel treffen (p. 152); hij heeft het over zaken als redeneerfouten, categoriefouten, eenzijdige weergave van 'feiten', achterhaalde godsbeelden

die bekritiseerd zouden worden en een niet vol te houden materialistisch wereldbeeld. Hier en daar legt hij atheïsten dingen in de mond, die makkelijk te bekritisieren zijn. Misschien iets voor een volgend artikel. Alleen de volgende curieuze passage, waaruit ik opmaak dat Demaerel in een soort omgekeerde wereld leeft, wil ik u niet onthouden: "Ernstige gelovigen zijn hun leven lang intentioneel bezig om God (beter) te leren kennen: ze zoeken Hem, verdiepen zich in geestelijke boeken en leren van andere gelovigen die hen zijn voorgedaan. Ze zijn zich constant bewust dat ze, ondanks jarenlang intensief zoeken en grote offers, er slechts met moeite in slagen 'bij benadering' God te kennen. Maar hoe zit dat met atheïsten? Hoe valabel of gegrond is het oordeel van mensen die dat helemaal niet

proberen, onverschillig zijn of die daar zelfs een afkeer van hebben? Je kan je dus ernstig vragen stellen over de kwaliteit en validiteit van de godsbeelden van atheïsten." (p. 138)

Maar uiteindelijk kunnen we met het oordeel van de hardnekkige godzoekers ook niet veel, want ook al *"hebben ze hun spirituele zintuigen verblind"* (p. 226/227): *"We moeten er eigenlijk allemaal van uitgaan dat ons godsbeeld te klein is en ondermaats: onze begrippen en ons voorstellingsvermogen zijn zelf ontoereikend."* (p. 220). Hoe kan De-maerel weten dat God ons voorstellingsvermogen overstijgt en zich niet rationeel laat benaderen (p. 221)? *"Als wij hem konden begrijpen, was hij niet God,"* (p. 228) is zijn antwoord. Dit lijkt mij een voorbeeld van onnavolgbare 'spirituele logica' (waarover straks nog iets). Feitenkennis kan het in ieder geval niet zijn. En verwacht hij serieus van atheïsten dat zij God gaan zoeken alvorens het geloof in hem af te wijzen?

Antitheïsten

Ik herhaal ten overvloede: er zijn geen godsbeelden bij atheïsten. De-

maerel beweert zelfs nog dat er atheïsten zijn die aan God regels opleggen, zo van 'God mag dit niet, Hij kan dat niet' en die God bekritisseren (p. 153). Ik kan slechts concluderen dat hij er niets van begrijpt. Kennelijk heeft hij het over godhaters, antitheïsten, of hoe moet je zulke mensen noemen. Die hebben misschien een godsbeeld, maar 'zuivere' atheïsten doen zulke uitspraken over God niet. Ook "militante atheïsten" niet, over wie hij zegt dat zij *"lijden aan een soort 'fantoom-pijn': ze geloven niet in God, maar zijn voortdurend boos op Hem, verwijten Hem alles wat fout gaat in deze wereld."* (p. 154) De-maerel ziet kennelijk het onlogische hier niet van. Evenmin waar hij aan atheïsten "die uit onverschilligheid atheïst zijn geworden" een godsbeeld toeschrijft waarin God ver weg en niet actief is. Dat iemand altijd ongelovig/atheïst kan zijn geweest, zonder enig godsbeeld, komt niet bij hem op. Nog een voorbeeld: *"Ook in het O.T. wordt elke vorm van afgoderij en toverij (...) verboden. (...) Door vele niet-gelovigen wordt dit geïnterpreteerd als een teken van 'jaloezie en intolerantie van*

God'." (p. 165) Rare jongens, die Vlaamse niet-gelovigen!^[3]

"[Er is] zoiets als spirituele intelligentie. Er zijn verschillende kennisdomeinen met elk een eigen vorm van rationaliteit (zoals psychologie anders is dan fysica): zo ook moeten we erkennen dat de geestelijke wereld een eigen 'logica' kent." (p. 222).

Volgens mij moeten we dat juist helemaal niet erkennen. Dit doet mij denken aan de "nieuwe kennisleer" van Emanuel Rutten in zijn boek *Contra Kant*, althans aan het artikel-tje dat ik daarover gelezen heb.^[4] Morele oordelen en uitspraken over het bestaan van God zijn volgens Rutten kennis, geen geloof. Middel-eeuwse kennisleer noem ik het. Ook dit is misschien iets voor een volgend artikel.

[1] <https://ignacedemaerel.be/wp-content/uploads/2020/03/BOEK-Mag-God-nog-God-zijn-uitgebreide-samenvatting.pdf>

[2] Het woord 'liefde' scoort wel hoger, namelijk 253 keer.

[3] Vrij naar Asterix: Rare jongens die Romeinen (Ils sont fous ces Romains)!

[4] <https://www.trouw.nl/nieuws/filosofie-emmanuel-rutten-de-argumenten-van-kant-falen~bc3d2e62/>

Slavernij zit in ons DNA

Enno Nuy

Inleiding

In de slipstream van *Black Lives Matter* is er opeens ook veel aandacht ontstaan voor ons slavernijverleden, waarbij de publieke opinie en de woede van veel demonstranten zich vooral richten op (het omvertrekken of bekladden van) standbeelden. Natuurlijk zijn er net zo veel voorstanders als tegenstanders, ongeacht het onderwerp. We zijn het nooit eens roerend met elkaar eens.

En natuurlijk kunnen we de geschiedenis niet herschrijven. Hoewel, in heel wat landen moeten we nadrukkelijk een onderscheid maken tussen de "officiële lezing" en de werkelijkheid. En ook die werkelijkheid is bepaald niet altijd eenduidig te analyseren. Maar er is aanleiding voldoende om bij enkele aspecten van slavernij wat langer stil te staan.

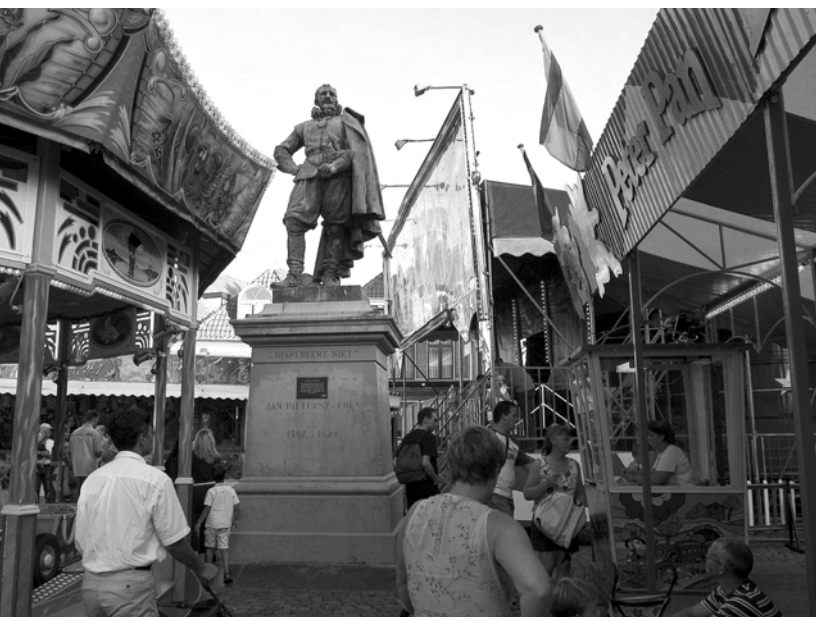
In de eerste plaats is daar de roep om een beeldenstorm. In de tweede plaats moeten we ons een beeld vormen van de morele rechtvaardiging van slavernij door de eeuwen heen. En tot slot is er de vraag naar moderne slavernij. Zijn we wezenlijk opgeschoten als we alle ons nu

onwelgevallige standbeelden hebben verwijderd en wanneer we institutioneel racisme hebben uitgebannen uit onze samenleving? Hoe het ook zij, over slavernij is er een voortreffelijk lemma in Wikipedia. U vindt er de belangrijkste data en mijlpalen, meningen en oordelen keurig op een rij.

Is de tijd rijp voor een beeldenstorm?

Je zou het haast zeggen, er wordt in ieder geval driftig over gediscussieerd. Niet alleen door de burgemeester van Hoorn die – terecht – een stevig gesprek over de plaatselijke held J.P. Coen wil organiseren.

De eerste vraag die we ons moeten stellen, is waarom we standbeelden oprichten. Welnu, in vrijwel alle gevallen doen we dat ter ere of nagedachtenis van iemand of iets in het openbaar. In de meeste gevallen worden standbeelden opgericht ver nadat de bewierookte persoon is overleden. Tussen de dood van J.P. Coen en diens standbeeld liggen maar liefst driehonderden jaren. Op Wikipedia lezen we dat wij aan het eind van de negentiende

J.P. Coen 'dispereert niet' bij het overzien van de Hoornse kermis, foto van R. van Elst (2004)

eeuw behoefte hadden aan nieuwe nationale helden. En ondanks diens optreden op de Banda-eilanden vond men de inbezitname van Nederlands Oost-Indië kennelijk dermate belangrijk dat J.P. Coen daarmee een standbeeld verdiend had. Let wel, ook in die jaren was er verzet tegen het standbeeld.

Als we het aanvaardbaar vinden dat men driehonderd jaar na het overlijden van J.P. Coen een standbeeld voor hem oprichtte, mogen we weer honderd jaar later daar dan niet alsnog spijt van krijgen? Natuurlijk mogen we dat. Herschrijven we daarmee de geschiedenis? Nee natuurlijk, maar het is niet voor niets dat vooral populist en nationalist Baudet zich heftig tegen het verwijderen van dit standbeeld verzetten. Wij koesteren zo graag het beeld dat wij van onze voorvaders hebben. Wij denken dat de Gouden Eeuw bestond uit Rembrandt en een paar zeehelden en alles wat ons nu onwelgevallig is hebben we uit dat beeld weggeretoucheerd. De VOC-mentaliteit is voor nationalist bijna een zinnebeeld van vaderlandsliefde, het vertegenwoordigt het ideaal waarnaar zij terug willen keren. Maar wat zij over het hoofd zien is dat de VOC de wereldzeeën bevaren heeft en alles wat zij op haar weg tegenkwam leegroofde. Wij hadden toen al kunnen weten dat we daarvoor ooit eens een rekening gepresenteerd zouden krijgen.

Openbare ruimte

Maar laten we de geschiedenis voor wat zij is. Het werkelijk problematische aan zulke standbeelden is dat zij zich in de openbare ruimte bevinden. De publieke ruimte is van ons allemaal en het is de bedoeling dat iedereen zich daar veilig en op zijn of haar gemak kan voelen. Voor tenminste een deel van onze huidige bevolking is zo'n standbeeld van een zeevaarder die genocide pleegde om tal van redenen aanleiding tot frustratie en boosheid. En dat geldt bepaald niet alleen voor het zwarte deel van onze bevolking. Dit gegeven alleen al lijkt mij voldoende aanleiding om zulke beelden uit de openbare ruimte te verwijderen. Men kan dan niet volstaan met een qr-code die meer uitleg en eventueel relativering

biedt. Wat overheerst immers is het beeld zelf en het gegeven dat de gemeenschap ooit eens meende dat dit beeld opgericht diende te worden. In een tijd dat er geen zwarte rijksgenoten waren om tegen zo'n standbeeld verzet aan te tekenen. Een dergelijk beeld laten staan is een affront aan al diegenen wier voorvaders hebben geleden onder onze held.

Zouden wij een standbeeld van Hitler of een van diens trawanten in onze publieke ruimte willen dulden? Zouden we willen wonen in een straat die is vernoemd naar iemand die onze eigen familieleden ooit eens ernstig leed berokkende? Ja, de Russen lijken nog steeds van Lenin te houden, dat land staat vol met standbeelden van een volgens mij onvoorstelbaar nare en gewetenloze man, en het stikt er van de Russen die het liefste ook Stalin terug in de publieke ruimte zouden willen halen. Maar laten we wel zijn, die Russen sporen niet!

De vraag is of wij als moderne burgers bereid zijn ons te verplaatsen in onze medemensen. En laten we vooral niet vergeten dat we het daarbij in eerste instantie over onze landgenoten hebben! Met andere woorden, het uit de openbare ruimte verwijderen van standbeelden die als beledigend en aanstootgevend worden beschouwd is een kwestie van beschaving.

Ha, zult u zeggen, dat betekent dat **Santa Claus van Paul McCarthy** ook verwijderd moet worden want daar was ook niet iedereen het mee eens. Natuurlijk, er was wat weerstand tegen de onvermijdelijke seksuele connotaties van de *buttplug* maar inmiddels staat het beeld toch al weer onbetwist twaalf jaar op het Eendrachtsplein in Rotterdam en zover ik weet zijn de Rotterdammers, niet het meest beneppen deel van de Nederlandse bevolking, er inmiddels gewoon oprecht blij mee.

We hoeven die standbeelden die we om redenen van empathie uit de openbare ruimte verwijderen natuurlijk niet te vernietigen. Zet ze in een museum, richt er voor mijn part een apart museum voor op.

De morele rechtvaardiging van slavernij

Er is een uitstekende website <https://www.lucepedia.nl/nieuwsbericht/de-kerk-en-slavernij> van de Tilburg University waar uitgebreide informatie beschikbaar is over hoe de katholieke kerk omging met slavernij en ik citeer

hier gretig. In het Nieuwe Testament lezen we bij Efzeziërs 6:5-9:

‘Slaven, weest uw aardse meesters gehoorzaam met eerbied en in eenvoud des harten, als gold uw onderdanigheid Christus zelf, niet als ogendienaars om mensen te behagen, maar als knechten van Christus, die Gods wil van harte volbrengen. Dient welgemeed in de mensen de Heer, wetend dat ieder, hij moge slaaf zijn of vrije, het goede dat hij gedaan heeft, van de Heer zal terugontvangen. En gij, meesters, behandelt hen in dezelfde geest. Laat dreigementen achterwege. Denkt eraan dat gij dezelfde meester in de hemel hebt als zij; Hij heeft geen gunstelingen.’

Thomas van Aquino (1224-1274) benadrukt dat vrijheid als gelovige in Christus samen kan gaan met onvrijheid in het aardse bestaan. Dit leidt bij sommigen tot de conclusie dat Thomas de slavernij beschouwde als onderdeel van het natuurrecht. Anderen bestrijden dit weer, door te wijzen op uitspraken van Thomas, dat de mens van nature vrij is en de slavernij ontvluicht. Bovendien benadrukte hij dat een slaaf alleen lichamelijk, materieel onvrij is: in geestelijk opzicht heeft hij volledige vrijheid. Jaja, die Thomas was een creatieve geest!

Paulus III (1468-1549) bleef achter de doctrine staan, dat wie in een rechtvaardige oorlog gevangen werd genomen en geen christen was, tot slaaf gemaakt kon worden. Dat gold ook voor Indianen. Bovendien bevestigde hij in 1545 het recht om in Rome slaven te houden en verhandelen. In 1547, na de executie van Thomas More, vaardigde hij zelfs een bevel uit om koning Hendrik VIII van Engeland tot slaaf te maken. En in 1548 rechtvaardigde hij het houden en verhandelen van moslimslaven in de Kerkelijke Staat.

Vele kerkvorsten, theologen en filosofen haakten aan bij de Aristotelische visie van *natura servi*, zij die als slaaf geboren werden en als slaaf van nature beschouwd moesten worden. In 1550 vond er in Valladolid een vermaard dispuut plaats tussen voor- en tegenstanders van slavernij. Het debat eindigde onbeslist, de meningen bleven verdeeld en de kerk deed geen heldere uitspraken. Een belangrijker moment was de bul *In supremo apostolatus* van paus Gregorius VI (1798-1881) uit 1839. Hierin betitelde hij de trans-Atlantische slavenhandel onomwonden als fout, en dat had nog geen enkele paus eerder in zulke algemene termen gedaan. Wel is er discussie over de vraag of Gregorius ook de slavernij in zijn geheel afwijst. Welwillende lezers menen van wel, anderen bestrijden dit. Maar in 1866 dicteerde paus Pius IX (1792-1878):

‘De slavernij zelf is, naar haar wezen, geheel niet strijdig met de natuurwet en de goddelijke wet, en er kunnen verschillende rechtmatige titels zijn voor slavernij en hiernaar verwijzen door ons goedgekeurde theologen en commentatoren van de heilige canons. Het druist niet in tegen de natuurwet of de goddelijke wet dat men een slaaf verkoopt, koopt, ruilt of wegschenkt.’

In 1888, de slavernij was toen bijna overal al afgeschaft, verordonneerde Paus Leo XIII (1810-1903):

‘God wilde, dat de mens, geschapen als redelijk wezen en naar Zijn beeld, alleen maar over de redeloze wezens als eigenaar zou heersen: dus niet de mens over zijn medemens, maar de mens over de dieren.

De staat van slavernij moet terecht worden opgevat als een straf voor de zondaar. Daarom lezen wij in de schriftuur nergens het woord “slaaf”, voordat de rechtvaardige Noach ter bestraffing van de zonde van zijn zoon die naam gebruikte. Bijgevolg is die naam een straf die door de zonde is verdiend, en niet de uiting van een eis van de natuur.’

Slavernij is dus een straf voor zondaars in de ogen van deze kerkvorst. En laten we vooral niet vergeten: pausen, bisschoppen en priesters waren vaak zelf eigenaar van slaven. In 1890 deed Leo XIII iets fermere uitspraken tegen de slavernij, maar het was pas in 1965 dat de katholieke kerk in het Tweede Vaticaanse Concilie zich definitief tegen slavernij keerde.

Heldere uitspraak

Uit bovenstaand overzicht komt de katholieke kerk niet bepaald naar voren als een instituut dat morele maatstaven hanteerde waar de samenleving houvast aan kon ontleunen. Integendeel, de kerk volgde slechts dat wat in maatschappelijk en economisch opzicht als *common*

practice werd beschouwd. Als de kerk in 1965 eindelijk een definitief oordeel lijkt te vellen, dringen zich onmiddellijk een paar vragen op. Waarom moest de wereld meer dan honderd jaar nadat slavernij

bijna overal ter wereld was afgeschaft (in Nederland in 1859, in de Verenigde Staten in 1863, in Portugal en Spanje in 1869, in Brazilië in 1888) wachten op een morele norm? En als die kerkelijke norm in 1965 gold, waarom kon de kerk dan niet onmiddellijk toen slavernij zich aandienende tot zo’n morele uitspraak komen?

In het Nieuwe Testament wordt, gezien het citaat aan het begin van de vorige paragraaf, in Efzeziërs 6:5-9 een heldere uitspraak gedaan. In het Oude Testament lezen we in Leviticus 25:44-46:

„Aangaande uw slaaf of uw slavin die gij zult hebben, die zullen van de volken zijn die rondom u zijn; van die zult gij een slaaf of slavin kopen [...] en zij zullen u tot een bezitting zijn. En gij zult u tot bezitters over hen stellen voor uw kinderen na u, opdat zij de bezitting erven; gij zult hen in eeuwigheid doen dienen; maar over uw broeders, de kinderen Israëls, een iegelijk over zijn broeder, gij zult over hem geen heerschappij hebben met wreedheid.”

Het Reformatorisch Dagblad wil ons in een opiniërend artikel van Drs G.A. van den Brink doen geloven dat we uit deze passage niet mogen afleiden dat God het goedkeurt dat niet-joden als slaven worden gekocht en verkocht. Maar daarvoor heeft hij dan wel een onderscheid tussen morele normen en morele overtuiging nodig. Mij lijkt dat zeer glad ijs. Om slavernij te laten rijmen met de boodschap van Jezus Christus is hoe dan ook een geestelijke salto mortale vereist. Van den Brink formuleert dat in het Reformatorisch Dagblad als volgt:

‘Slavernij in het Oude Testament is, kortom, een van de zaken waarvan Augustinus zegt dat zij „wel gelaakt worden volgens de maatstaf der volmaaktheid, maar geprezen worden in de hoop op vrucht, zoals de groene halm geprezen wordt in de hoop op het graan” (‘Belijdenissen’ III.IX.17). Een christen zal, niet minder dan een atheïst, slavernij veroordelen. Ook een christen komt op voor gelijkheid en vrijheid. Toch is er een groot verschil. Een atheïst verdedigt vrijheid en gelijkheid zonder dat hij kan beargumenteren waarom. Vanuit de evolutietheorie zijn vrijheid en gelijkheid namelijk onmogelijk te verdedigen. Maar een christen weet ook waarom hij voor vrijheid en gelijkheid is: omdat ieder mens voor God gelijk is. De afwijzing van slavernij is daarom slechts veilig als ze is ingebed in een christelijke levensbeschouwing.’

U ziet dat van den Brink onbeschaamd de afwijzing van de slavernij claimt als een christelijk wapenfeit. Hij kon niet verder van de waarheid verwijderd zijn.

Moderne slavernij

De slavernij mag dan officieel afgeschaft zijn maar dat neemt niet weg dat momenteel zo’n veertig miljoen mensen, waarvan 25 procent kind, werkzaam zijn als slaaf. Mensenhandelaren verdienen daar jaarlijks een slordige 130 miljard aan.

Jaarlijks worden alleen al in Nederland tussen de 5.000 en 7.000 gevallen van arbeidsuitbuiting vastgesteld. Het gaat dus niet alleen om slaven die voetbalstadions in Qatar moeten bouwen. Denk alleen al aan de seksindustrie, overal ter wereld. Deze gegevens zijn afkomstig uit een voortreffelijk artikel van Rob de Lange in het Financieel Dagblad van 25 juni 2020. Een van zijn bronnen is de *Global Slavery Index* waarin moderne slavernij uitgebreid gedocumenteerd wordt onderbouwd. Slechts 31 van de aangesloten 186 landen hebben het ILO 2014 Forced Labour Protocol geratificeerd. Slechts 47 landen hebben mensenhandel niet als misdaad gekwalificeerd. Slechts 96 landen beschouwen dwangarbeid niet als misdaad. Slechts 133 landen beschouwen gedwongen huwelijken niet als misdaad.

Volgens Herman Bolhaar, Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen, is er sprake van moderne slavernij: ‘Het gaat altijd om uitbuiting. Criminele, seksuele of arbeidsuitbuiting: het zijn allemaal voorbeelden die we in onze huidige samenleving iedere dag tegenkomen. Dat maakt het een ingewikkeld en veelkoppig monster.’

Emeritus hoogleraar Piet Emmer stelt: “Je bent slaaf als je kinderen ook slaaf zijn”. Emmer heeft berekend dat de Nederlanders ten tijde van de slavernij slechts beperkt verdienen aan de mensenhandel. ‘Ik schat het verdienmodel op 1% tot 2% van het bbp over de periode 1600 tot 1800. Het hield ook vanzelf op. Het was te weinig profijtelijk.’ Die inkomsten verbleken bij de inkomsten nu.” Emmer verwacht niet dat slavernij uitgebannen zal worden en dat gedwongen arbeid altijd voor zal blijven komen. Slavernij bestond al in sommige Afrikaanse landen ver voordat wij er ermee begonnen. Slavernij is dan ook niet per definitie onder alle omstandigheden laakbaar gedrag van wit jegens zwart.

Ook Bolhaar is pessimistisch en stelt dat het nu eenmaal een kwestie van vraag en aanbod is en dat er altijd

kwetsbare mensen zijn die zich een dwangsituatie laten welgevalen omdat ze economisch moeten overleven en geen alternatieven hebben.

Er ligt hier zeker ook een rol voor het bedrijfsleven en Bolhaar is van mening dat uit die hoek te weinig inspanningen worden geleverd. We moeten, zegt hij, meer doen aan normontwikkeling in de private sector. Het wordt tijd dat ondernemend Nederland zichzelf een spiegel voorhoudt en zich afvraagt hoe hoog ze de lat willen leggen. Zelf Tony Chocolonely kan nog steeds niet garanderen dat hun producten vrij van slavenarbeid zijn!

Slotopmerkingen

Een spiegel voorhouden. Hoe doen we dat in onze wereld van identitaire politiek, *fake news* en ieder zijn eigen *bubble*? Feiten, feiten, feiten. Maar wat heb je aan feiten in een wereld waarin een mening even zwaar weegt als een wetenschappelijk feit? De slavernij is eeuwen geleden al afgeschaft, moreel nog eens herbevestigd door de katholieke kerk in 1965 maar het fenomeen is heden ten dage nog even virulent aanwezig als ooit tevoren. Ja, ik ben ervoor dat we een aantal standbeelden uit de publieke ruimte verwijderen. Maar laten we onszelf en elkaar vooral geen zand in de ogen strooien: met het verwijderen van standbeelden bereiken we hoegenaamd niets. Dat verwijderen heeft slechts symbolische waarde.

Kijken we nog even naar de verhelderende statistieken van de *Global Slavery Index* dan zien we dat slavernij heden ten dage vooral voorkomt in Venezuela, Noord Korea, grote delen van Afrika en Azië. Voorts dat er alleen in rijke landen een kleine kans is op het ontstaan van slavernij. Slavernij zit in 's mensen DNA en, ik zei het al eerder, beperkt zich niet tot fout gedrag van wit jegens zwart.

Bronnen

Wikipedia – Slavernij
www.lucepedia.nl – De kerk en slavernij
 Reformatorisch Dagblad 7-5-2010 – Ook in Oude Testament was slavernij al verkeerd
 Financieel Dagblad – Slavernij is onmogelijk helemaal uit te roeien
www.globalslaveryindex.org
www.ijmnl.orgf – International Justice Mission

Het mondkapje

Sicco Polders

Er is momenteel geen object zo vaak onderwerp van gesprek als het mondkapje. Voorheen alleen voorbehouden aan Aziatische toeristen die wat meewarig werden aangekeken: het is hier (lees: Amsterdam) immers geen Mumbai of Beijing. Nu blijken zij echter de voorlopers te zijn geweest van een trend die wellicht het straatbeeld nog jaren zal bepalen. Er is veel gezegd en geschreven over het nut van het mondkapje ten tijde van een pandemie. Biedt het nu wel of juist geen bescherming tegen Covid-19, en is het eigenlijk wel juridisch houdbaar? Mijn vraag is echter wat het dragen ervan doet met ons. Een korte verhandeling over het verschijnsel mondkapje.

hond, weinig van onze gemoedsgesteldheid verraden, behalve wanneer we enorm blozen of moe zijn.

Nee, neem dan onze ogen, dat paar wonderlijke kijkers, soms zo sprekend dat we er volledig in kunnen verdwijnen of er angstig van kunnen worden. Het is dan ook storend te praten met iemand van wie de ogen zijn bedekt door bijvoorbeeld een donkere zonnebril. We willen namelijk graag zien of iemand goed of kwaad in de zin heeft. En ook de mond is voor de sociale omgang een belangrijk onderdeel van het gezicht. In tegenstelling tot bijvoorbeeld de neus, is de mond veelzeggend. Zo kan de stand van de mond, zeker in samenhang met de ogen, emoties verhullen of bloot-

leggen. Gevoelens waar de ander op kan anticiperen. Er is een groot verschil tussen een lach en een vervaarlijke grimas. Benadert iemand mij, dan zullen zijn neus of oren mij intuïtief weinig vertellen, de houding van de mond daarentegen vertelt al veel over iemands intenties. Dat is bevordelijk voor het menselijke contact. Een mond bedekt door een mondkapje straalt niets meer uit, geeft geen signaal meer af. Hij wordt verborgen

achter een stoffen, vaak blauwgetint doekje, al komen er steeds meer varianten, zoals die waar de eigen mond weer op afgebeeld staat. Net als de bril zal het mondkapje ongetwijfeld tot modeaccessoire worden. Als de mond bedekt is zijn er gelukkig nog wel de ogen, die, is mijn ervaring, soms mooier worden door het bedekken van de mond, een soort van sluier effect. Wanneer iemand echter praat met een mondkapje voor, is het bewegen

van de lippen achter het katoen van het kapje een wat komisch aandoend tafereel, en niet te vergelijken met de zeggingskracht van een bewegende 'naakte' mond met al zijn contouren. Daarnaast is er het ongemak voor de drager zelf, die zich voortdurend in ademnood weet en zich zeer bewust wordt van zijn eigen mondgeur.

Maar dat is het niet het ergste. Zijn door het bedekken van de onderkant van ons gezicht onze emoties en onze bedoelingen minder helder, erger is de ontmenselijking door de boodschap die uitgaat van het dragen van een mondkapje. Epidemioloog Jaap Goudsmit denkt dat het dragen ervan altruïstisch is omdat het vooral de besmetting van de ander zou belemmeren. "Het is wat je de ander aandoet wat telt, niet wat jezelf aandoet." Goudsmit noemt dit een mooie oosterse gedachte. Ik begrijp niet goed op welke gedachte hij dan exact doelt maar ik neem aan op het zogenaamde respect voor het leven of het niemand geweld willen aandoen. Dit lijken mij ook zeer westerse gedachten, maar ik gun Goudsmit zijn naïeve waardering voor oosterse mystiek. Het is alleen wel jammer dat het merendeel van de mensen moet worden gedwongen tot deze door Goudsmit bespeurde vorm van altruïsme. En het altruïstisch motief kan net zo gemakkelijk anders worden begrepen. Namelijk, dat ik de ander niet wil besmetten en daarom een kapje draag, betekent dat ik mijzelf als een potentieel gevaar erken. En als ik een potentieel gevaar ben,

Ontmenselijking

Het gezicht is vaak het eerste waar we in het contact met de ander naar kijken. Sommige delen van het gezicht zijn daarbij minder belangrijk dan andere. Zo kan onze haardracht iets vertellen over wie we zijn, maar iemands emotionele gesteldheid kan ik er niet aan aflezen. Dat geldt ook voor onze oren. Ze zijn er in alle formaten, maar afgezien van de lolbroek die ze kan bewegen, zijn het nietszeggende aanhangsels die, in tegenstelling tot de oren van een

is de ander dat ook. Het dragen van een mondkapje geeft aan dat ik anderen wil behoeden voor een virus, en wellicht voor een wisse dood. Dat maakt mij in andermans ogen

een potentiële dader: zou ik het kapje afdoen dan dreigt er gevaar. Een gevaar waar ik mij nooit zo bewust van ben geweest. Als ik voorheen niesde begreep ik dat een ander ook verkouden kon worden, maar dat ik nu in potentie drager ben van een dodelijk virus, dat ik de verantwoordelijkheid heb niet alleen de ander in mijn omgeving te beschermen, maar ook een bijdrage kan leveren aan het totale bestrijdingsplan, is wel erg veel last op mijn schouders. En daar komt nog bij dat ik de ander niet meer in alle onschuld kan benaderen. Mijn medemens is zijn onschuld kwijt want is ook potentieel dader. En, o wee indien die geen kapje draagt, of nog erger, verkouden is, of rampzalig, moet niezen.

Destructieve soort

Het mondkapje maakt mij tot een mogelijke dader maar tegelijkertijd ook tot slachtoffer. Want het confronteert mij met mijn, of beter gezegd onze, ernstige tekortkomingen. Politici en experts overwegen het dragen van een mondkapje te willen verplichten hoewel het niet aantoonbaar het besmettingsrisico verlaagt, omdat het ons ervan bewust zou maken dat het ernst is met deze pandemie. En het werkt! Telkens voel ik mij teneergeslagen als ik in de bus of trein geconfronteerd word met alleen maar mondkapjes dragende mensen, en terwijl ik dan mijn blik ter afleiding afwend naar buiten, constateer ik dat het nog veel erger is, en iedereen op elke halte of elk perron ook een mondkapje draagt, en dat al wekenlang. Dan dringt weer tot me door, dat het

niet alleen een tijdelijk probleem is, veroorzaakt door bijvoorbeeld een brand met daarbij vrijkomende giftige stoffen, maar een echte, levensechte, pandemie die we notabene zelf hebben veroorzaakt. Een virus dat rondwaart omdat het de mogelijkheid zag voor haar overleving over te springen op die allesvernietigende mens die de natuur volledig naar zijn hand wil zetten ter meerdere eer en glorie van zichzelf, en die nu ten onder gaat aan zijn dadendrang en rücksichtsloze wil tot meer. Het is geen fraai gezicht al die ‘verkapte’ mensen, en als je net als ik pessimistisch bent gestemd en niet ervan houdt de kop in het zand te steken, met andere woorden, nadenkt over de oorzaken en gevolgen van je handelen, dan zinkt de moed toch in je schoenen wanneer je bedenkt dat dit alles aan onszelf te danken is. We hebben de aarde zo verkloot met zijn allen dat we de godganse dag een mondkapje moeten dragen, alleen nog maar op straat of in een winkel rechts of links mogen lopen, niemand meer mogen aanraken, en op de koop toe nog te beroerd zijn om echt te veranderen. We kunnen er dan ook zeker van zijn dat er binnen afzienbare tijd weer een nieuw virus weet over te springen, en dan nog een, en dan...Nou ja, u begrijpt het al.

Positief

Maar de mens zal de mens niet zijn als hij ook niet hier wel weer mee weet om te gaan. Als hij ook hier wel weer een oplossing voor weet te bedenken. Doodmoe word ik ervan, al die positivo praat. “Never waste a good crisis”, “Denk in oplossingen niet in problemen”, bla, bla, bla. Nee, we zullen niet massaal sterven (hopelijk) en we zullen ons vast

aanpassen. Maar is dat fijn? Of goed? Eerlijk gezegd heb ik helemaal geen zin om daar over na te denken. De Oostenrijkse filosoof Karl Popper noemde positief zijn een plicht, en inderdaad, je komt er wellicht wat verder mee. Maar niet vooraleer we goed tot ons laten doordringen wat er echt aan de hand is. En dat gebeurt maar mondjesmaat. Pas als we diep ervan doordrongen zijn dat we een stelletje ongelooflijk naïeve, egoïstische creaturen zijn die de natuur hebben uitgeperst tot op haar laatste druppel, pas als we goed in de spiegel kijken

en echt voelen, tot in onze diepste vezels, wat we hebben aangericht en welke hel we voor onszelf aan het scheppen zijn, pas als we met ziel en zaligheid kunnen beloven de komende generaties echt een gezondere en minder bedreigende leefomgeving te garanderen, en ook de moed hebben concessies te doen, pas dan kunnen we waarlijk optimistisch zijn. Tot die tijd klinkt het concert van de positief gestemden als plichtmatig uitgevoerde holle frases, en zal er geen vaccin zijn opgewassen tegen ons zelfdestructieve gedrag.

Met de zweeftrein door hippieland

Over *Ecotopia* van Ernest Callenbach

René van Elst

Utopieën zijn imaginaire ideale samenlevingen, waarvan de realiseerbaarheid op zijn minst twijfelachtig is. Landen waar je harmonie en bestaanszekerheid vindt, meestal in boeken beschreven. Ook al is het ideaal van de bedenkers niet altijd ons ideaal, als vrijdenkers kunnen wij waardering opbrengen voor wie met ideeën komt over hoe de samenleving anders zou kunnen worden ingericht, over vervanging van verouderde systemen en afstappen van onhoudbare of overleefde dogma's, normen en tradities. In ons themanummer van november 2016 hebben we daarom aandacht besteed aan zulke utopieën en ook aan hun tegenhangers, de dystopieën. Dat zijn imaginaire samenlevingen waarin wij beslist niet zouden willen leven. Dystopieën zijn helaas in de loop van de geschiedenis nogal makkelijk realiseerbaar gebleken... en er worden steeds nieuwe pogingen gedaan om ze van de grond te krijgen. Utopieën zijn – helaas of gelukkig, dat blijft toch een vraag – gedoemd om achter de horizon te blijven liggen; kleinschalige experimenten daarmee hebben in de regel geen lang leven.

Ik voorzie nu in een late aanvulling op het genoemde themanummer. Onlangs heb ik een (niet voor ons blad bedoeld) stukje van Floris van den Berg proefgelezen

over het boek *Ecotopia* (1975) van **Ernest Callenbach**. Dat boek is een modern voorbeeld van een utopie. Op het spoor hiervan gezet, wil ik nu een indruk geven van de inhoud en kwaliteiten. Kunnen we iets van dit boek opsteken, of is het niet meer dan science fiction of misschien zelfs *fantasy* (sprookjes voor volwassenen)? Soms heb je aan een half woord ge-

noeg en dat is ook in dit geval zo: de lettergrepen *Eco* maken meteen duidelijk dat dit een boek is waarin het milieu een belangrijke plaats inneemt. Inderdaad gaat *Ecotopia* over een milieuvriendelijke samenleving die duurzaamheid hoog in het vaandel heeft staan. Even zoeken op het Net wijst uit dat *Ecotopia* een klassieker – een *eco-cult classic* – is. Milieufilosoof Floris van den Berg laat het door al zijn studenten lezen (zij moeten de *pros* en *cons* afwegen) en her en der in de V.S., mogelijk ook elders, is het verplichte kost bij studies op het gebied van politieke wetenschappen en milieu.

Terug naar de toekomst

Ernest Callenbach (1929 – 2012) was een Amerikaans schrijver, filmrecensent en redacteur.

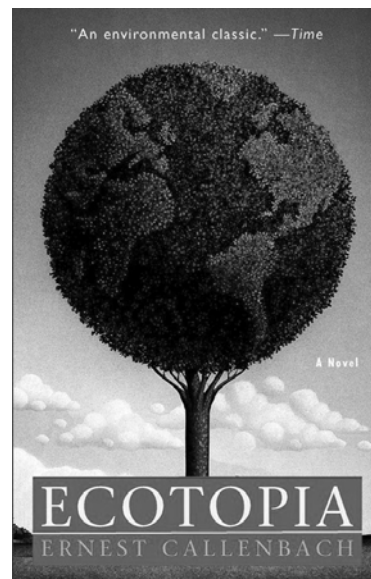
Ecotopia, The Notebooks and Reports of William Weston, uit 1975, is zijn bekendste werk. Hij propageerde *simple living*; dat is het vereenvoudigen van je manier van leven, tevreden zijn met weinig bezit, zelfvoorzienend zijn etc.. Er zijn allerlei verschillende manieren en motieven om die kant op te gaan. *Ecotopia*

kan wat dat betreft als een wegwijzer worden gezien.

Het boek bevat de fictieve dagboeknotities en reportages van een journalist, William Weston, van de krant de *Times-Post* (!), die er op uit wordt gestuurd om kennis op te doen over Ecotopia. Dat gebied heeft zich 20 jaar eerder van de V.S. afgescheiden, ook wat verkeer en communicatie betreft. Daardoor weet men in de V.S. vrijwel niets over Ecotopia, maar er zijn geruchten bij de vleet over hoe het er toegaat. Op hoog diplomatiek niveau is geregeld dat Weston er zes weken mag doorbrengen, terwijl zoiets niet eerder mogelijk was. Hij zal als eerste Amerikaan worden toegelaten; er komen echter wel toeristen uit Europa en Azië. Ook zijn er handelscontacten met die delen van de wereld. Dat maakt het moeilijk te begrijpen dat men in de V.S. zo weinig zou weten over Ecotopia als in het boek beweerd wordt.

Het gebied omvat het Noord-Westen van de V.S., namelijk de staten Oregon, Washington en een flink deel van Californië, met daarin San Francisco, dat als hoofdstad fungeert. Ecotopia heeft zich afgescheiden, grotendeels onder leiding van vrouwelijke politici (van de Survivalist Party), onder andere door chantage met kernwapens, waarvan niet eens zeker was of die werkelijk bestonden. Er is ook strijd aan te pas gekomen; de Ecotopiërs zijn aangevallen met straaljagers en bijna 8000 helikopters, die ze met ook onder burgers verspreide wapens – die met vooruitziende blik vervaardigd waren – allemaal hebben neergeschoten. Een gebeurtenis die door de Amerikaanse media werd verzwegen. Nu, 20 jaar later, hebben de V.S. te kampen met honger en opstanden en zijn er haviken die het Ecotopia-gebied willen heroveren. Daarom wil de Amerikaanse president de breuk proberen te helen en moet Weston als verkenners optreden.

Als consument van boeken en films kon ik na de eerste twee pagina's van het boek al voorspellen dat het Weston daar heel goed zou bevallen en dat hij er zou willen blijven; aan het slot blijkt het inderdaad zo uit te

pakken, waartoe natuurlijk ook een *love interest* bijdraagt. Of zijn reportages uiteindelijk ergens toe leiden, wordt niet vermeld. Wel dat de president, Vera Allwen, niets ziet in herstel van de banden met de V.S..

Een eerste indruk

Als Weston de grens passeert wordt al duidelijk dat verbrandingsmotoren niet toegestaan zijn. Auto's zijn dus afgeschaft en het staal daarvan, dat in Ecotopia schaars is, is voor andere dingen gebruikt. Vrachtwagens zijn vervangen door kleine elektrische wagens, alleen in de houtindustrie zijn nog zware dieselmachines in gebruik; ossen- en paardenspannen trouwens ook nog. Er wordt niet meer gevlogen.

De trein waarmee Weston naar zijn eerste Ecotopische bestemming reist, blijkt een geavanceerde magneetzwieftrein te zijn, gebouwd door de Boeing-fabriek bij Seattle, die geen vliegtuigen meer produceert. De treinstellen zijn ingericht zonder stoelen, maar met dik tapijt en met her en der leren kussens en verschillende afvalbakken voor de afvalscheiding. Overal hangen planten in de trein en de letterlijk en figuurlijk *laid back* rondhangende passagiers geven al kletsend gezellig joints door. Zo krijgen we al snel de indruk dat dit een samenleving van hippies is, maar dan wel met een hoogontwikkelde technologie. Die technologie is gericht op bescherming van het milieu en maximaal gebruik en hergebruik van natuurlijke materialen, dus op duurzaamheid. Er wordt veel gebruik gemaakt van plastic, ook in de woningbouw, maar dat is allemaal *biodegradable*. Energie – die er trouwens erg duur is – mag niet verspild worden en overbodige energieslurpers, zoals afwasmachines, zijn afgeschaft. Er wordt veel gebruik gemaakt van hout, maar door uitgekende methoden van houtkap en herbebossing blijft de bosrijke natuur in stand. Wie een houten huis wil bouwen, moet een aantal maanden in de houtindustrie meedraaien als een soort compensatie.

Gezien vanuit het heden

De Ecotopiërs (of Ectopianen) leven zoveel mogelijk in harmonie met de natuur en met elkaar. Het boek geeft een uitvoerige en tamelijk systematische beschrijving van hun samenleving. De volgende opsomming van de belangrijkste hoofdstukonderwerpen maakt duidelijk dat het onmogelijk is om hier een goede indruk van alles te geven; op enkele onderwerpen zal ik echter met meer bijzonderheden terugkomen: voedsel, riolering en recycling (99%!); autoloos leven en nieuwe steden (er is een ontwikkeling naar kleine steden); sport (geen team-sporten!); de media; de economie; de houtindustrie; het rituele oorlogsspel; plastics; de politiek en de rol van vrouwen daarin; arbeiderszelfbestuur, belastingen en werkgelegenheid; rassen in Ecotopia (ik vertaal *race* maar gewoon met ras); energie uit zon en zee; onderwijs; wonen en huizenbouw (veel met plastic elementen); onderwijs en onderzoek; cultuur; zorg; werk (de werkweek is 20 uur) en vrije tijd. Aan het leger is geen apart hoofdstuk gewijd; dat bestaat uit een soort burgerwachtstelsel, maar dan wel met een gedegen centrale aansturing. De bedoeling is dat het leger allengs verdwijnt, maar daarvoor wantrouwt men de V.S. nog te sterk. Over godsdienst wordt niet gesproken; het woord *religion* komt maar een keer in het boek voor, namelijk

in 'ecological religion', waarmee de ecologische ideologie van de Ecotopiërs wordt bedoeld. En God speelt ook geen rol in het verhaal, behalve in uitdrukkingen als 'my God', 'God knows' en 'goddamn'.

Het valt de lezer anno 2020 al gauw op dat de toekomst in dit boek op bepaalde punten achterloopt bij het heden; de pc, het internet en mobiele telefonie bestaan niet in de door Callenbach gepresenteerde wereld. Geen wonder, want wel bestond in 1975 in de V.S. al een computernetwerk Arpanet, maar alleen voor universiteiten en militaire instanties. En mobiele telefonie vereist technieken, die toen nog niet bestonden of in de kinderschoenen stonden. Callenbach spreekt wel over vervaardigde geautomatiseerde productie van gebruiksgoederen. En er wordt in Ecotopia veel gebruik gemaakt van video-apparatuur en video-bellen.

Nog iets waar Callenbach geen rekening mee hield was het klimaat. Het principe van de opwarming van de Aarde was al bekend, maar leefde toen niet in brede kring als actueel probleem. Duidelijk is echter dat Callenbach geïnspireerd was door publicaties die erop wijzen hoe het milieu werd geschaad en de Aarde geplunderd; denk bijvoorbeeld aan het Rapport van de Club van Rome *Grenzen aan de Groei* (1972) en het boek *Silent Spring* (1962) van Rachel Carson.

Science fiction

Ik heb de term science fiction laten vallen. Beschouw ik dit boek als science fiction? Jazeker, ook al zegt Callenbach in zijn nawoord van 2004 dat het dat niet is. Science fiction is in de regel een verhaal dat zich afspeelt in een toekomstige situatie waarin iets wezenlijk anders is dan in onze vertrouwde wereld als gevolg van maatschappelijke of technische ontwikkelingen. Een sluitende definitie is moeilijk te geven gezien de diverse genres. Ecotopia behoort er zonder meer toe, maar het is wel SF met een boodschap. Je kunt het opvatten als kritiek op de bestaande (Amerikaanse) samenleving, want Callenbach doet zijn best om Ecotopia daarmee flink te laten contrasteren en de pluspunten ervan te benadrukken. Maar vooral is het een pleidooi voor – ik heb het al genoemd – milieuvriendelijk leven, **recycling**, (in zekere mate) terug naar de natuur, kleinschaligheid en leven in eenvoud.

Als science fiction hoeft het boek niet per se geloofwaardig te zijn, maar worden de dingen voldoende aannemelijk gemaakt? Konden alle geschilderde veranderingen sinds de afscheiding zich wel in 20 jaar voltrekken? Er waren grote defensie-inspanningen nodig, en van alles en nog wat werd over een andere boeg gooid, zoals het verkeer (geen auto's meer en dat in Amerika!), het bedrijfsleven, de werkweek. De verbindingen met en de grote export naar de rest van de V.S. (vooral agrarische producten) waren weggefallen. Be-

wust werd er ook chaos gecreëerd die tot kapitaalvlucht leidde waardoor bedrijven in Ecotopische handen vielen. De olie-industrie werd verboden; landbouw en veeteelt werden genationaliseerd; winkelketens werden samengevoegd. Er volgde dan ook een crisis. Het BNP zakte met meer dan een derde. Het tempo van herstel zou overschat kunnen zijn, maar bij ons is na de Tweede W.O. in minder dan twintig jaar toch ook veel gebeurd, zij het dan met weinig principiële veranderingen. Hoe dit ook zij, hoe het in Ecotopia toegaat, is een belangrijker aspect van het boek dan hoe het zo geworden is.

Vreemd is wel wat er met de bevolking zou zijn gebeurd. Ik heb al gemeld dat Weston kennismakert met een soort hippies. De Ecotopiërs zijn veel spontaner in de omgang dan de oorspronkelijke bevolking; de zeden zijn ook duidelijk losser en de vrouwen ... eh ... williger. Weston loopt al snel tegen een aantrekkelijke dame aan en krijgt daarmee een relatie – zij heeft trouwens al een relatie met een ander. Weston heeft zelf in New York een vrouw van wie hij gescheiden is of gescheiden leeft, met kinderen, en ook een vriendin. Op een gegeven ogenblik komt hij in een kleinschalig ziekenhuis terecht en de verpleegster daar biedt hem in meer dan één opzicht een helpende hand. En daar blijft het niet bij. De Ecotopianen doen niet pietluttig als het om seks en naaktheid gaat. Allemaal best, maar krijg je binnen twintig jaar spontanere en seksueel bevrijde mensen door de structuren te veranderen? Callenbach lijkt in ieder geval uit te gaan van de maakbaarheid van de mens.

Links!

Laten we aan de geloofwaardigheid van een verhaal als dit maar geen al te hoge eisen stellen. U heeft intussen al begrepen dat Callenbachs ideaal links georiënteerd is. Zeker naar Amerikaanse maatstaven. Democratie kwam in Ecotopia aanvankelijk niet op de eerste plaats; de situatie heeft de regering in staat gesteld om maatregelen te

waarin iedere deelnemer een partner is en een stem in de besluitvorming heeft. Dat leidt er vanzelf toe dat bedrijven klein blijven. Wel is er concurrentie tussen bedrijven; het zijn (met uitzondering van de agrarische sector) geen staatsbedrijven.

Er zijn *core stores*, waar een beperkt assortiment van gestandaardiseerde basisartikelen, inclusief levensmiddelen en eenvoudige kleding, goedkoop verkrijgbaar is; of dit staatswinkels zijn, is mij niet duidelijk. In andere winkels zijn producten als kleren en schoenen juist erg duur. De *core stores* passen in het streven om iedereen een basisbestaan te garanderen. Het systeem garandeert een minimum niveau van voeding, onderdak en medische zorg; Callenbach spreekt niet expliciet over een basisinkomen, maar dat moet er wel een element van zijn om kopen in de core stores mogelijk te maken. Wie genoeg neemt met een basisbestaan, kan zonder betaald werk leven en zich bijvoorbeeld aan kunst wijden. En bejaarden en arbeidsongeschikten moeten het ermee doen. Of men aanvullende verzekeringen kan sluiten wordt niet vermeld.

Belasting wordt vooral betaald door bedrijven, over een combinatie van netto-resultaat en omzet. De burgers worden pas na hun dood door de belasting geplukt: hun nabestaanden kunnen geen bezit erven, behalve persoonlijke spulletjes. Een door Callenbach niet genoemd argument voor zo'n regeling is dat daarmee kan worden voorkomen dat er een klasse van bezitters ontstaat. Rijk worden is in Ecotopia wel mogelijk, als partner in een uitzonderlijk succesvol bedrijf, maar superrijken zijn er niet. Verder is er een belasting op grond, maar van wie die geheven wordt, wordt niet vermeld.

Voeding

Het voedsel is vrij van bestrijdingsmiddelen door toepassing van biologische methoden. De productie van veel bewerkte en verpakte levensmiddelen is gestopt, niet op basis van overheidsverboden, maar door overleg binnen coöperaties van consumenten op grond van morele, economische en gezondheidsoverwegingen, met inachtneming van wetenschappelijk advies. Wetenschappers mogen geen geld aannemen en kunnen zich dus onbevooroordeeld uitspreken in hun adviezen. De verantwoordelijkheid voor eventueel door producten veroorzaakte schade ligt bij de producenten. Bijvoorbeeld voor gaatjes in het gebit door het gebruik van frisdrank; frisdrank wordt dus niet meer gemaakt.

Landbouw en veeteelt hebben een bijna volkomen stabiele toestand (*stable state*) bereikt waarin meer dan 99% van de afvalproducten wordt gerecycled.

Voor de veganisten onder ons moet het teleurstellend zijn dat er geen taboe rust op dierlijke producten in Ecotopia. Er wordt vlees gegeten, ook van zelf, vaak met pijl en boog, gejaagd wild. Voor de slacht bestemde runderen zie je veel in het landschap, maar die worden niet vetgemest. Leer en bont zijn veel gebruikte natuurlijke materialen. Alles uiteraard met aandacht voor behoud van de wildstand.

Curiosa in Ecotopia

Het jonge land blijkt enkele onvermoede kanten te hebben. Daar is ten eerste iets wat aan de *Hunger Games*-films doet denken, namelijk *war games*, georganiseerde veldslagen voor publiek tussen groepen mannen, voorna-

nemen die onmogelijk zouden zijn in het democratische systeem van de V.S..

Callenbach incorporeert in zijn utopie frisse ideeën uit de tijd waarin hij het boek schreef, zoals een **witte-fietsen-plan** (naar het voorbeeld van Provo in Amsterdam, 1965). Maar ook klassiekers als het reeds genoemde arbeiderszelfbestuur. Bedrijven met een werkgever en werknemers zijn niet meer mogelijk, alleen organisaties

melijk jonge mannen, met speren, waarbij jaarlijks wel 50 doden vallen. Alles vanuit een antropologisch idee dat die categorie mensen zo'n uitlaatklep nodig heeft. Dat Weston in een ziekenhuis belandde, zoals hierboven gemeld, kwam doordat hij gewond raakte bij het meedoen aan zo'n veldslag. Vrouwen worden geacht competitief te zijn in de strijd om politiek leiderschap en in het

Beeldje uit een van de *Hunger Games*-films; hierin trekken niet alleen mannen ten strijde.

aantrekken van mannen om hun kinderen te verwekken. Het zal u niet verbazen dat critici zijn gevallen over seksisme in dit boek.

Ten tweede: de verhoudingen tussen de etnische groepen (*races*). Er heeft een merkwaardige – maar als je de verhoudingen in Amerika overdenkt niet helemaal onvoorstelbare – ontwikkeling plaatsgevonden waarbij de *races* zich grotendeels van elkaar hebben gescheiden; vooral de gekleurden hebben zich willen afscheiden van de witte bevolking. De grote zwarte woonwijken zijn, na een verbitterde politieke strijd, zelfbesturende stadstaten geworden – alleen op het gebied van buitenlandse betrekkingen niet zelfstandig. Intussen wordt binnen die stadstaten al gesproken over een plan om de hele zwarte bevolking in één gebied onder te brengen. Het ligt voor de hand dat het boek ook wat betreft de behandeling van dit onderwerp kritiek heeft gekregen; zo wordt het ergens een witte elitistische fantasie genoemd.

Pros en Cons

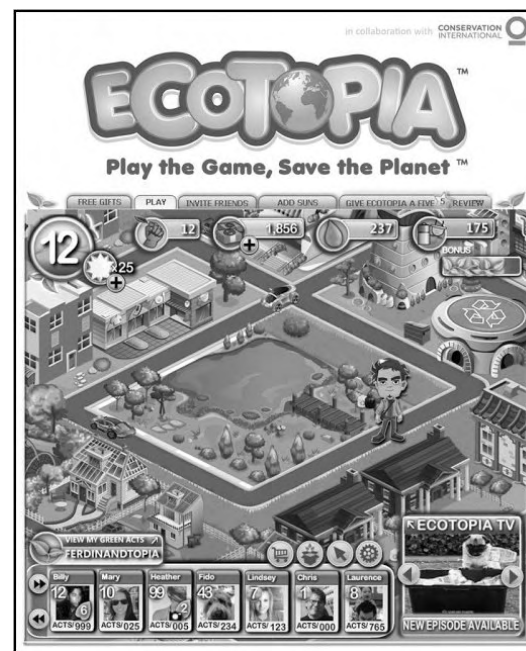
Het is heel verleidelijk om meer bijzonderheden te geven over het leven in Ecotopia, maar het wordt tijd om dit stuk af te ronden. Ik ben geen student van Floris van den Berg en hoef dus niet de pros en cons van Callenbachs milieuvriendelijke en duurzame regelingen en structuren tegen elkaar af te wegen. Dat ik het boek als science fiction met een boodschap zie, heb ik al vermeld; enkele punten die vreemd of aanvechtbaar zijn, heb ik al genoemd. Als roman is het niet sterk, maar het roman-element moet in dit boek als bijzaak worden beschouwd.

Vragen die zich opdringen bij het lezen over zo'n alternatieve samenleving is: zou dit functioneren? Passen de vele puzzelstukjes goed in elkaar en kunnen de mensen er echt in en mee leven? En zou *ik* daar willen leven, zoals Weston, uiteindelijk overreed door de Ecotopiërs op verzoek van president Allwen, besluit om te gaan doen? Hopelijk verwacht u niet echt een antwoord van mij op deze vragen.

Ik wil hier nog twee punten aansnijden. Ten eerste: Ecotopia is op het punt van harmonie geen volmaakte utopie. Niet iedereen is altijd gelukkig en er zijn ook dissidenten, *the Opposition*. Weston wordt door enkelen daarvan benaderd. Zij vrezen een nieuwe botsing met de V.S. en klagen over *ecological craziness* en neergang in de economie; zij hopen dat Weston zich in zowel Ecotopia als de V.S. zal uitspreken voor herstel van de betrekkingen, maar ook dat hij in de V.S. zal pleiten voor het leveren van wapens aan de *Opposition*. Kort daarna laat Weston zich door de Ecotopische contra-spionage, die van het gesprek lucht heeft gekregen, overtuigen om geen boodschappen over te brengen en daarmee is de kous af.

Ten tweede: het vreemdste van Ecotopia zijn de Ecotopiërs. Die zijn niet geloofwaardig in hun in meerderheid eenvormige ecologisch bewuste en tegelijk inconsequente (denk aan de *war games*) hippie-achtigheid. Een auteur die ons in zijn utopie een soort paradijs wil voor-schotelen waarin men in harmonie leeft, is wel gedwongen om de mensen daarin min of meer eenvormig en eensgezind te maken; ze mogen volgens hem dan vrij zijn, maar hij heeft ze wel eerst naar zijn beeld geschapen. In een dystopie worden de mensen onderdrukt, wat er al op wijst dat er – in ieder geval onder de oppervlakte – geen eensgezindheid is. Een reden om te stellen dat dystopieën het in realisme winnen van utopieën.

Afsluitend: Ecotopia is een utopische science fiction-roman, bedoeld om de mensheid tot verandering van de samenleving te inspireren; een verouderd boek met duidelijke tekortkomingen, maar belangrijk om de thema's die erin aangesneden worden en de manier waarop die aan elkaar gekoppeld worden.

Astro TV moet verboden worden

Maarten Gorter

Uitbuiting van de zwakkeren

Toen RTL en SBS in december 2019 Astro TV van de buis haalden, was dat een overwinning voor het vrijdenken. Onze collega's van Stichting Skepsis hebben altijd voor een verbod gepleit op Astro TV en ik neem aan dat De Vrije Gedachte daar ook achter stond. We moeten alleen niet te vroeg juichen, Nederland is namelijk nog niet verlost van deze "mediums" zoals de mensen met "speciale gaven" zichzelf noemen, ze gaan door op het internet en blijven telefonisch actief. Als het aan mij ligt stoppen zij daar ook mee, ik pleit namelijk voor een totaal verbod op Astro TV en andere "mediums" die hun dubieuze praktijken voor woekerprijzen aanbieden.

Het klinkt misschien niet als iets des vrijdenkers om iets te willen verbieden, maar soms is dat toch nodig, zeker als het tot bescherming van de zwakkeren dient; het is dan ook precies die groep waar Astro TV op focust: de zwakkeren. Mensen die hun kind of een ouder hebben verloren en wanhopig naar iets zoeken om zich aan vast te houden. Deze "mediums" bieden aan om via hun "speciale gaven" in contact te komen met overleden personen. Het klinkt te bizar voor woorden, maar voor mensen die worstelen met een verlies van een geliefd persoon kan dit een uitkomst zijn om hun pijn te verlichten. Je zou dan kunnen denken: "als die mensen daar baat bij hebben dan is het toch niet erg?" –

dat klinkt inderdaad mooi, alleen waar je vroeger nog een gulden gaf aan een Roma of Sinti "waarzegster" op de kermis, moeten bellers van Astro TV wel 80 tot 95 cent per minuut (inclusief wachttijd) betalen voor hun contact met de "mediums". Ook vind ik het bieden van valse hoop ethisch en moreel verwerpelijk, maar daar kunnen de meningen over verschillen. Waar geen meningen over kunnen verschillen is, dat er, als je iets aanbiedt wat je niet kan leveren, dan sprake is van oneerlijke marketing, precies wat Astro TV doet, het aanbieden van "contact" met overleden personen, terwijl zij zelf ook weten dat zij dat helemaal niet kunnen leveren. De meeste "mediums" geloven namelijk zelf ook niet in de onzin die zij verkopen; de televisie-uitzendingen van Radar en Rambam uit 2008 en 2014 hebben dat wel aangetoond. Er is nul screening en iedere halve zool kan werken bij Astro TV, de "mediums" leken achter de schermen niet oprecht bezig met hun "vak".

In de uitzendingen kwam ook naar voren dat bellers opzettelijk in de wacht worden gehouden om meer geld te verdienen. Soms gebeurt het dat een lolbroek belt met een "medium" en vraagt om in contact te komen met een overleden opa of oma en dat dat "medium" daar dan serieus op ingaat en dat op het eind de lolbroek zegt "mijn opa leeft gewoon nog hoor", meestal ontsteekt het "medium" dan in woede en gaat

soms zelfs zo ver om een "vloek" uit te spreken over de lolbroek.

Verder is Astro TV een gevaar voor de volksgezondheid, ook een argument dat het verbieden van Astro TV rechtvaardigt. Als onzekere mensen de "mediums" vragen om in de "toekomst" te kijken, worden regelmatig door "mediums" gevaarlijke "adviezen" gegeven o.a. over zwangerschap, ooglaseren, huidirritaties en maagzweren^[1]. Dat medische "adviezen" van mediums zo gevaarlijk kunnen zijn dat het zelfs dodelijk kan aflopen hebben we gezien bij de tragische dood van Sylvia Millecum (1956-2001) die zich liet "adviseren" door de charlatan Jomanda om zich niet te laten behandelen door reguliere artsen en die haar vertelde dat zij geen kanker had. Door de dood van Sylvia Millecum kreeg ik al op zeer jonge leeftijd een sterke afkeer tegen alles wat met "mediums" te maken heeft, Sylvia Millecum ligt namelijk begraven vlak naast het graf van mijn grootouders op de begraafplaats Westgaarde in Amsterdam. Ik zag daarom al vroeg in dat er een einde moest komen aan deze gevaarlijke praktijken.

Schimmige exploitatie industrie

Als iets schimmig is, dan kan je er de klok op gelijk zetten dat er nog meer lijken uit de kast komen, zo worden de telefoonlijnen van Astro TV geëxploiteerd door het in Luxemburg geregistreerde bedrijf TotalTelecom, dat ook berucht was door het exploiteren van belpelletjes. Dit waren televisieuitzendingen waarin wiskundige vragen werden gesteld die volgens de presentatoren "door iedere Nederlander op te lossen" waren. In werkelijkheid bleken dit wiskundige problemen die alleen geleerden, met veel moeite, zouden kunnen oplossen. Nadat de FIOD (fraude politie) een onderzoek ging doen naar deze belpelletjes werd besloten om ze van de buis te halen. Er moest nog wel even voor miljoenen geschikt worden met de overheid. Er waren toen ineens een hoop werkloze belpelletjespresentatoren

en waar werden die toen maar naar overgeplaatst? U raadt het al: Astro TV. Ook liet de uitzending van Radar zien dat TotalTelecom vrijwel alle sekslijnen in Nederland exploiteert waar mensen 90 cent per minuut voor moeten betalen.

Blijkbaar gelooft TotalTelecom dat "zingeving" op vele "diverse" manieren tot stand kan komen. Ik meen dat men de sekslijnen ook als misleidend kan beschouwen, ik ken de namelijk via vrijwilligerswerk dat ik doe in een verzorgingstehuis een alleenstaande moeder van nog geen 23 jaar oud met twee kinderen – van twee verschillende vaders – die uit armoede ook voor een sekslijn werkte. Zij vertelde mij dat de dames die de mensen op TV en internet zien met de tekst "BEL MIJ" nooit de dames zijn die de mensen te spreken krijgen. Zo was de foto die de mensen zagen bij het nummer van de dame die ik kende een hoogblonde slanke blanke vrouw, terwijl zij zelf een forse Surinaamse is. En als de lijn bezet was van haar "collega" dan gaf haar baas het signaal dat zij een nummer moest "overnemen" en zich dan met de (nep-)naam van de collega moest voorstellen. Zij zei verder dat ze elke dag meer dan 45(!) minuten

belde met een man die zei dat hij een buurtwacht was en iedere nacht met zijn hond vrijwillig de buurt patrouilleerde. Deze telefoongesprekken kostten deze arme man 40 euro per dag oftewel een dikke 1200 euro per maand. Over seks spraken zij volgens haar "zeer zelden". Het blijkt dus dat TotalTelecom op veel manieren mensen geld afhandig maakt. Het is trouwens ironisch te noemen dat RTL en SBS jarenlang tegelijk met Astro TV programma's van populaire misdaadverslaggevers uitzonden, zoals Peter R. de Vries, Kees van der Spek, John van den Heuvel en Alberto Stegeman. Kennelijk had geen van hen het morele

besef dat zij salaris kregen van een bedrijf dat tegelijkertijd meewerkt aan de uitbuiting van de zwakkeren in de maatschappij. Ik hoop maar dat de FIOD een onderzoek gaat instellen naar Astro TV en voor eens en altijd een einde maakt aan deze praktijken.

[1] <https://www.yumpu.com/nl/document/read/19750498/sterrenbeeld-melk-koe-sp>

De islam verliest terrein in het Midden-Oosten

Anton van Hooff

De stroom van berichten over de toename van religieuze onverdraagzaamheid stemt mismoedig. Als je de religieuze waarheid in pacht denkt te hebben, kun je je alles veroorloven.

Tot zoveel kwaad...

Zie maar wat religie de laatste jaren voor onheil heeft aangericht. Boeddhisten hebben in Myanmar honderdduizenden moslim-landgenoten meedogenloos aangepakt en verdreven. Hindoes hebben de moskee van Ayodhya verwoest. Om de krenking volledig te maken, wordt nu op het terrein een tempel gebouwd voor de god Rama. Die zou er geboren zijn (Hé, sinds wanneer worden eeuwige goden geboren?) Premier Modi heeft de eerste (zilveren) steen gelegd. Zelfs de Congresspartij, die altijd stond voor een seculier India, heeft respect betuigd. In Turkije heeft de Ottomanoïde Erdogan deelgenomen aan de herinwijding van de Kerk van de Heilige Wijsheid tot moskee in de stad die nog steeds de Griekse naam Istanboel draagt.^[1] Op 25 februari 1994 vermoordde Baruch Goldstein 29 mensen in de

Ibrahimoskee van Hebron. Bomaanslagen op kerken in Egypte en Sri Lanka... ach je wordt er moedeloos van. Lucretius (-99 tot -55) wist het al: 'Tot zoveel kwaad wist religie aan te zetten' (*Tantum religio potuit suadere malorum*; *De rerum natura* 1,101). Toch zijn er tekenen die hoop geven.

Hoofddoeken af

‘De hoofddoek is mijn eigen keus,’ beweren moslima’s. Met die leus hebben ze zelfs gedemonstreerd. Zoiets beweerde mijn moeder ook als je haar vroeg als je haar vroeg waarom ze met een tuttig sjaaltje ter kerke toog. Natuurlijk bezweek ze echter voor de culturele druk die roomse vrouwen verplichtte met bedekt hoofd de diensten bij te wonen. Ze zal zich niet bewust zijn geweest dat ze gehoorzaamde aan een voorschrift van Paulus (1 Kor. 11:5). Zo’n proces speelt natuurlijk ook bij moslim-vrouwen als ze zich wijsmaken dat ze echt zelf voor de hoofddoek gekozen hebben.

Er is pas echt sprake van een keuze als ze – soms na lange worsteling met zichzelf en de omgeving – hun haar weer blootgeven. Volgens een recent artikel van Judit Neurink in *De Groene Amsterdammer* (deze jaargang nr. 33, 12 augustus) leggen steeds meer jonge vrouwen in het Midden-Oosten de hoofddoek af. Neurink woont al jaren in Iraaks Koerdistan. Ze laat het woord aan **Helen Sairany** (37), die, geboren in Koerdistan, in de VS opgroeide. Zeven jaar geleden keerde de farmacoloog naar haar bakermat terug. Ze werd daar moe van de aandacht voor de passende kledij. ‘Ik ben een mens. De hoofddoek zette me neer als moslim en gaf me een verantwoordelijkheid die ik niet wilde. Het was een soort vlag. Ik voelde me verkeerd begrepen. Ik ben meer dan een gelovige.’

de me verkeerd begrepen. Ik ben meer dan een gelovige.’

Zo is het precies; waarom zou je door hoofddoek, tulband of keppeltje te koop lopen met je geloof? Als je

echt gelooft heb je zo’n uitwendigheid niet nodig. Ik denk er ook niet aan rond te lopen met een van de geinige T-shirts die van godsvrijheid getuigen.

Neurinks zegsvrouw werd zich er ook meer en meer van bewust dat de kledingvoorschriften door mannen waren opgelegd. ‘Waarom moeten vrouwen zich bedekken in vijftien lagen terwijl voor mannen een T-shirt goed is? Ik realiseerde me dat het geloof komt met parameters die mannen hebben ingesteld.’

Onstuitbare verlichting

In Turkije nemen jongeren een islamitisch deïsme aan, zoals in onze Verlichting ook

heel wat ontwikkelden wel een Opperwezen aannamen. Maar kerk of moskee heb je voor dat geloof niet nodig. Ook in Iran is zo’n ontwikkeling aan de gang. In het bijzonder ontwikkelde vrouwen beseffen dat ze in een religieuze dwangbuis zitten. Je kunt hun stil protest zien aan de steeds bredere strook haar die ze boven het voorhoofd laten zien.

Neurink haalt in haar artikel nog meer gegevens aan die haar observatie bevestigen dat de islam in zijn kerngebied op zijn retour is. Beslissende factor hierbij is scholing. Als jonge mensen leren na te denken, worden ze zich bewust van de grote tegenstrijdigheden in de islam; zogenaamd respect voor de vrouw, maar je mag

haar wel slaan en in het huwelijk verkrachten. Contactmedia zorgen ervoor dat studenten die het Engels machtig zijn, kennisnemen van andere wereldbeelden. Die zetten aan tot denken en je hoeft het ons niet te vertellen: denken maakt vrij.

[1] Verbastering van *eis ten polin*, naar de stad. De Byzantijnen duiden Constantinopel eenvoudig aan als de stad, net als indertijd de Romeinen deden met Rome, de Urbs.

Over mondkapjes

Thomas Spickmann

Vanwege de toenemende verspreiding van het Corona-virus rukt in steeds meer landen de verplichting op om mond en neus te bedekken. Dit is voor omgevingen bedoeld waar veel mensen bij elkaar komen zoals binnensteden, winkels, musea, scholen of het openbaar vervoer. Door een mondkapje te dragen wordt de kans verkleind dat een geïnfecteerde anderen besmet. Simulaties tonen aan dat bij hoesten of niezen weliswaar niet alle druppels en aerosolen die virussen bevatten tegengehouden worden, maar veel minder ver vliegen. Er zijn echter ook virologen, bijvoorbeeld van het Nederlandse RIVM, stand half augustus dit jaar, die niet geloven dat gezichtsbedekkingen daadwerkelijk nuttig zijn. Maar in dit blad wil ik deze discussie niet voortzetten.

Mij gaat het om andere aandachtspunten. De invoer van de mondkapjesdraagplicht eind april/begin mei dit jaar in Duitsland vond ik beklemmend. Het is zonder twijfel een inperking van burgerrechten die een jaar geleden nog onvoorstelbaar was. Wie erbij betrokken is voelt zich mogelijk in eerste instantie als melaatse weggezet. Het is bovendien letterlijk gezichtsverlies. Het mondkapje is in mijn beleving het op straat zichtbare symbool van de Corona-crisis en de bijbehorende maatregelen.

Dit geldt ook voor de hoofddoek met betrekking tot de islam. Overeenkomst is dat het in beide gevallen om een aanvullend 'beschermend' kledingstuk gaat. Oppervlakkig bekeken kan men vinden dat

beide verschijnselen met elkaar vergelijkbaar zijn.

Maar er vallen ook verschillen op, hoe meer men hierover nadenkt:

- De islam met alle bijbehorende regels, waaronder het dragen van hoofddoeken, is voor de eeuwigheid bedoeld. Maar de Corona-maatregelen, waarbij in veel landen het verplicht dragen van mondkapjes hoort, zijn alleen van kracht tot een vaccin tegen het virus gevonden en voor iedereen beschikbaar is.
- Onder moslims moeten hoofddoeken alleen door vrouwen gedragen worden, voor mannen geldt dit niet. Dit is uiteraard discriminatie. De mondkapjesdraagplicht is echter voor beide seksen van toepassing.
- Moslims stellen dat vrouwen hun hoofd dienen te bedekken om te voorkomen dat zij onbekende mannen aantrekken. Dit zou bescherming bieden terwijl dit in de praktijk niet zo is. In moslimlanden worden vrouwen vaker lastiggevallen dan bij ons. De Duits-Egyptische politicoloog **Hamed Abdel-Samad** weet dit uitgebreid aan te tonen. Officiële preutsheid en grootschalige seksuele intimidatie achter de schermen, waarover niet gesproken mag worden, doen aan de misbruischandalen binnen de katholieke kerk herinneren.

Het mondkapje daarentegen verkleint de kans op besmetting met het Corona-virus zoals ik in de inleiding van dit artikel al omschreven heb (als het RIVM, stand half augustus dit jaar, ongelijk heeft).

Zonder twijfel is de mondkapjesdraagplicht een inperking van vrijheden. Dit weegt echter niet zo zwaar als men zich realiseert dat wij sowieso aan talloze wetten, geboden en verboden ondergeschikt zijn die voor een functionerende samenleving nodig zijn. Waar mensen bij elkaar komen, moeten zij zich aan regels houden. Bijvoorbeeld mag men niet bloot op straat mag lopen omdat dit te aanstootgevend zou zijn. Dit is feitelijk een kledingvoorschrift. Dan maakt het volgens mij geen zo groot verschil meer dat men tijdelijk in diverse omgevingen bijkomend een mondkapje ter bescherming van anderen tegen het Corona-virus moet dragen.

Het geloof der pseudo's

Anton van Hooff

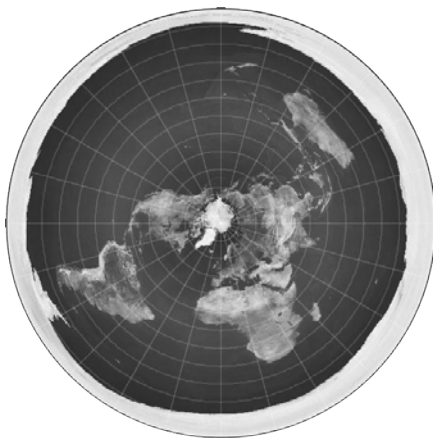
Als fervent luisteraar naar buitenlandse nieuwszenders, die niet neuzelen zoals onze publieke omroepen, pik ik soms frappante gedachten op.

Zo betoogde iemand op de Deutschlandfunk dat het stemmen op de Grünen was te vergelijken met het kopen van een aflatbrief in de late middeleeuwen. Zoals zondaars toen hun zondes afkochten, sussen heel wat moderne, ontwikkelde mensen hun opspelend geweten door goed en dus groen te stemmen. Ze kunnen het vliegen niet laten, rijden in benzine slurpende SUV's door de natuur en kopen levensmiddelen tegen de laagste prijs. Eigenlijk zou alles anders moeten, maar ja, waarom zouden zij op eigen houtje beginnen? Veranderingen zouden structureel, dus door 'de politiek' moeten worden te weeggebracht. Daarom geven ze hun stem aan de groenen. Die moeten het maar doen. Zo houden ze hun persoonlijk geweten zuiver.

Pseudowetenschap en complottheorieën

Ook een ander idee dat me als vrijdenker trof, werd me door de ether aangereikt, dit keer door de BBC World Service. Iemand wees op de grote overeenkomst tussen het gedrag van godgelovigen en de aanhangers van complottheorieën en van pseudowetenschap. Met geen enkel rationeel argument zijn ze van hun absurde ideeën af te brengen.

Er wordt me immers wat af geloofd buiten de kerken. Voorbeelden te over.

De platte aarde volgens FES: een schijf omringd door het ijs van Antarctica.

Heus, de aarde is plat. Dit wereldbeeld van de Bijbel (en de Koran) werd in Nederland door Klaas Dijkstra (1895-1969) gepropageerd. In de *Katholieke Illustratie* die in ons goed roomse gezin wekelijks in de brievenbus viel, verschenen advertenties die opriepen zich aan te sluiten bij het Platte-Aardegenootschap. De Flat Earth Society bestaat nog steeds – natuurlijk in de VS. Alle toetsbare argumenten worden door de plattelingen van tafel geveegd. Foto's van de bolvormige aarde uit de ruimte zijn optisch bedrog. Als argument voor de aardse pannenkoek wordt de vlag van de Verenigde Naties aangevoerd. Die bevestigt dat de schijf omringd is door de ijsrand van Antarctica...

We gaan maar aan bekende samenzweringstheorieën voorbij.^[1] De Amerikaanse maanlanding is natuurlijk in een televisiestudio in scène gezet. Hoe verklaar je anders dat de Amerikaanse vlag op de atmosfeerloze maan wapperde?... De tweelingtorens van het Wereldhandelscentrum in New York

werden op 9 september 2001 door de CIA op instigatie van George W. Bush opgeblazen om een alibi te hebben om een oorlog tegen Saddam Hoessein te beginnen. Hoe kunnen zulke constructies door een botsing met een vliegtuig in elkaar storten? Of was

het Israël, dat zo zijn zin kreeg? Er zijn immers opvallend weinig Joden omgekomen... Pim Fortuyn is niet door een doorgedraaide dierenactivist, maar door de Nederlandse inlichtingendienst uit de weg geruimd.

Enfin, op het internet wemelt het van groteske opvattingen die ten onrechte als theorie worden voorgesteld. Dat zijn ze niet, want ze laten zich verifiëren noch falsificeren, volgens de eis die Karl Popper aan een wetenschappelijke theorie stelt. En ze gaan ook niet uit van een plausibele vooronderstelling. Mijn favoriet voorbeeld: dat er mensen op de zon zouden wonen, is even implausibel als dat er een god bestaat. Het heeft dus geen enkele zin het werkelijkheidsgehalte van die twee 'theorieën' te onderzoeken.

De oudheid als speelterrein

Als klassiek historicus werd ik regelmatig door studenten na colleges aangesproken met vragen als: 'Heeft Dan Brown gelijk?' Of: 'En wat denkt u van Von Dänikens opvatting dat de goden indertijd bezoekers van andere planeten waren?' Of: 'Is het waar dat de godin Athena via Egypte uit zwart Afrika is gekomen?' (de theorie van 'Black Athena'). De geschiedenis van de oudheid met haar vele gaten in feitelijke gegevens leent zich bij uitstek voor fantasieën. Daarom is het een ideaal terrein voor romanschrijvers en pseudowetenschap. Ten slotte heb ik mijn ervaring verwerkt, als waarschuwing voor studenten geschiedenis, in een college over de kenmerken van pseudowetenschap en het niet-feitelijke verleden, counterfactual of virtual history, zoals de vraag of er meer Joodse Nederlanders de Duitse bezetting hadden overleefd als Wilhelmina aan haar grondwettelijke plicht had voldaan en in mei 1940 in Nederland was gebleven. Daar ga ik nu maar niet op in, maar geef mijn persoonlijke ervaring met charlatans op mijn vakgebied.

In oudere jaargangen van *De Vrijdenker* kunt u lezen van mijn 'kruistocht' tegen de 'theorie' van Francesco Carotta dat Jezus Christus een ombouwing van Julius Caesar was – zelfde voorletters (net als Job Cohen en Johan Cruyff), verraden door Judas, respectievelijk Brutus, allebei iets met een rivier (doop in de Jordaan, over-

De vlag van de VN, de aarde omringd door een lauwerkrans? Welnee, het is de ijsrand van Antarctica.

De plaat van Julius Caesar aan het kruis die Cliteur in Buitenhof liet zien

trekken van de Rubico^[2]). Tot mijn verbijstering bleken zelfverklaarde Verlichten zoals Thomas van der Dunk en Paul Cliteur in deze aperte onzin te geloven.^[3]

Zoals lezers weten heb ik een grote belangstelling voor de kruisdood van Jezus. Het blijft verblijvend dat de meest minderwaardige executiemethode uit de oudheid een object van verering is geworden. Op

Goede Vrijdag 2002 wisselde ik in het televisieprogramma 'Barend en Witteman' van gedachten over de kruisiging met prof. B. Smalhout, medicus en jarenlang columnist bij De Telegraaf. Over de 'technische' aspecten van die smadelijke doodstraf waren we het eens. Maar toen verblufte Smalhout door op het eind te beweren dat Jezus bijtijds van het kruis was gehaald en in de grafkamer van Jozef van Arimathea, in feite een intensive care room, werd opgekalefaterd. Vervolgens ging hij met Maria Magdalena naar Kasjmir en leefde nog lang en gelukkig. Ik stond met een mond vol tanden, maar volgens de regisseuse sprak mijn onthutste gelaatsuitdrukking boekdelen.

Bob Smalhout: 'Ik zou Jezus van het kruis hebben gered'
Uit: Visie van de EO

Bombardement op Nijmegen geen vergissing

Nog een ervaring, nu van mij als langdurig bewoner van Nijmegen. De stad voelt nog steeds de pijn van het Amerikaanse bombardement van 22 februari 1944, waarbij ongeveer evenveel mensen omkwamen als bij het bombardement van Rotterdam. Het centrum van de stad werd weggevaagd. Een Amerikaanse luchtfoto laat de pluimpjes van de bommen zien die gericht op het stadscentrum werden afgeworpen. Doorgaans wordt gesproken van een 'vergissingsbombardement'; de Amerikanen die eerder hun bommen niet kwijt konden, dachten op de terugvlucht nog boven een Duitse stad te zijn. Er bestaan ook wel minder vergoelijkende verklaringen, maar een

daarvan is waarlijk een model van charlatanerie. Nijmegen zou volgens een stadgenoot op 22 februari 1944 zijn gebombardeerd om alvast het slagveld vrij te maken voor de operatie Market Garden van september dat jaar! Alsof Montgomery al zeven maanden tevoren wist dat de geallieerden zouden vastlopen bij de grote rivieren. Proberen zo'n woeste speculatie te weerleggen is echter vechten tegen de bierkaai. Steeds weer krijg je de tegenwerping: 'Ja maar hoe verklaar je dan ...?'

Conclusie: geloof, ook het moderne bijgeloof, blijft verlokkelender dan het gebruik van de rede.

22 februari 1944; luchtfoto van de pluimen die opstijgen bij de eerste bommen die op het centrum van Nijmegen vallen.

[1] Door ze toch te noemen pas ik de stijffiguur toe die de oudheid elleipsis (weglating) of transitio (voorbijgang) noemde. Door te zeggen dat je aan iets voorbijgaat, kan de toehoorder/lezer niet goed op het argument ingaan, maar het blijft wel hangen, bijvoorbeeld als onderdeel van karaktermoord. Dit kan heel effectief zijn in een requisitoir: 'Dat de beklaagde zijn moeder heeft vermoord, met zijn zus heeft geslapen, zijn bezit heeft verzopen laat ik voor het moment maar zitten. Dat zo iemand twee tubes tandpasta bij Kruidvat heeft gestolen, verbaast niet.'

[2] Rubicon (met een n) is een verfoeilijk anglicisme, net als centurion.

[3] Wikipedia vermeldt onder 'verdere wetenswaardigheden' in het artikel Paul Cliteur: In zijn gesproken column in de uitzending van Buitenhof van 1 december 2002 besprak Cliteur op positieve wijze de theorie van Francesco Carotta, die stelt dat Jezus Christus in feite de door verschrijvingen getransformeerde figuur van Julius Caesar is. In de uitzending van NOVA van 23 december 2002 noemde hij Carotta's theorie een "ontdekking die gelijkstaat aan de denkbeelden van Darwin en Galileo en die de hele cultuurgeschiedenis omver gooit". Deze opvatting kwam hem te staan op de hoon van de Nijmeegse classicus Anton van Hooff.

The Flat Earth Society

Maarten Gorter

Als ik u zou vertellen dat er *echt* mensen zijn die nog steeds geloven dat de Aarde plat is en dat een deel van deze mensen nog zelfs aardig wat onderwijs heeft genomen, dan denkt u wellicht dat ik een grap maak. Het bizarre is dat ik geen grap maak, er zijn nog steeds mensen die geloven dat de Aarde plat is, zij hebben zich verzameld in een groep die zich de Flat Earth Society (FES) noemt.

Klaas Dijkstra

Dat de Aarde bolvormig is weten we al sinds de oude Grieken en na de 3e eeuw voor Christus heeft maar een zeer beperkte groep individuen het bestaan van een bolvormige aarde ontkend^[1]. Een bekende aanhanger van de platte Aarde opvatting was de Nederlandse amateurwetenschapper en morosoof Klaas Dijkstra (1895-1969). Hij kwam in 1947 met de bewering dat de Aarde plat was. In 1963 beweerde hij ook dat hij contact had met buitenaardse wezens. Uiteraard werd Dijkstra totaal niet serieus genomen, maar opmerkelijk genoeg werd deze Nederlander, die eigenlijk nauwelijks bekend was in Amerika, daar ineens populair onder een groep die zich de Flat Earth Society noemt.

Dit vreemde genootschap werd in 1956 opgericht door Samuel Shenton en was toen een marginaal clubje met enkele leden. Na de dood van Shenton in 1971 werd Charles

K. Johnson voorzitter van de Flat Earth Society en hij wist het ledenaantal flink te vergroten tot maar liefst 3500. Johnson had sterk fundamentalistisch christelijke opvattingen en nam de bijbel van kافت tot kافت letterlijk. Hij vond dat wetenschappers de vijanden van het geloof waren en dat zij uit waren op de vernietiging van het christendom. Het succes bleek echter maar van korte duur en tegen de jaren 80 had de club nog maar 200 leden. Na het overlijden van Johnson in 2001 leek de FES toch eindelijk ten onder te gaan maar toen blies Daniel Shenton (niet verwant aan Samuel) de FES nieuw leven in. Hij moderniseerde de FES door het oprichten van een nieuwe website, een forum en een soort Wikipedia gericht op de platte Aarde. Daniel Shenton ging zich veel minder op de bijbel richten en ging allerlei pseudo/amateurwetenschappers aanhalen waaronder Klaas Dijkstra. Het ledenaantal groeide weer tot 500 in januari 2018.

The
FLAT EARTH
SOCIETY

The Flat Earth Society en haar kruistocht tegen de wetenschap

U denkt misschien: "Toon een foto van de NASA aan deze mafkezen en de discussie is klaar". Helaas gaat dit niet zo makkelijk, de FES heeft namelijk een paranoïde afkeer tegen

de staat. Zij meent dat de overheid constant haar burgers indoctrineert en voorliegt. De foto's van de NASA zijn een hoax en elke wetenschapper zit in het complot volgens de FES.

In tegenstelling tot wat u wellicht denkt, zijn niet meer alle leden christen er zitten ook niet-gelovigen en soms zelfs uitgesproken atheïsten tussen. Ik krijg dan ook het gevoel dat de FES eerder een anti-overheidsorganisatie is dan dat het werkelijk om de platte Aarde zelf gaat. De FES zoekt openlijk aandacht in de media en gaat graag in discussie met bekende wetenschappers zoals Neil deGrasse Tyson en Brian Cox. De discussies draaien altijd op hetzelfde uit, de FES geeft extreem simplistische argumenten zoals dat als je naar de horizon kijkt dat die dan compleet vlak is of dat het water altijd in rechte lijnen van het ene naar het andere punt stroomt. Als Tyson en Cox dan uitleggen hoe dit komt reageert de FES altijd op een kinderachtige manier met antwoorden als "hoax", "nepnieuws", "New World Order complot" en "jullie maken deel uit van het complot". Discussie voeren met zulke dogmatische paranoïde mensen is dan ook totaal nutteloos en Cox en Tyson hebben dan ook eigenlijk geen zin meer om in discussie te gaan. De FES ontkent eigenlijk alles feitelijk wat er te ontkennen valt van de zwaartekracht tot historische gebeurtenissen zoals de maanlanding maar ook de evolutietheorie.

Bij sommige antwoorden die zij geven in discussies heb ik zeer grote twijfels over of zij het wel echt geloven. Toen iemand vroeg waarom wij dan niet van de Aarde afvallen als de Aarde plat is gaf iemand van de FES het antwoord dat als je naar het einde van de Aarde loopt dat je dan "teleporteert" naar de andere kant. Al beweren de meeste aanhangers dat de noordpool het centrum van de Aarde is en dat de zuidpool de hele wereld omringt zodat je er dus niet kan afvallen, je zou dan "botsen" tegen de "ijsmuur". Vaak beweren zij ook dat er een "firmament"^[2] boven de Aarde zit dat

nooit doorbroken is en dat wij daarom dan ook nooit in de ruimte kunnen zijn geweest. Verder hebben leden onderling vaak tegenstrijdige opvattingen, dus is het moeilijk om te zeggen wat zij nou precies als argumenten gebruiken. Het enige waar zij het eigenlijk allemaal over eens zijn is dat de Aarde plat is met de vorm van een frisbee en dat de overheid iedereen voorliegt. De meeste leden gebruiken daarom ook de “Common Sense Flat Earth” opvatting, deze houdt in dat eigenlijk 99% van wat je verteld wordt niet waar is en dat je gewoon op je gevoel moet afgaan.

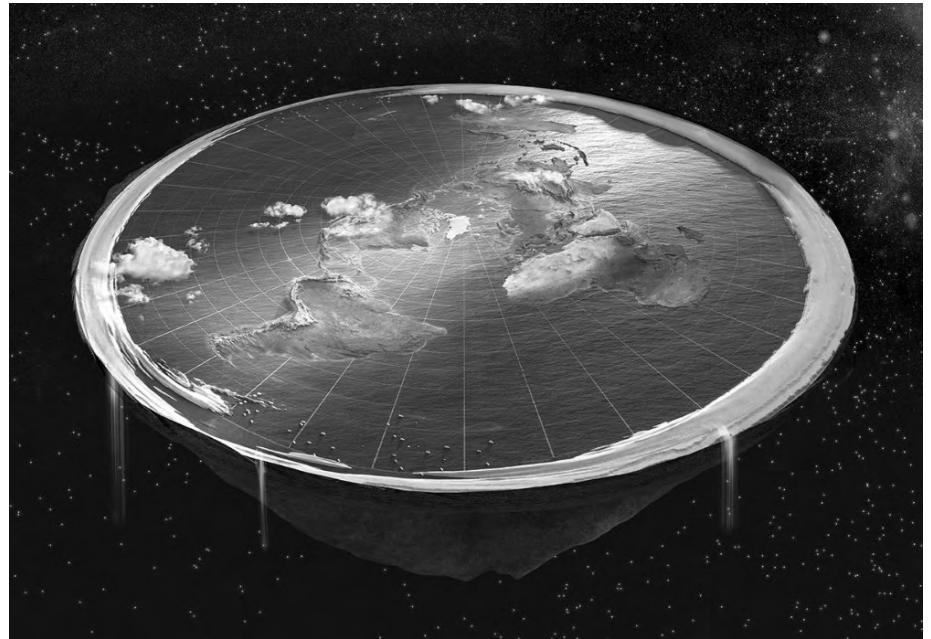
Het gevaar van de Flat Earth Society

Het ledenaantal van de FES mag dan wel beperkt zijn, toch hebben zij op twitter 56.000 volgers^[3]. Hun YouTube kanaal heeft 31.000 abonnees en **Mark Sargent**, de grote propagandist van de FES, heeft

59.000 abonnees op YouTube. Zij weten dus toch nog van aardig wat mensen hun aandacht te trekken. Er zijn zelfs een aantal leden in Nederland, zo was er 2 jaar geleden in Egmond aan Zee nog een Europese bijeenkomst van leden van de FES.

Het grootste gevaar van de FES wordt goed verwoord door Neil de-

Grasse Tyson. Clubs als FES dragen volgens hem bij tot het anti-intellectualisme dat steeds populairder wordt. Wetenschappers worden

steeds minder vertrouwd en afgedaan als “dienaren” van de staat. Wat ik ook heel gevaarlijk vind is dat de FES een aantal “beroemdheden” heeft weten te strikken. Zoals de rapper B.o.B., de basketballer Kyrie Irving en de beruchte televisiepersoonlijkheid Tila Tequila^[4]. Zij zijn ook populair bij (zeer) jonge mensen die vaak nog niet helemaal snappen hoe (letterlijk) de wereld in elkaar zit. Jonge mensen

kijken ook vaak op tegen beroemdheden en kunnen daardoor sneller onzin als waarheid aannemen als zij het horen van iemand die ze fantasistisch vinden.

Er is niet echt een oplossing om de FES aan te pakken, we kunnen hen moeilijk gaan censureren; zij hebben immers ook recht op vrij-

heid van meningsuiting. De discussie aangaan lijkt ook kansloos, het lijkt mij het beste als wij deze mensen geen aandacht meer geven. Dat is immers ook wat zij graag het liefst willen: aandacht van de media.

[1] Het is een mythe dat de Europeanen in de Middeleeuwen nog geloofden dat de Aarde plat was. Dit komt voort uit de Renaissance en de Verlichting waarin werd gesproken over de “Donkere Middeleeuwen”. Er zijn echter wel een aantal christenen geweest tijdens de Vroege Kerk die meenden dat de Aarde plat was, dit waren: Lactantius (245-325), Johannes Chrysostomus (344-408), Diodorus van Tarsus (? - ca 390) en Severianus (? - 408)

[2] Hier zijn de bijbelse invloeden nog zichtbaar, het firmament is volgens Genesis een koepel die de Aarde omringt.

[3] Ik sluit niet uit dat een aantal van deze volgers louter de FES volgt omdat zij graag willen lachen om de absurde meningen die de FES publiceert.

[4] Tila Tequila, wier echte naam Thien Nguyen is, had allerlei “taboedoorbrekende” tv-programma's op de jongeren tv-zender MTV. Toen haar carrière in het slop raakte werd zij vooral bekend om haar verheerlijking van Hitler, holocaustontkenning en vriendschap met beruchte Amerikaanse rechts-extremisten. Zij is ironisch genoeg van Vietnamese afkomst maar toch werd zij gekroond door de alt-right als hun “Empress”.

Religieus Traumasyndroom

Inge Bosscha

Religieus Traumasyndroom (RTS) staat voor de psychologische klachten die worden ervaren naar aanleiding van wat iemand werd aangeleerd en/of is aangedaan binnen een religieuze groepering.

RTS kan zowel bij religieuze als bij ex-religieuze personen voorkomen. Over het algemeen worden de meeste klachten ervaren door personen die de religieuze groepering (van herkomst) hebben verlaten. Dit komt doordat zij 1. letterlijk en figuurlijk op grotere afstand staan en daardoor mogelijk een andere kant zien van wat ze eerst als 'normaal' en 'goed' hebben leren beschouwen en 2. te maken hebben met de negatieve kanten van een groep, namelijk het 'er niet meer bij horen', met alle gevolgen van dien.

Hoewel niet elke religieuze groepering schadelijke elementen bevat, komt het voor dat een overwegend als positief ervaren religieuze groepering toch elementen bevat die schadelijk kunnen zijn.

Naam

De term RTS wordt gebruikt in navolging van de Amerikaanse ontwikkelingspsycholoog Dr. Marlene Winell. Zij beschreef RTS (Engelstalig) in de British Association for Behavioural & Cognitive Psychotherapies (BABCP).

Andere namen waarmee dezelfde conditie wordt aangeduid zijn: 'Post Refo Syndroom', 'Post Religieus Syndroom' en 'Posttraumatisch Kerksyndroom'. Omdat RTS niet alleen bij refo's voorkomt, niet alleen bij ex-religieuzen en niet alleen bij (ex-)kerkgangers, hanteren wij de term RTS.

RTS is méér dan PTSS

Tot op zekere hoogte zou je RTS kunnen vergelijken met een posttraumatische stressstoornis (PTSS), maar dan wel een zeer complexe variant. Denk dan bijvoorbeeld aan de gevolgen die iemand kan ervaren na jarenlang als kind seksueel te zijn misbruikt. In dergelijke schrijnende gevallen kan het slachtoffer naast het trauma van de feitelijke gebeurtenissen ook te maken hebben met andere ingrijpende problematiek en trauma's. Zo kan er sprake zijn van ernstige grenzen- en identiteitsproblematiek,

omdat de identiteit van het slachtoffer volledig werd genegeerd en gemanipuleerd. Vaak is het slachtoffer het contact met de eigen gevoelswereld geheel of gedeeltelijk kwijtgeraakt. Dergelijke verschijnselen zie je ook bij personen die lijden aan RTS.

Maar er is méér.

Meerdere kernproblemen tegelijkertijd

RTS is een aandoening waarbij meerdere kernproblemen tegelijkertijd een rol kunnen spelen. Niet iedereen met RTS heeft PTSS-achtige verschijnselen. En degenen die dit wel hebben, kunnen daarnaast ook klachten vertonen uit andere kernprobleemgebieden. Zo kan er bijvoorbeeld sprake zijn van:

angststoornissen die vergelijkbaar zijn met een complexe vorm van PTSS (zoals bij langdurig seksueel misbruik in de kindertijd, waarbij de identiteit van het slachtoffer volledig wordt genegeerd en gemanipuleerd)

identiteitscrisis en verwarring rondom levensbeschouwing en zingeving

intense rouw (verlies van geloof wordt door velen ervaren als de dood van een levenspartner), inclusief gevoelens van ontgoocheling en verraad

narcistische mishandeling en onderdrukking (wanneer er sprake was van een narcistisch godsbeeld en/of manipulatie en machtsmisbruik)

grenzenproblematiek (soms is de identiteit slecht ontwikkeld en/of was er sprake van narcistische mishandeling, manipulatie en/of machtsmisbruik en zal er gewerkt moeten worden aan inzicht en herstel van persoonlijke grenzen)

loyaliteitsproblematiek (wanneer de groepering is verlaten -met daarin dikwijls familieleden en vrienden- bevindt men zich als het ware tussen twee culturen)

eenzaamheid (na vertrek uit de groepering verliest men soms -meteen of na verloop van tijd- het volledige sociale netwerk en -vangnet)

Al deze kernproblemen kunnen heel wat verschijnselen veroorzaken. Klik <https://religieustraumasyndroom.com/verschijnselen/> voor het volledige overzicht RTS-verschijnselen.

En er is nóg meer

Door er rekening mee te houden dat meerdere kernproblemen tegelijkertijd een rol kunnen spelen, kunnen hulpverleners optimaal bijdragen aan erkenning, veiligheid en herstel. Er zijn echter vier factoren die de hulpverlening bij een RTS-patiënt kunnen bemoeilijken.

1. Intens gevoel van schuld en verwerping:

Slachtoffers kunnen sterk het gevoel hebben dat hun klachten (deels) het gevolg zijn van de eigen 'slechtheid'

of de eigen 'zonden'. Dit maakt dat de schaamte- en schuldgevoelens – die je sowieso bij veel traumaslachtoffers aantreft – extreem sterk kunnen zijn. Dit komt door de zwaarte die ervaren kan worden in 'de stem van het geweten' of 'de stem van God', waarin de aanklacht zou klinken dat alles de eigen schuld is en men mogelijk (voor eeuwig) gestraft zal worden. Men kan het gevoel hebben door het 'hoogste gezag' en de 'bron van al het leven' schuldig te worden bevonden, wat emotioneel een diep verwerpende, desolate en traumatiserende ervaring kan zijn. Dit kan er ook voor zorgen dat iemand zichzelf geen aandacht en hulp waard vindt.

2. Geen steun van de eigen groepering:

Wanneer slachtoffers zich proberen los te maken van de schadelijke religieuze manipulatie, krijgen zij dikwijls geen (volledige) erkenning en steun vanuit de eigen groepering (waarin niet zelden zowel familie als vrienden zich bevinden). Ze kunnen door de (voormalig) groepsleden worden gezien als eigenwijs, negatief, 'geestesziek' en/of onder verkeerde invloed/'bezeten'. Men meent dat het slachtoffer de dingen niet juist geïnterpreteerd heeft en probeert op hem of haar in te praten om de denkbeelden te corrigeren.

De sociale context wijkt opvallend af van andere trauma's of vormen van misbruik. Wanneer iemand bijvoorbeeld aan herstel werkt na slachtoffer te zijn geweest van huiselijk geweld, zullen andere mensen de noodzaak om te vertrekken en te herstellen begrijpen en ondersteunen. Men vraagt zich niet af of dit slachtoffer de gebeurtenissen misschien verkeerd geïnterpreteerd heeft en er is niemand die deze persoon probeert terug te sturen naar de plek waar het misbruik plaatsvond.

Toch is dit precies wat er gebeurt met veel (voormalige) gelovigen die steun zoeken.

Tussen het slachtoffer en de (voormalig) groepsleden die de (oorsprong van) de klachten niet (h)erkennen kan relationele spanning en strijd ontstaan. In het ergste geval verliezen mensen hun volledige sociale netwerk en – vangnet. Soms gebeurt dit omdat men zich vanwege onbegrip, manipulatie en veroordeling gedrongen voelt te kiezen tussen acceptatie door de groep of psychische gezondheid en vrijheid buiten de groep. En soms wordt men door de eigen groepering buitengesloten en zelfs geëxcommuniceerd.

Als er geen mensen in de omgeving zijn die de problematiek van het slachtoffer kunnen signaleren en bespreekbaar maken, is de kans dat de problematiek door het slachtoffer als zodanig wordt (h)erkend een stuk kleiner. En daarmee verkleint ook de kans dat er hulp wordt ingeschakeld.

3. Diep wantrouwen naar zichzelf en naar de wereld buiten de groepering

Om los te raken van schadelijke overtuigingen en/of de schadelijke groepering, is het noodzakelijk dat het slachtoffer in elk geval zichzelf, maar het liefst ook enkele andere volwassenen vertrouwt. In een schadelijk religieuze omgeving leert men echter om de eigen gedachten en gevoelens te wantrouwen en slechts te gehoorzamen aan (de verkondigers van) de leer. Een eigen weg kiezen kan daardoor een loodzware en beangstigende

de uitdaging worden.

Daar komt bij dat men in diezelfde groeperingen vaak ook leerde om de wereld in te delen in 'goed' en 'fout', het rijk van God en het rijk van Satan. Wanneer je leerde dat de eigen groepering 'goed' is en de rest van de wereld 'fout', kan je een diepe angst en afkeer hebben ontwikkeld van de wereld en de gewoonten buiten de groepering. Het maken van nieuwe vrienden of het vragen om hulp kan daardoor veel angst met zich meebrengen.

Het in therapie aanleren van nieuwe manieren van denken kan voor deze personen een zeer beangstigende ervaring zijn. Er kan intense angst spelen dat de therapeut onder invloed is van de duivel. Wanneer een therapeut deze diepe angst niet begrijpt, kan dit een schadelijke uitwerking hebben op het helingsproces.

4. Onvoldoende kennis en ervaring bij therapeuten:

RTS is tot nu toe nog steeds geen officieel erkende diagnose, dat wil zeggen dat deze niet vermeld staat in het handboek voor de classificatie van psychische stoornissen (DSM-5).^{*} Dat RTS de identiteit, de emotionele en psychosociale functies en het gevoel van welbevinden langdurig en soms zelfs levenslang kan ontwrichten en daarom een zeer specifieke aanpak vraagt, wordt helaas nog te weinig (h)erkend in Nederland. Dit betekent dat slachtoffers soms jarenlang van hulpverlener naar hulpverlener gaan, in een wanhopige poging iemand te treffen die het trauma (h)erkend.

Omdat dit om honderden, waarschijnlijk duizenden mensen gaat (precieze cijfers zijn niet bekend, omdat slachtoffers vaak kampen met schaamte- en schuldgevoelens en/of in de problemen kunnen komen wanneer ze openbaar hierover spreken), hebben we te maken met een onderschat maatschappelijk probleem. Een probleem dat de samenleving bovendien handenvol geld kost, omdat veel RTS-patiënten geheel of gedeeltelijk arbeidsongeschikt zijn geraakt.

(Illustraties Inge Bosscha)

Meer info op onderstaande websites:

<https://religieustraumasyndroom.com/>
www.dogmavrij.nl

De eerste vergadering van de 'Kerk der Toekomst'

René van Elst

Op 12 oktober 1856 werd de vereniging "De Dageraad" in Amsterdam opgericht door de redactieleden van het gelijknamige tijdschrift, Frans Christiaan Günt (uitgever van De Dageraad), Rudolf Charles d'Ablaing van Giessenburg (ook bekend als Rudolf Carel Meijer, boekhandelaar en uitgever), A.G. Renssen en Mr. W.B. Westermann (advocaat te Zaandam). De vergadering werd gehouden in het lokaal De Vereeniging in de Warmoesstraat, no. 139.

Een verslag van de vergadering werd aan de leden verstrekt in een eerste "Uittreksel uit het tijdschrift 'De Dageraad'". De lezenswaardigste delen van de tekst daarvan zijn hieronder letterlijk gereproduceerd. Misschien moet ons bestuur maar eens excuses aanbieden voor het onverteerbare en gezwollen taalgebruik van zijn voorgangers... Ik heb aan het slot enkele noten toegevoegd. (Een noot uit het origineel is tussen de tekst geplaatst.)

De tekst is ontleend aan pdf-bestanden die reproducties bevatten van microfilmopnamen, gemaakt in kader van het Metamorfoze-project. Dat is een bij de Koninklijke Bibliotheek ondergebracht nationaal project voor het behoud van papieren erfgoed. In het kader daarvan is in 2003/2004 veel archiefmateriaal – meer dan 100.000 opnamen van meestal twee pagina's tegelijk – van De Vrije Gedachte /De Dageraad uit de periode tot 1950 gefotografeerd. De bestanden berustten tot voor kort bij het Humanistisch Historisch Centrum van de Universiteit voor Humanistiek en zullen binnenkort door ons bestuur worden overgedragen aan het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis. Mijn dank aan penningmeester Jacques Honkoop voor het beschikbaar stellen van het materiaal voor dit stuk.

Rudolf Charles d'Ablaing van Giessenburg

VEREENIGING "DE DAGERAAD" TE AMSTERDAM

Uittreksel uit het tijdschrift "de Dageraad."

No. 1

Deze Verslagen zullen geregeld als uittreksels uit "de Dageraad" verschijnen. De Leden der Vereeniging ontvangen elk 6 Exemplaren *gratis* ter verspreiding. (...)

Aan de Redactie van "de Dageraad."

Eindelijk is de sinds lang zoo vurig gewenschte Vereeniging van geestverwanten tot stand gekomen! Eindelijk heeft het voorbeeld, door de Vereeniging "de Lichtstraal" te Rotterdam^[1] gegeven, ook hier ter stede navolging gevonden! Reeds bij het verschijnen van het tijdschrift "de Dageraad" vormden eenige geestverwanten het plan, eene Vereeniging op te rigten, om door woord en daad datgene in praktijk te brengen, wat dit tijdschrift met zooveel zaakkennis leert. (...) Getrouw aan de eenmaal op zich genomen taak, vormden de vier ontwerpers een voorloopig comité en riepen als zoodanig, bij circulaire,

laire, alle hun bekende geestverwanten tot eene vergadering op, welke Zondag, 12 October, ten 10 ure des voormiddags zou plaats hebben. Te bepaalder ure begaven zich de vier ontwerpers {**Noot:** Redactie veroorlove ons voorloopig, geene namen te noemen; het terrorisme der kerkpartij woedt nog te zeer in onze hoofdstad, zoodat wij hen, die, hunne talenten en hunnen tijd voor de goede zaak veil hebben, niet gaarne ter prooi wilden zien aan de *christelijke vervolging* van onze orthodoxe broeders, die helaas, niet al te kiesch zijn in de keuze der middelen, die zij tegen hen aanwenden, die niet aan de *alleenzaligmakende leer* der kerk gelooven.} naar het lokaal, waar de Vergadering zou gehouden worden, en hadden zij er zorg voor gedragen, dat de tafel, waaraan zij als voorloopig comité plaats zouden nemen, om de werkzaamheden te regelen, voorzien was van eene aard- en hemelglobe, een teleskoop en een mikroskoop, als de symbolen van de wijze, waarop wij de openbaring Gods in de natuur kunnen opsporen.

Het getal der opgekome ne geestverwanten bedroeg vier en veertig. Ten half elf ure opende de loco-president de Vergadering en begroette de aanwezenden, waarop een der leden van het voorloopig comité de Vergadering aldus aansprak:

"VRIENDEN, GEESTVERWANTEN!

Frans Christiaan Günt

U allen, die reeds door uwe opkomst blijk geeft van uwe belangstelling voor de ware veredeling van den mensch, u, die niet schroomt door uwe tegenwoordigheid uwe goedkeuring te hechten aan den tegenstand, dien wij der orthodoxie, der zieleddoende geloofstheorie bieden, u, die, door het voldoen aan onze oproeping, u gereed verklaart, ons behulpzaam te zijn in het opsporen en in werking brengen der middelen, om ontwikkeling in plaats van vernietiging, weten in stede van gelooven, vrijheid in plaats van slavernij te stellen, uit naam der menschheid, wier heil wij beoogen, roep ik u allen blijde toe "Broeders, weest ons welkom tot den arbeid van heden" en dringend laat ik er de bede op volgen, *deelt ze met ons naar uw vermogen, leidt ons, onderrigt ons, schraagt ons daar, waar onze krachten te kort schieten bij de reuzentaak, die wij op onze schouderen hebben genomen.*" Met dezen wensch zij de eerste vergadering der belijders van eene reine natuurgodsdienst, wars van alle menschelijke inkleedingen en vooroordeelen, in Nederlands hoofdstad geopend.

En thans, mijne broeders, beschouwen wij voor een oogenblik het doel, dat ons tot elkander voert (...).

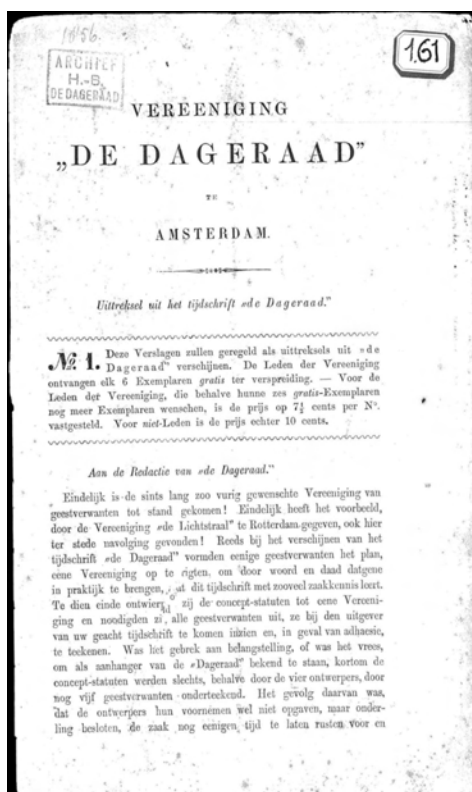
De geheele kennis van den mensch berust op onderzinking; om gevolgtrekkingen te kunnen maken, moet hij beginnen met oorzaken op te sporen; om tot de gedachte op te klimmen, moet hij aanvangen eene juiste kennis te erlangen van den vorm, waarin die gedachte gestoken is. Het eindresultaat van dit onderzoek is, dat men stuit op een gevolg, waarvan men te vergeefs de oorzaak zoekt, en op een algemeenen zamengevatten vorm, waarbij zooveel valt op te merken, dat het menschelijke verstand, niet tot bevattig kunnende geraken, ook onbekend blijft met de gedachte, die in dien vorm leeft. (...) De denkbeelden, (...) [aldus] ontstaan, vatte de mensch zeer beknopt te zamen en deelde ze sedert aan anderen mede door de twee woorden: *Godheid en Eeuwigheid*. (...) Hij wilde, geleid door zijne oorspronkelijke zucht tot onderzoek, die geene palen kent, ook bevattingen erlangen daar, waar de bevindingen ophouden; hij wilde beschrijven en zich vormelijk voorstellen dat, wat hij zelf erkende voor den mensch onbegrijpelijk te zijn; gebonden aan het stoffelijke, dat alleen hem bevattingen leverde, was hij gedwongen ook thans daaraan zijne beelden te ontleenen. Eenige van die egoïstische wezens, die er zich bepaald op toe leggen met de zwakheden en gebreken van anderen hun voordeel te doen, sloten zich aan met enkele "eenvoudigen van harte", die, zonder de kansen der toekomst te berekenen, alleen zien op het maatschappelijke en zedelijke voordeel, dat voor het tegenwoordige uit deze of gene stelling of vormbekleeding kan getrokken worden, en versterkten de geloovigen in de overtuiging (voor hen altijd en schijnbaar), dat het voor hen onbegrijpelijk, juist en naauwkeurig door hen omschreven en voorgesteld werd. Hierdoor ontstond die ziekelijke toe-

stand van den geest, die phthisis^[2] van de ziel, die thans onder den cabalistischen^[3] naam van geloof, als een heil staat, het toppunt van deugd wordt afgeschilderd en ver-eerd.

Ofschoon deze stelselmatige geestesmoord, deze voorbedachte vernietiging van 's menschen zelfstandigheid en grootheid reeds sedert duizende jaren vrij algemeen de wereld besmet heeft, (ja men zou zeggen ontstaan is, gelijk met de eerste eigenbelangzuchtige speculanten op anderer domheid en de eerste dweeppachtige, kortzigtige zielenleiders, dus met of kort na het sociale leven), toch zijn er ten allen tijde mannen geweest, die aan hunne kinderlijke gewoonten getrouw, steeds het "hoe, wie, waar en waarom" in den mond hielden, mannen, wier heldere oogblik door geen spinnewebgazen sluijer te blinddoeken was, mannen, die zoo wel in de zon staarden, om de oorzaak van hare vlekken op te sporen, als in het diepste van de ziel blikten, om den oorsprong van hare gedachten na te vorschen. Maar die mannen werden gehoond, gelasterd, verguisd, heiligschennende handen werden aan hen geslagen. Zij werden gemarteld, vermoord en ten zoenoffer aangeboden aan het gewrocht van de verbeelding of den beitel hunner vervolgers, verwaande nietelingen, die, na een God uit zich zelven te hebben gevormd, nog nederig genoeg willen zijn te zeggen, dat zij naar diens evenbeeld geschapen zijn. (...)

Hoe geïsoleerd de heldere denkers in bijna alle eeuwen ook geleefd hebben, hoe zij ook verjaagd en vervolgd werden door het leger nachtvogels, dat te vergeefs hun licht trachtte te onderscheppen en te verduisteren (...), toch bleven er voortdurend heldere lichtstralen schitteren, die lichten werden zelfs voortdurend menigvuldiger; elke nieuwe uitvinding, elke versche ontdekking werkte mede tot de rijpwording van den menschelijken geest, die aan de eene zijde zoo lang de maat der onderdrukking en der vervolging zag vullen, totdat hij

den tijd voelde naderen, dat ook hij, even als een met electricke vloeistof overladen zwerk, op eene vreeselijke wijze losbarsten zou. (...) En thans, thans is die tijd van rijpheid daar; (...) ja, de wereld is rijp voor eene redelijke beschaving, voor eene verhevene zedeleer, den mensch en zijner roeping waardig; (...) laat de Dageraad slechts Dag worden, laat slechts het heilzame licht haar volkomen beschijnen en gij zult zien, hoe rijp de wereld is. Of telt gij voor niets den buitengewonen bijval, die den "Licht- en Schaduwbelden"^[4] te beurt gevallen is, den grooten opgang, dien "de Dageraad" gemaakt heeft en die nog steeds klimmende blijft? telt gij voor niets onze bijeenkomst op heden, een nooit gehoord verschijnsel in de annalen van het vrije onderzoek? acht gij volstrekt niet de krachtige pogingen door onze vrienden in België "l'Union des Anciens Etudiants de l'Université Libre à Bruxelles" en hunne organen, "la Libre Recherche" en "la Revue Trime-

strielle" aangewend? sluit gij de oogen voor den invloed, dien de Unitarian, Humanistic, Secular, en andere gezelschappen in Engeland uitoefenen? — vergeet gij, dat hun "Reasoner" de negende maandelijksche aflevering van zijn *een en twintigste deel* op den eersten dezer maand in het licht gegeven heeft? — ziet gij over het hoofd de ongehoorde werking, die zich allerwegen meer en meer verkondigt en die door de wetenschap op haar tegenwoordig standpunt algemeen in bescherming genomen en geschraagd wordt, in Engeland, Zwitserland, België gedeeltelijk ten gevolge der edele diep denkende mannen van hunne haardsteden verdreven, — nieuw toe te voegen namen aan de reeds onafzienbare lijst van martelaren, — in Spanje door voortdurende woelingen, in Amerika door aanmoediging en vrije ontwikkeling, in Frankrijk en Oostenrijk door tegenwerking en onderdrukking?

Ja, de wereld is rijp en wat heeft in den laatsten tijd die rijpheid zoo magtig verhaast? De versnelde communicatie,

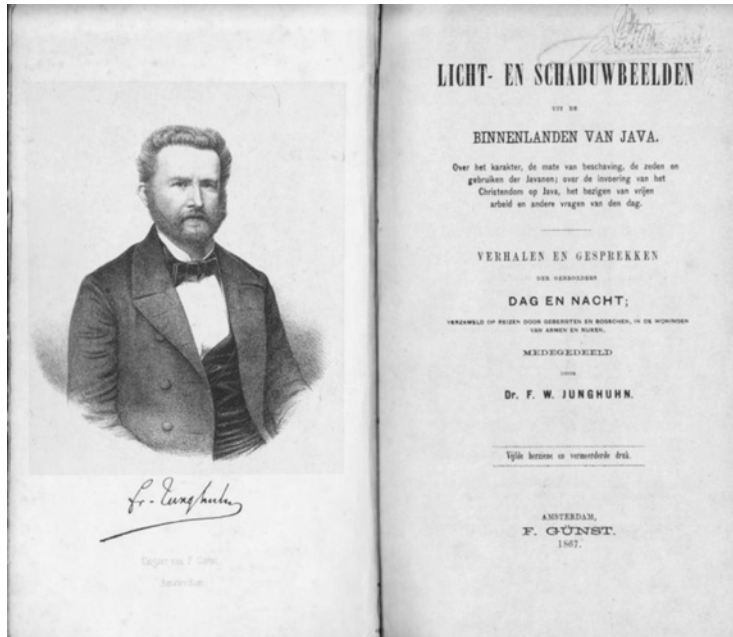
stoombooten, spoorwegen, telegraaflijnen, in een woord, meerdere verbroedering, en daardoor onwillekeurig het verliezen van vroeger ingekankerde vooroordeelen, het verliezen van partijdigheid en voorliefde. Wat zal de Dageraad tot Dag en de rijpheid der wereld aanschouwelijk maken? — Verbroedering, naauwe aaneensluiting van alle heldere denkers, alle onbevooroordeelde philantropen, ten einde, door hun gemeenschappelijk streven naar één doel, door het veelvuldiger in aanraking komen met elkanders verschillende denkwijze, ook eene meerdere *gelijkvormigheid* in beschouwing te erlangen en zich krachtig aan elkander te verbinden als leden van eene moedige en eendragtig werkende partij, waardige tegenhangster van het eedgespan der Orthodoxie. Dan eerst kunnen wij met vrucht iets ondernemen, dan eerst kunnen wij, ten strijde toegerust met het wapen der rede — de waarheid — in hunne hoog opgestoken ooren den kreet door de wereld doen weergalmen: "Op broeders, ten strijde voor de waarde en de regten van den mensch; dat zij erkend worden en zegen rondom zich verspreiden." En zij, onze tegenpartij, die in blind vertrouwen zich verlaat op de kracht van *haar* wapen, *geld*, — wee harer, wanneer zij zich geene betere verdedigingsmiddelen aanschaff, want onze waarheid is eene stralenschietsende zon, in wier gloed haar geld versmelt.

Ziet daar nu, mijne waarde geestverwanten, ons doel, ons streven, en onze drijfveer tot de bijeenkomst van heden ochtend. Er bestonden tot heden eene menigte rationalisten, maar er bestond geene liberale partij. Die partij willen wij stichten, dien grooten stap voorwaarts willen wij doen. (...) Zoo ooit, is (...) thans het oogenblik daar, om de orthodoxie te toonen, dat zij niet meer de willekeurige alleenheerscheres is, die haren getrouwen een

eeuwig leven, eene eeuwige gelukzaligheid verzekerde ten koste van het aardsche leven, het aardsche geluk, dat zij dengenen ontrukte, die zich vermeetten met haar van gevoelen te verschillen. (...)

Men verwarre echter niet ons rationalisten, die ons thans vereenigen tot eene wettige vast aaneengesloten partij, met de menigte zoogenaamde liberalen, die, na het afwerpen der vooroordeelen, ook de zedekunde achteloos met voeten treden. (...) De rationalist (...) is niet tevreden met het afbreken van het gebouw, dat te sterke gehechtheid aan het stoffelijke, vereenigd met kortzigtigheid, aan de eene, te eigenmagtig beslissen aan de andere zijde opgetrokken heeft. (...) Veredeling der menschheid is zijn hoofddoel, het afrukken van den blinddoek, die hare oogen bedekt, het middel slechts er toe te geraken. Even als hij de afzigtelijkheid aantoonst daar, waar ze zich aan het oog voordoet, erkent en vereert hij de schoonheid, waar ze ook aanwezig moge zijn. Liefde in den uitgebreidsten zin van het woord is de drijfveer zijner hande-

lingen, onpartijdigheid en regtvaardigheid, daaruit voortgevloeid besturen ze, broederschap de onderlinge band, die alle deelen van het groote geheel tot eendragtelijke medewerking moet voeren in het bereiken van het algemeene doel — geluk — is de vrucht, die zij voortbrengt. (...) Vrienden, broeders, die mij omringt, mannen, in wier ziel het hemelsche vuur der rede leeft en gloeit, aan ons allen zij de taak verbleven, (...) de leer der liefde uit te werken, waarvoor Jezus van Nazareth niet schroomde zijn leven ten offer te brengen. Dat alle onheilen, alle rampen verdwijnen, door partijdigheid, geloofsijver, nationaliteit en kastengeest gesticht, dat de geheele menschheid meer eendragtelijk het streven naar waarheid en geluk voortzette, dat liefde en eendragt, door wetenschap geleid, alom moge heerschen, (...) dit is het doel van onze Vereeniging (...). Velen nog, wier ontwikkeld, gerijpt verstand de waarheid inziet en beseft van hetgeen wij ons als pligt aanrekenen rondborstig en openlijk te verkondigen, worden door maatschappelijke bezwaren terug gehouden, zich tot de onzen te verklaren. (...) Het is (...) de kracht der orthodoxie, haar invloed op het oordeel der wereld, hare laaghartige onderminning der tijdelijke welvaart dergenen, die haar durven trotseren, dit alleen houdt hen terug. Het was dus, om met vrucht te werken, eene dringende behoefte van onzen tijd, een doeltreffend equivalent te vinden in de vereeniging van alle vrije denkers tot eene vast verbonden partij, ten einde het nadeel, dat hem, wiens bestaan nog grootelijks van de orthodoxie afhankelijk is, door deze berokkend wordt, door het voordeel, dat de bescherming zijner geestverwanten hem aanbiedt, te kunnen opwegen. En aan die behoefte is thans voldaan, het grootsche ontwerp, waartoe de "Licht- en Schaduwbeelden", den grondslag

legden, hetgeen de "Dageraad" opgetrokken heeft, is voltooid; de vereeniging is tot stand gebracht en ook de vrije gedachte heeft hare partij! Vrienden, (...) grijpt aan dan die werktuigen der wetenschap, die u in het zoeken der waarheid dienstig, ja onontbeerlijk zullen zijn, ont-wikkelt het verstand, dat u in dat zoeken voorlichten moet, schraagt en ondersteunt elkander als gezamenlijke medewerkers tot één doel, en de voldoening van het wel-slagen van uwe pogingen, de meerdere ontwikkeling der werkelijke zedelijke beschaving, zal, het gevolg daarvan — uwe belooning voor het tegenwoordige, de dank en de erkenning der nakomelingschap uwe toekomst zijn. (...)

Ik heb gezegd."

Heerschte er, terwijl de spreker aan het woord was, eene aandachtige stilte in de zaal en was op ieders gelaat de diepste ernst te lezen, — toen des sprekers laatste woorden in de zaal weergalmden, gaven alle aanwezigen, door luide teekenen van bijval en goedkeuring, hunne volle tevredenheid te kennen en werd spreker op voorstel der aanwezigende de openlijke dank der vergadering gebracht en besloten, deze redevoering in druk te doen verschijnen. Een ander lid van het voorloopig comité, daarop het woord verkregen hebbende, sprak de vergadering aldus aan:

"Van harte roep ook ik, geachte aanwezigen, u het welkom op deze vergadering toe.

Toen wij, door het welgelukken der pogingen van een *tiental* verlichte mannen, zagen, dat er in ons vaderland geestverwanten van ons bestonden, dat er menschen waren, die, als wij, hun verstand zochten te gebruiken, te beschaven te veredelen en niet meer gelooven konden aan de hun als het ware ingegoten en op niets gegronde fabelen, toen kwam er in aller gemoed een zalig gevoel op. Die poging van het edele *tiental* is heerlijk gelukt; "de Dageraad" wordt gretig gelezen, (...) dat toont belangstelling voor de goede zaak (...). Maar, vrienden, (...) de mensch is een gezellig wezen: hij verlangt er naar, zijne gedachten aan anderen mede te deelen, hij verlangt zelfs naar tegenspraak en vóór dat ik achtenswaardige personen had leeren kennen, aan wien ik mijne gevoelens vertrouwelijk kon mededeelen, was ik niet tevreden. (...) De *zoogenaamde* godsdienst, die ons aan priesterbanden legt, die ons andersdenkenden leert verfoeijen, ons onze naasten doet haten en zelfs het bloed onzer medemenschen doet vloeijen, diezelfde godsdienst is de hinderpaal, dat men niet openlijk voor zijne gevoelens durft uit komen. (...) De *liefde* zoo schoon door de groote wijsgeeren, Mozes, Jezus en anderen *voorgehouden*, doch zoo slecht door die dweepende priester- en leekenschaar *volgehouden*, zou hem, die openlijk zijne met waarheid overeenkomende en bedrog en dweeperij bestrijdende gevoelens durfde bekend maken, in het ongeluk ter nederstorten en zich zelfs op diens onschuldig huisgezin en kinderen wreken en ook aan hen de straf opleggen voor het verbreken van geloofsdwang en pries-

terketenen. (...) En toch is het zoo goed, zoo geruststellend met anderen te spreken en gedachten te wisselen.

Wij meenden daarom aan veler verlangen te voldoen door de oprichting dezer vereeniging, en de opkomst op deze eerste vergadering toont ons, dat wij ons niet bedrogen hebben. Thans kunnen wij elkander leeren kennen, thans weten we wie onze vrienden zijn, thans kunnen wij zonder vrees voor nadeel met elkander spreken, thans kunnen wij onzen geest volmaken, onze begrippen vormen of ze helderder doen worden.

Wij zullen dit in onze vereeniging trachten te verkrijgen door het voeren van vrije discussiën over de leerstellingen der verschillende godsdienstige sekten, door op populaire wijze Gods wonderen in de natuur aan te toonen, door het houden van redevoeringen en het bespreken derzelve.

Ieder vindt hier de gelegenheid, zijne gevoelens uit te drukken en te hooren beaamen of bestrijden, bestrijden niet door vijanden, maar door vrienden, geestverwanten, die in het hoofddoel overeenkomen.

(...) Onze vereenigde gelden zullen ten uitvoer brengen, wat voor ieder individueel onmogelijk was. Spoedig zullen wij eene bibliotheek bezitten, waaruit ieder voor hart en verstand voedsel zal kunnen genieten. Wij zullen door het uitgeven van traktaatjes onze meeningen meer algemeen doen bekend worden en het gezonde verstand van anderen gelegenheid geven, zich te ontwikkelen en zich van de kluisters van het blinde gelooven te bevrijden. Traktaatjes, niet, zooals de meeste der thans verspreide, vol onzin en verwardheid, maar gegrond op waarheid en rede.

(...) Anderen, die reeds van het verkeerde en gebrekkige van hun gelooven overtuigd zijn, doch wier geestbeschaving en geestkracht niet tot die hoogte zijn gekomen, dat zij zich een waar begrip kunnen vormen, zullen wij kunnen beschaven en onderwijzen. Hun toestand is beklagenswaardig. O, ik herinner mij nog duidelijk dien tijd, toen ik begon te denken. Ik was jong, mijne ziel dobberde tusschen de mij ingeprente geloofsbelijdenis en hetgeen mijn verstand mij zeide, en ik verbeeldde mij mijn steun verloren te hebben. (...) Dogma na dogma ontviel mij — ik vond geen steun meer — ik verfoeide mijzelf, want ik beschouwde mij als atheïst, als afvallige eener ware leer. (...) Ik werd neerslachtig, dwaalde verder en verder van het geloof af en waande mij redeloos verloren! — Doch de crisis was daar: — Ik kwam tot besef, dat God mij eene heerlijke gave — het verstand — gegeven had, — dat ik die gave niet ongebruikt mogt laten liggen, wilde ik aan mijne bestemming als mensch voldoen — en door het gebruiken van dat verstand ben ik rustig, kalm geworden, heb ik eene heerlijke belooning voor mijne onrust gekregen. Mijn geest was sterk genoeg geweest dat alles te weerstaan — maar velen zijn er, die voor dat zij tot een vast denkbeeld gekomen zijn, reeds in de hevigheid van den strijd tusschen verstand en geloof zullen bezweken zijn. Hen moeten wij redden, hun moeten wij de hand toereiken en ze uit den afgrond trekken, waarin ze meenen te verzinken. Die hulp is thans mogelijk; — laat hen hier komen, laat hen

Toen wij, door het welgelukken der pogingen van een tiental verlichte mannen, zagen, dat er in ons vaderland geestverwanten van ons bestonden, dat er menschen waren, die, als wij, hun verstand zochten te gebruiken, te beschaven te veredelen en niet meer gelooven konden aan de hun als het ware ingegoten en op niets gegronde fabelen, toen kwam er in aller gemoed een zalig gevoel op.

in onze vereeniging leeren inzien, dat zij niet op den verkeerden weg zijn! — Hier kunnen zij leeren, wat zij voor hun verbroken geloof in de plaats ontvangen, — hier kunnen zij leniging en troost voor hun angst en hunne zielesmart vinden.

(...) Onder ons zullen er zijn, die, om hunne gevoelens, door hen, die den ingeschapen pligt van liefde tot den naaste zoo dikwijls verzaken, door hen, die aan priesterketenen en bijgeloof zijn gebonden, zullen gehaat worden. Wij, die ons verstand raadplegen, zullen als afvalligen beschouwd en met intrigues, op slinksche wegen vervolgd worden door katholieke, israelitische en protestantsche jezuiten. Ons orgaan "de Dageraad" is reeds menigmaal aangerand. Toen de waardige uitgever niet door geld om te koopen was, werd hij in zijn handel, in zijn crediet benadeeld en men heeft gepoogd hem te doen vallen, meenende — en zeer terecht — dat er geen tweede uitgever als hij, geheel door ijver en verstand voor zijne taak berekend, zou gevonden worden. Gelukkig zijn al die pogingen, door vermogen-de geestverwanten, aan wie ik bij deze openlijk, namens u allen, mijn dank betuig, gefnuikt en verijdel.

Niemand onzer mag vallen en onze vereeniging kan dit thans beletten, daar wij in staat zullen zijn hen, die vervolgd worden en die hulp verdienen, te helpen. De welvaart van ieder individu onzer vereeniging moet ons doel zijn. "Het is de winst en het welzijn van ieder, die de winst en het welzijn van het algemeen uitmaken," zegt Say^[5]: laat ons dien regel voor oogen houden. Laat ons elkanders voorspoed trachten te bewerken, opdat de kracht onzer vereeniging grooter zij. Laat ons daarin hen navolgen, die elkander bevoorstellen om duisternis te kunnen behouden, om den domper te zetten op het licht, dat begonnen is te schijnen; laat ons, door elkanders aardisch geluk te bevorderen, licht verspreiden, de waarheid doen zegevieren.

Ik heb U hier de voordelen van onze vereeniging geschetst; laat ons thans de wetten daarvoor vaststellen, opdat dezelve door orde op vaste grondvesten gebouwd zij."

Ook deze woorden werden met luiden bijval door de vergadering begroet. Daarop gaf de loco-president kennis, dat de tweede spreker de conceptstatuten aan de vergadering zou voorlezen, ten einde het doel, hetwelk het voorloopig comité door de vereeniging "de Dageraad" wenschte te bereiken, aan hare goedkeuring te onderwerpen. De statuten luiden als volgt:

Art. 1. Het doel dezer vereeniging is:

- 1°. de verspreiding van Waarheid en Verlichting in den geest der natuurlijke godsdienst en zedeleer.
- 2°. de bevordering van onderlinge kennismaking onder geestverwanten.

Art. 2. Ten einde dit doel te bereiken zullen de hoofdwerkzaamheden der vereeniging bestaan in: het be-ramen en ten uitvoer brengen van middelen om de be-

grippen, gegrond op natuurlijke godsdienst en zedeleer, meer algemeen ingang te doen vinden, het voeren van vrije discussiën over verschillende systema's en wijsgeerige punten, het uitgeven en verspreiden van traktaatjes, het verzamelen van boeken, het in correspondentie treden met andere in dezen geest bestaande vereenigingen.

(...)

De algemeene strekking goedgekeurd zijnde, stelde de loco-president voor, aangezien het voorloopig comité deszelfs taak als volbragt beschouwde, om, alvorens tot de artikelsgewijze bediscussiëring der statuten over te gaan, eene lijst te laten circuleren, waarop elk der aanwezigen, door zijn handschrift, zijne toetreding tot de vereeniging "de Dageraad" te kennen zou geven. Van de vierenveertig aanwezigen teekenden veertig de lijst en de vereeniging werd bij acclamatie als geconstitueerd beschouwd. Daarna stelde de loco-president voor, om tot de benoeming van een bestuur over te gaan en werden ten dien einde de stembriefjes rondgedeeld. Op voorstel echter van een der leden, een

achtingwaardig grijsaard, werd het voorloopig comité bij acclamatie benoemd tot bestuurders der vereeniging. De loco-president bedankte, namens zijne medeleden, de vergadering voor het in hen gestelde vertrouwen en beloofde, ook namens hen, alles in het werk te zullen stellen, wat tot bereiking van het verhevene doel der vereeniging "de Dageraad" zal kunnen strekken. Na deze dankbetuiging, rigtte het vierde lid van het voorloopig comité, thans medebestuurder, de volgende woorden aan de leden:

"(...) Welaan dan, arbeiden wij allen met moed en volharding aan de vrijwillig ondernomen grootsche edele taak, wankelende onze voet niet bij het ontmoeten van moeilijkheden, en blikken wij vol vertrouwen in de toekomst, welk vertrouwen ons het heilige, waarachtig schoone van den begonnen arbeid inboezemt."

(...)

Daarna deelde de President mede, dat, aangezien de vergadering reeds twee volle uren geduurd had, de bediscussiëring der statuten in de volgende vergadering zou plaats hebben; hij bedankte de aanwezigen voor hunne talrijke opkomst, en verzocht hen, om na de sluiting nog eenige oogenblikken aan gezellig verkeer te wijden, ten einde onderling kennis te maken.

Aldus eindigde de eerste vergadering van Geestverwanten binnen Amstels muren. Na de sluiting werd menig vriendelijk woord, menigen warmen handdruk gewisseld. Allen begaven zich in de beste orde en verge-noegd huiswaarts, het bewustzijn met zich nemende eene goede, edele daad verrigt, de kiem gelegd te hebben tot DE KERK DER TOEKOMST!

[1] De vereniging "De Lichtstraal" werd op 14 oktober 1855 opgericht in Rotterdam en telde een twintigtal leden, onder wie Goose Wijnant van der Voo.

[2] Tering.

[3] Met een alleen voor ingewijden begrijpelijke betekenis.

[4] Het boek Licht- en Schaduwbeelden uit de Binnenlanden van Java uit 1853 van Franz Junghuhn, een van de oprichters van het blad "De Dageraad"; het boek werd aanvankelijk anoniem gepubliceerd. Junghuhn stelde zich kritisch op t.a.v. de christelijke zending in Nederlands Indië.

[5] Jean-Baptiste Say (Lyon, 1767 – Parijs, 1832) was een Franse econoom, zakenman, politicus en industrieel.

Aanval met Verweer (5)

De pastoor en de ketter

P. van Dorp en Henrik Schutjes

In 1912 gaf onze vereniging een brochure "Aanval met verweer" uit, waarin de vrijdenker Henrik Schutjes fel reageerde op een fel tegen de vrijdenkerij gekant artikel van een R.-K. priester, P. van Dorp. Henrik Schutjes was redacteur van het weekblad (!) "De Dageraad"; ik kan over hem op het internet alleen vinden dat hij vertalingen heeft verzorgd van werken van Nietzsche. Van Dorp had als standplaats de Posthoornkerk in Amsterdam; hij had al eerder gereageerd op stukken in "De Dageraad"; zie daarover de 'Aanteekeningen' aan het slot. Zijn hieronder afgedrukte 'aanval' werd in 3 afleveringen gepubliceerd in het R.K. Advertentieblad "De Reclamebazuin" in augustus en september 1912.

Opmerkelijk is dat Van Dorp juist van alles wat afkeurenswaardig is in de R.-K. kerk, toeschrijft aan de "Vereeniging tot Bevordering der Vrije Gedachte". Uiteraard gaat Schutjes daar in zijn reactie uitvoerig op in.

René van Elst

Gedigitaliseerd en van aanvullende noten (aangeduid met nummers tussen rechte haakjes) voorzien door René van Elst, eindredacteur van maandblad "De Vrijdenker". Deel 1, 2,3 en 4 vindt u in de voorgaande nummers van 2020.

Het causaliteitsbewijs is dus niet natuurlijk-bindend, dus gedwongen wanneer het binden wil. En het ligt vanzelf alleen aan de zeer bijzondere soort van wetenschappelijke gronden en logischen weg van den Roomschen priester, dat hij er reden

voor vindt er verwonderd over te zijn dat wij, vrijdenkers, zoo sceptisch staan tegenover zijn godsbewijs. Wanneer de verdere "goddelijke" waarheden van hetzelfde gehalte zijn, kunnen ze wellicht volstaan voor een Roomschen priester, die zich nu eenmaal aan het Roomsche kerkgeloof wil binden – een ander binden ze niet.

Even sceptisch staan we tegenover het beroemde *Pasteurbewijs*: En dit om redenen die de Roomsche priester Van Dorp zelf aangeeft. De biologie immers bestudeert het leven; zeggen waarvan het leven zelve komt, welk zijn oorsprong is, kan zij niet (pag. 9.) En nu spijt het me voor de 20 nutteloos verbruikte jaren van den beroemden Pasteur, doch zolang hij behoort tot de biologen welke de Jesuïet Roelandts aanduidt, en dus geen volledige kennis had van het wezen des levens, waren zijne proefnemingen zeer gewaagd – we mogen zelfs aannemen – zeer onvolledig. Terwijl de niet-gelukkende – laten we zelfs aannemen – ontkennende proeven de hoofdvraag nog geheel onaangeroerd laten of het leven *ontstaan* is, dan wel *eeuwig*; of het leven iets is op zich zelf, dan wel een eigenschap der stof. De vrijdenker die zich niet bindt; aan het Roomsche geloof en niet behept is met de Van Dorpsche Roomsche wetenschappelijke gronden en logischen weg, is nog niet over het vraagstuk des levens heen en zal wellicht dit vraagstuk prijs geven als onoplosbaar voor het menselijk verstand zonder zich

tevreden te stellen met een – langs Roomschen logischen weg – gefingeerde oorzaak en willekeurig gestelde verklaring: God.

Dat de Roomsche priester Van Dorp zelf verlegen zit met zijn argumenten blijkt al aanstonds daaruit, dat hij ten einde raad niets beters weet te debiteeren dan de stompzinnige onbenulligheid, "dat de vrijdenkers met het grootste gemak aannemen dat de negers van Afrika groen zijn en dat – de Romeinsche keizer – Julius Caesar een gefortuneerd suikerbakker was in de wilde bosschen van Azië". (pag. 10.) Ik moet zeggen dat dit betoog van dezen Roomschen priester al allerminst ons overreedt een hoogen dunk te krijgen van Roomsche wetenschap en logika. Integendeel!

Is het met de wetenschap mis bij die "bandeloos, goddeloos, onvrij" denkende vrijdenkers, is het met den logischen weg mis bij "die heeren", met de historie is het al niet beter gesteld. Ook daar een en al bandeloosheid. Zie maar eens het vraagstuk van het bestaan van Jezus Christus. Volgens de eenig ware Roomsche historie zijn we met Jezus al gereed sinds tweeduizend jaar en nu komt in 1880 na Christus – Roomsche logika: het eerste bewijs dat hij bestaan heeft! – een wetenschappelijk(!!!) maandschrift, de Dageraad, vertellen, dat deze Jezus der evangeliën niet bestaan heeft. Hoe is het mogelijk! En hoewel de theologisch-historische kritiek in de jongste 32 jaren toch wel zal vooruitgegaan zijn, komt de "bandeloos, goddeloos en onvrij"-

denkende Prof. G.J.P.J. Bolland in zijn "De groote vraag voor de Christenheid onzer dagen (eene geschiedkundige studie; Leiden 1911) zoowaar hetzelfde vertellen. En in 1912 alweer een ander: Kautsky^[10]: "De oorsprong van het Christendom". Tot zelfs in 1912 is de historische kritiek nog "bandeloos, goddeloos en onvrij". En dat komt omdat ze a priori op zij zet dat de Christelijke godsdienst een goddelijke openbaring is en brutaalweg de geschiedkundige bescheiden uit de eerste eeuw onzer jaartelling als verdichtselen uit lateren tijd verwerpt. Wanneer ge slechts a priori opzet dat de Christelijke godsdienst in het algemeen en de Roomsche godsdienst in het bijzonder eene goddelijke openbaring is en niet brutaal, doch bescheiden en bedeesd, heenstapt over het feit dat de Jezus-oorkonden en de evangeliën vervalscht zijn, dan is vanzelf de Roomsche wetenschap en de Roomsche logika en daardoor de Roomsche godsdienst gered. Doch de Roomsche priester Van Dorp zal zelf wel weten dat dit in den laatsten tijd niet zoo gemakkelijk meer gaat. Niet alleen de "bandeloos, goddeloos en onvrij"-denkende vrijdenkers van 1880-1881, niet alleen de "bandeloos, goddeloos en onvrij"-denkende hoogleeraren van 1912, neen, we zien die verschrikkelijke bandeloosheid en goddeloosheid zelfs bij... Roomsche hoogleeraren. Het is niemand minder dan de Roomsche hoogleeraar Prof. Dr. Joseph Schnitzer van de Universiteit van München, die zich de vraag heeft gesteld: Heeft Jezus het Pausdom gesticht? en tot het antwoord komt:

"Neen, hij heeft het niet gesticht, hij heeft er volstrekt niet aan gedacht het te stichten ... Hij heeft de woorden Matth. 16 vs. 17 *nooit* gesproken. Zij worden door de oudste bronnen onzer kennis omtrent Jezus niet overgeleverd, en ook in de oudste Kerkgeschiedenis klinkt ons hun echo niet tegen. Zij vormen den aanvang van die ongehoorde vervalsingen, waarmede de meer en meer onbeschaamde aanspraken der middeleeuwsche pausen op de wereldheerschappij bevestigd moesten worden. Wij kunnen slechts instemmen met de uitkomsten, waartoe ook Hugo Koch (in zijn geschrift: *Cyprian*) gekomen is: Het dogma, dat Jezus Christus in Matth. 16 vs. 18.v. het pausdom ingesteld heeft – dat dogma staat met de geschiedenis in onverzoonlijke tegenspraak". (Vert. Uitg. Veldt. Amsterdam – thans Den Haag. 1911).

Ongetwijfeld zal de Roomsche priester Van Dorp ook dezen Roomschen hoogleeraar een "bandeloos, goddeloos en onvrij"-denkend vrijdenker noemen, doch in elk geval kan ZijnEerw. ervan overtuigd zijn dat wij vrijdenkers, waar het Roomsche kerk- en andere historie geldt, niet zonder redenen twijfelen aan den voor historie onontbeerlijken waarheidszin en onkrenkbare oprechtheid.

Nu kan de Roomsche priester Van Dorp voor zichzelf meenen dat Dr. v. Oppenraay zijnen tegenstander Prof. Bolland genoegzaam "voor z'n broek" heeft gegeven en voldoende afgestraft, zij die niet blindelings de banen der Roomsche wetenschap en geschiedschrijverij volgen, zullen tevergeefs naar een enkel slaand tegenbewijs in die broekuitklopperij vinden. Met zulk een onzin, ook al wordt ze door een doctor gedebiteerd, overtuigt men geen tegenstander en heeft men allermint recht om klakkeloos te schelden op zijn tegenstanders, die met "de grootste willekeur" "de feiten overboord werpen, de

geschiedenis loochenen, de meest betrouwbare getuigenissen buiten de deur zetten en bandeloos en naar hartelust rondspringen in het wijde huis hunner toemellooze verbeelding" (pag. 10). Althans wij, vrijdenkers, vergen méér en de resultaten eener nauwgezette studie, zij het dan van Prof. Bolland, of van Prof. Schnitzer, of van Kautsky, worden door ons niet verworpen op grond van een onbenulligheid van de hand van Dr. v. Oppenraay in het Jaarboek der Apologetische Vereeniging P.C.^[11], noch op grond van een mop uit de Gesamm. Apologetische Volksbibliotheek.

Gesteld zelfs dat het feit waar is, – hetgeen ik nog betwijfel 4) – dat de schrijver Pérès het bestaan van Napoleon ontkent, dan nog heeft de Roomsche priester allermint recht en reden aan te nemen dat hij nu de "reuzensprongen der vrijdenkers in het onmetelijke rijk der verbeelding en der leugen" genoegzaam heeft aangetoond (pag. 10). Zoodat ik dan ook de liefelijkheid: "het zijn inderdaad wetenschappelijke domoors, die voor de domme massa hun acrobatische krachtproeven ten beste geven?" opneem als eene lofrede op zichzelf. Alleen hoop ik voor de arme domme – en helaas! dom gehouden – massa, dat ze het spoedig zoover moge brengen dat ze die "clowns" met hunne acrobatische toeren aan den dijk zet.

Is de Roomsche priester Van Dorp zuiver Roomsch apologet – d.w.z. onlogisch en onredelijk in de hoogste mate – in de beide eerste gedeelten van zijn betoog, bepaald jesuitisch – d.w.z. geniepig en schunnig – wordt ZEerw., waar hij in het derde en laatste gedeelte de noodwendige goddeloosheid van den vrijdenker moet vastleggen. Te zeer gevoelt hij, dat hier zelfs de fijnste apologie niet meer dienen kan, omdat de sofismen (drogreden) dan te bar zouden worden en zijne acrobatentoeren te potsierlijk. Daarom acht hij het geraden in eene brute scheldpartij uit te vallen en – let op hoe fijn! – den tegenstanders te verwijten de misdaden zijner eigen Roomsche kerk.

Wie vrijdenker wil worden, is niet verplicht zus of zóó te denken; zijn plicht is alleen langs streng logische lijnen zijne stellingen op te

bouwen op den grondslag der ervaring. Terecht mag daarom een vrijdenker maar niet denken wat hij wil, hij kan dit zelfs niet doen op grond der beide zoo juist aangegeven grondslagen van het vrije denken, doch wanneer hem de bewijzen van het tegendeel eener door hem aangenomen stelling in 't gezicht vliegen, dan laat hij deze stelling los en neemt de als juistere bewezen stelling aan. Dit is zijn *plicht*, welke hij volbrengt niet uit opgelegden dwang, doch uit noodzakelijkheid van het feit en het logische denken! Alleen de Roomsche is gedwongen zus of zóó te denken; bij hem is het denken zelfs geheel uitgesloten.

4. Wat moeten wij gelooven? Al wat God geopenbaard heeft en de H. Kerk voorhoudt te gelooven.

5. Hoe moeten wij dat gelooven? Vastelijk.

6. Wat beteekent: *vastelijk gelooven*? Zoo gelooven dat men aan niet eene waarheid van het Geloof in het minste twijfelt.

8. Waardoor weten wij met zekerheid hetgeen we moeten gelooven? Door de leering der H. Kerk, die niet kan falen in hetgeen zij ons voorhoudt te gelooven.

(Grootte katechismus bisdom 's Bosch; derde les.)

Bij de vragen 7 en 8 dezer les teekent de Roomsche pastoor J.A.F. Lips nog aan:

"Als ik u, kinderen, daar op de banken zie zitten, ben ik stellig zeker, dat gij er zijt; *omdat ik u zie*." (Voor een pastoor een wonderlijk staaltje van empirisch denken – waarop hij dan aanstonds de volgende spekulatieve stelling bouwt met een totaal onzinnige analogie–): "Even zeker ben ik van iedere waarheid, die God geopenbaard heeft, omdat God niet kan bedriegen noch bedrogen worden. B.v. ik heb de hel niet gezien, maar omdat God gezegd heeft, dat er een hel is, ben ik er even zeker van, als ik zou zijn, indien ik ze gezien had. Als God iets bekend maakt, bijv. dat er een hel is, weten wij *zeker*, dat er eene hel is; maar; hoe zullen wij nu zeker weten bijv. dat God bekend gemaakt heeft: Er is een hel? *Wij weten dit zeker door de leering der H. Kerk*".

4) Ik twijfel aan de bewering van P. v. Dorp. Comme quoi Napoleon n'a jamais existé? Als hoedanig, in welke hoedanigheid heeft N. nooit bestaan? In deze vraag ligt niet een antwoord verborgen, waaruit het niet-bestaan zou blijken. Tevergeefs heb ik gepoogd aan de Universiteitsbibliotheek meer licht te erlangen. Kan een der lezers me hierover nadere inlichtingen geven?^[14]

AANVULLENDE NOTEN

[10] Karl Johann Kautsky (Praag 1854 – Amsterdam 1938) was een Duits-Tsjechische filosoof en sociaal-democratische politicus.

[11] Petrus Canisius.

WORDT VERVOLGD

Terzijde

De flip-flop samenleving

Sicco Polders

Mode is een uitdrukking van de tijdgeest. Geen kledingstuk dat zo goed de huidige mentaliteit tot uitdrukking brengt als de teenslipper ofwel de flip-flop. Voorheen was de teenslipper een onmisbaar item in de strandtas om de voeten tegen het hete zand te beschermen. Maar hij is opgerukt van het strand naar de stad. Van vrijetijdsschoeisel voor zonnige dagen tot een modieuze 'schoen' die de gehele dag meegaat. Vroeger ging je, nadat je het strand had verlaten, op de rand van de boulevard zitten om je teenslippers te verwisselen. Even het zand van je voet afkloppen en je trok iets stevigere aan. Tegenwoordig schiet je 's ochtends in je flip-flops, zit ermee in de bus of op de fiets, op weg naar je werk, om er vervolgens mee aan te sluiten bij de vergadering. Er zal vast ook al mee voor de klas worden gestaan. En zouden er al advocaten op teenslippers zijn gesignaaleerd voor de rechtbank? En natuurlijk na het werk ermee naar het terras voor een drankje met mede flip-flopers. Bij thuis-

komt worden ze naast het bed gelegd opdat ze de volgende ochtend weer gereed staan voor een nieuwe, zorgeloze dag. Want dat is het succes achter dit fenomeen: de nonchalance. De teenslipper straalt de onbekommerdheid van Copacabana uit, het bekende strand van Rio de Janeiro, waar alle problemen smelten onder de zon, er niets is om je over op te winden, slechts een beetje flirten en beachvolley. En dat is wat de flip-flopper ook wil. Hij heeft geen haast, maakt zich niet druk, voelt geen enkele betrokkenheid, behalve bij het eigen comfort. Dat de slipper weinig bescherming biedt tegen hondendrollen en allerlei andere smerigheid, dat het de voet kwetsbaar maakt, en dat het van weinig smaak getuigt om schaamteloos schimmelnagels en eczeemtenen te etaleren, zal hem of haar allemaal een zorg zijn. Er is namelijk niets aan de hand in de wereld van de flip-flopper. Het niet-geëngageerd zijn tot hoogste deugd verheven.

Mijn advies aan Hugo de Jonge, die ik gezien zijn voorliefde voor hippe schoenen inschat als flip-flopper, is dan ook om tijdens de volgende persconferentie over vrijblijvende maatregelen – je wilt immers de moderne flip-flopper toch tot niets verplichten – flip-flops te dragen. En dan het liefste de variant met de groen-gele kleuren van de Braziliaanse vlag. Hipper kan het niet, en een mooie verwijzing naar het ultieme flip-flopland, waar tenslotte ook niets aan de hand is, behalve dan een knettergekke president die denkt dat corona een hoax is en die vindt dat alle dochters van rechters moeten worden verkracht. Het zal de flip-flopper allemaal een zorg zijn. Gekke presidenten, corona, armoede, klimaatverandering; je leest erover maar het is geheel niet de zaak van de flip-flopper. Die flip-flopt onbezorgd zijn weg door het leven, op weg naar... ach, ook dat maakt niets uit.

DE AUTEURS VAN DIT NUMMER

Inge Bosscha (1977) is coach voor kerkverlaters en initiatiefnemer van de websites www.dogmavrij.nl en www.religieustraumasyndroom.com. Ze organiseert thema- en ontmoetingsdagen en beheert op Facebook een besloten steungroep waar kerkverlaters hun ervaringen kunnen delen.

P. van Dorp - was priester in de Posthoornkerk te Amsterdam (omstreeks 1912).

René van Elst (Amsterdam 1950) is gepensioneerd Human Resources-medewerker, heeft sociologie en (deels) rechten gestudeerd, was hoofd- en eindredacteur en opmaker van De Vrijdenker (2014-2018), thans eindredacteur; donateur van Skepsis.

Maarten Gorter (Amstelveen 1994) is redacteur van de Vrijdenker, studeert Staatsrecht en is autodidactisch student op het gebied van geschiedenis en politiek, is actief in de Vereniging Historisch Amstelveen en ondersteunt activiteiten voor ouderen met dementie.

Anton van Hooff (Den Haag 1943) is klassiek historicus te Nijmegen, redactielid van De Vrijdenker en oud-voorzitter van De Vrije Gedachte. Zijn nieuwste boek heet *Klassieke liefde, Eros en seks naar Ovidius*.

Leon Korteweg (1990) is historicus, bestuurslid bij De Vrije Gedachte, actief bij Guerrilla Skepticism on Wikipedia en heeft geschreven voor o.a. Skepter en De Vrijdenker. Hij is gespecialiseerd in religie (inclusief creationisme), nationalisme, geschiedvervalsing en argumentatieleer.

Enno Nuy (Aerd 1950) is ondernemer en oud-hoofdredacteur van De Vrijdenker.

Sicco Polders (1966) is filosoof en (sinds 2018) redacteur, thans ook hoofdredacteur, van De Vrijdenker. Hij geeft colleges, onder meer voor de Universiteit van Amsterdam, op het gebied van ethiek en wetenschapsfilosofie. Hij is een bewonderaar van Montaigne, Kant, Schopenhauer en Nietzsche. In juni 2018 is zijn essaybundel *Met Montaigne in het achterhoofd* verschenen.

Henrik Schutjes was redacteur van het weekblad "De Dageraad" en heeft o.a. vertalingen verzorgd van werken van Nietzsche (omstreeks 1912).

Thomas Spickmann (1973) is constructeur en redacteur van De Vrijdenker.

AANWIJZINGEN VOOR AUTEURS

Uw bijdragen aan dit blad worden zeer gewaardeerd. Wij verzoeken u om bij het aanleveren met de volgende informatie en aanwijzingen rekening te houden.

- Bijdragen aan het blad worden – in verzorgd, leesbaar Nederlands – in digitale vorm aangeboden aan de hoofdredacteur op het email-adres van de Redactie.
- Als auteur bent u zelf verantwoordelijk voor de inhoud van uw werk. Buiten die verantwoordelijkheid vallen door de Redactie in het werk aangebrachte correcties.
- De Redactie noch de vereniging De Vrije Gedachte (DVG) is aansprakelijk voor plagiaat, auteursrechtenschending etc., gepleegd door auteurs.
- Het copyright op een geplaatste bijdrage blijft berusten bij de auteur; DVG is echter gerechtigd de bijdrage geheel of gedeeltelijk opnieuw te plaatsen, hetzij in het blad hetzij in een bloemlezing in boekvorm.
- U verstrekt over/van uzelf enige personalia en een portretfoto die bij het werk kunnen worden afgedrukt als het om een publicatie van enige omvang gaat.
- In overleg met de Redactie kan een bijdrage desgewenst onder pseudoniem worden gepubliceerd; anonieme bijdragen worden echter niet geaccepteerd. De auteur moet voor de hoofdredacteur bereikbaar zijn.

- Wij gaan ervan uit dat een artikel niet veel langer is dan 3000 woorden en een boekbespreking die niet diep op thema's uit het boek ingaat niet veel langer dan 1500 woorden.
 - Veronderstel niet te veel voorkennis bij de lezers; vermijd technische/geleerde termen of leg ze uit.
 - A.u.b. niet te veel noten; alleen eindnoten.
 - Vertaal niet-Nederlandstalige teksten/citaten.
 - Zorg voor een sprekende titel, die te maken heeft met het onderwerp, en voor bijpassende sub-onderwerpen met tussenkopjes.
 - Een mini-samenvatting, waarin ook de belangrijkste trefwoorden voorkomen, wordt op prijs gesteld.
 - Noem het hoofdonderwerp in het begin en schrijf de rest ter ondersteuning van dit onderwerp, zodat de lezer de argumentatie / illustratie en de weg naar de eventuele conclusie kan volgen.
 - Spring niet via vrije associaties van de hak op de tak en haal geen dingen erbij die niet met het hoofdonderwerp te maken hebben, waardoor de lezer de weg kan kwijtraken.
 - Vindt u dat een uitweiding belangrijk is ter illustratie van het hoofdthema, leg dan uit hoe.
 - Lees uw stuk zelf goed na; controleer de zinsbouw en spelling, in het bijzonder van de genoemde namen.
- Onze dank voor uw medewerking!

De Redactie

De Vrije Gedachte

Doelstelling van De Vrije Gedachte

De vrijdenkersvereniging 'De Vrije Gedachte' stelt zich ten doel: het bevorderen van het vrijdenken. Het vrijdenken is een atheïstisch-humanistische levenshouding gekenmerkt door:

- Rationeel denken en onderzoeken van de werkelijkheid, daarbij strevend naar:
 - bevrijding van dogmatisme, vooroordeel en onwetenschappelijke houding,
 - vasthouden aan principes van toetsing en bewijsvoering.
- Moreel handelen vanuit het besef van:
 - eigen verantwoordelijkheid voor gedachten en daden,
 - menselijke waarde,
 - solidariteit met de medemens, de natuur en het milieu,
 - de eindigheid en onherhaalbaarheid van elk individueel leven.

Een vereniging ontleent bestaansrecht aan haar doelstellingen en aan haar ledental. Veel doelstellingen kunnen worden bereikt bij voldoende aantallen (actieve) leden. Opkomen voor de situatie van mensen met een atheïstisch-humanistische levenshouding is erg actueel. In de komende periode wil 'De Vrije Gedachte' graag nieuwe activiteiten organiseren, ook in de regio's, en meer voor het voetlicht treden. Dit vergt creativiteit, tijd en energie van het bestuur, meer vrijwilligersinzet en een financiële impuls. U kunt hierbij helpen.

Steun De Vrije Gedachte!

Vindt u ook dat de vereniging op de kaart van levensbeschouwelijk Nederland thuishoort? Wilt u ook dat de vereniging nieuwe activiteiten organiseert? Steun dan de vereniging!

U kunt de vrijdenkersvereniging 'De Vrije Gedachte' steunen door:

- mee te doen bij activiteiten en uw mening te geven,
- als vrijwilliger te helpen bij de organisatie van activiteiten, of door een plaatselijke of regionale kring te starten,
- ingezonden brieven te sturen aan kranten en uzelf daarin expliciet als vrijdenker te benoemen,
- geld te schenken aan de vereniging of een legaat na te laten. U kunt hierover vrijblijvend een informatief gesprek voeren en u daarvoor aanmelden via ons mailadres (zie onder),
- andere belangstellenden te attenderen op de activiteiten van de vereniging,
- te reageren op publicaties e.d. van 'De Vrije Gedachte',
- lid te worden van vrijdenkersvereniging 'De Vrije Gedachte' (zie het informatiekader in dit blad),
- abonnee te worden van het blad 'De Vrijdenker' (zie het Colofon van dit blad).

Heeft u vragen of ideeën? Het bestuur hoort ze graag! Of wilt u praten over nalaten of schenken? Neem contact op via info@devrijgedachte.nl; voor andere contactmogelijkheden zie het informatiekader in dit blad.

Bezoek onze website
devrijgedachte.nl
en onze Facebook-pagina
'De Vrije Gedachte'

Het driekleurig viooltje is sinds de 19de eeuw het internationale symbool van de vrijdenkerij. Dit bloempje heeft in het Frans de naam *pensée*, die gedachte betekent. De bloem heeft deze naam gekregen omdat de vorm ervan op die van een menselijk gezicht zou lijken en omdat de bloem in augustus vooroverbuigt alsof hij diep in gedachten is. *La libre pensée*, een term die Victor Hugo in 1850 geïntroduceerd zou hebben, betekent letterlijk de vrije gedachte en is de Franse benaming voor het vrijdenken. (Bron: wikipedia.org.)

strikte scheiding tussen kerk en staat – weren van indoctrinatie uit opvoeding en onderwijs – bevorderen van een kritisch onderzoekende, wetenschappelijke houding – ontmaskeren van religie, pseudo-wetenschap en andere waanvoorstellingen – vrijheid van expressie – respect voor de waardigheid van de mens als wezen met een eindig en eenmalig bestaan – erkenning van het volledige zelfbeschikkingsrecht van de mens over eigen lijf en leden